మహాభారత కథలు

(విరాటోద్యోగ భీష్మ, ద్రోణ, కర్ణ, శల్య, సౌప్తిక స్త్రీ పర్వాలు)

(3 వ సంపుటము)

రచన

కామరాజుగడ్డ రామచంద్రరావు

వెల రూ. 28/-

This book is Published with the financial assistance given by the Tirumala Tirupathi Devasthanams under their Scheme of Aid to Publish religious books.

పుస్తకం పేరు :

మహాభారత కథలు

(విరాటాది 8 పర్వాలు)

రచన :

కామరాజుగడ్డ రామచంద్రరావు

2-2-1144/24 న్యూనల్లకుంట
హైదరాబాదు-500 044.

ప్రతులు : 1000

ప్రచురణ : 1988 డిశంబరు

ముద్రణ :
సునీతా ఆర్ట్ ప్రింటర్సు పంజగుట్ట, హైదరాబాదు-500 482.

కవరు పేజీ ఆర్టు : శ్రీ శీలా వీర్రాజు

మహాభారత కథలు

(విరాటాది 8 పర్వాలు)

విషయ సూచిక:

ద్రోణపర్వం

ప్రథమాశ్వాసము :

1. ద్రోణాభిషేకము
2. సంశప్తకుల ఆటంకం
3. అసమగ్ర జ్ఞానయోగవిలీనం

ద్వితీయాశ్వాసము :

1. అభిమన్యు వధ
2. ప్రతిజ్ఞాపర్వం

తృతీయ చతుర్థ ఆశ్వాసాలు

జయద్రథవధ

పంచమాశ్వాసము

1. ఘటోత్కచ వధ
2. ద్రోణవధ
7. నారాయణాస్త్ర ప్రయోగం

కర్ణ పర్వము

ప్రథమాశ్వాసం :

కర్ణుని సైన్యాధిపత్యం – శల్యుని సహాయం

ద్వితీయాశ్వాసం :

1. శల్య సారథ్యం
2. కర్ణుని కౌశలం

తృతీయాశ్వాసం :

1. త్రిగుణాల విన్యాసం
2. కర్ణ వధ
3. అసమగ్ర యోగ విలీనం

శల్య పర్వం

ప్రథమాశ్వాసం :

ద్వితీయాశ్వాసం :

సౌప్తిక పర్వము

ప్రథమాశ్వాసము :

ద్వితీయాశ్వాసం :

స్త్రీ పర్వము

ప్రథమాశ్వాసము .

ద్వితీయాశ్వాసము :

మహాభారత కథలు

విరాటాది 8 పర్వాలు

ఉపక్రమణిక

చిన్నప్పుడు ఇంగ్లీషు చదువుకోసం బస్తీలకు వెళ్ళి సెలవులకు మాత్రం ఇంటికి చేరి సాయంత్రం అయేటప్పటికి బాబాయి చుట్టూ చేరేవాళ్ళం శాస్త్రం చెప్పమంటూ, ఆయన రాత్రి తొమ్మిదయేవరకూ ఎన్నో కథలు చెప్పేవాడు- రాజులు, రాణీలు- కొడుకులు దేశాలు తిరగడం అత్యద్భుత కార్యాలు చేయడం- మనసుకు విస్తృతమైన రసోద్ధతి (Thrill) కలిగేది. ఆయన మహాభారతంలోని కథ లెన్నో చెప్పేవాడు. ఆయన చెప్పే విధానం విధానాన్నే పాటించానీకథల్లో. బాబాయే మహాభారత కథలు చెప్తున్నాడు ! వినండి.

మహాభారత కథలు

విరాట్పర్వము- ప్రథమాశ్వాసము

1. అజ్ఞాత వాసారంభము

అజ్ఞాతవాసమంటే పేరు ప్రతిష్ఠలుకూడ లేకుండా ప్రపంచంలో మని ఉండటం. పాండవులు కీర్తిమంతులు. వారు తమ కీర్తినిగాని పేరునుగాని ఆధారంగా చేసి కొని బ్రతకటం ఈ అజ్ఞాతవాస కాలంలో ఉండదన్నమాట.

భగవంతుడు సర్వత్ర ఉన్నవాడు. అతడు ఒక మూర్తి రూపంలో కూడ నిల్చిఉండిపోతాడు. కొన్నాళ్ళెవరూ ఆ మూర్తిని మన్నింపరు. ఎప్పుడో ఎవరో గుర్తిస్తారు ఆ మూర్తి భగవంతుడేనని. అన్నాళ్ళనుండి అజ్ఞాతవాసంలోనున్న భగవంతుడు అప్పటి నుంచి తనకున్న అనేక పేరుల్లో, ఏదో ఒక పేరుతో వెలసి కటాక్షం ప్రసరిస్తూ ఉంటాడు. అన్ని యేళ్ళ అజ్ఞాతవాసం ఒకానొక నిష్ఠ, తపస్సు. భగవంతుని మూర్తికైనాసరే — మనుష్యునికైనాసరే. ఉద్ధృతినిస్తుందనిపిస్తుంది:

భారతం మనుష్యుల నిష్ఠ, తపస్సులను గూర్చి చెప్పేది. పాండవులు అర్ధ రాజ్యం పొంది, జూదంలో దాన్ని పోగొట్టుకొని పన్నెండేళ్ళు నిష్ఠచేసి మనో బుద్ధులు సహా పన్నెండు ఇంద్రియాలను నిష్ఠలో నిల్పి ఇక అజ్ఞాతవాసం నెరపాల్సిన వారై ఉన్నారు.

అజ్ఞాతవాన కథను చెప్పే పర్వం విరాటపర్వం.

విరాటపర్వంనుంచీ ఆంధ్రమహాభారతం తిక్కన సోమయాజి తెనిగించిన భాగం. ఈయన, వ్యాస భారతం చదివి ముగ్ధుడై దానిని తెలుగులో చెప్పాలను కొన్నరోజుల్లో ఎప్పుడో చనిపోయిన ఆయన తండ్రి కలలో అవుపడి ఆ వ్రాయబోయే భారతాన్ని భగవంతునికి అంకితమివ్వాల్సిందని చెప్పాడట. పైగా హరిహరనాథుని తిక్కనకు సాక్షాత్కరింప జేస్తాడుకూడా. ఇదంతా కలలోనే జరుగుతుంది. హరి హరనాథుడు తిక్కనకు ఒక వరాన్ని ప్రసాదించాడు. ఏమిటంటే—

"జనన మరణాదులైన సంసార దురిత
ములకు నగుపడ కుండగ దొలగు తెలువు
గను వెలుంగు నీ కిచ్చితి ననిన-లేచి
నిలిచి సంతోష మెదనిండ నెలపు కొనగ."

నన్నయ్య రచనలో ప్రసన్న కథాకవితార్థయుక్తి ఉన్నది. ఈయన రచనలో ఎక్కడికక్కడ నిశ్చయమైన కథ పరిపూర్తి అయినట్లు ఉంటుంది. "నీకు ఫలాన వెలుగునిచ్చాడని హరిహరనాథుడన్నాడు. అంతట ఇతడు లేచాడు అతడి ఎద నిండా సంతోషం నిండినది— అని ఇలా ఉంటుంది ఈయన కథనం. నన్నయ్య కథనంలో ఒకటి చెప్తుంటే ఆ తరువాత వచ్చేదాన్ని సూచిస్తూ "ఇతే ఏమయింది" అనే ఉత్కంఠ కన్పడుతుంది. తిక్కన రచనలో పాత్రలవెంట నాటకీయ ఫక్కీలో కథ నడవటం ప్రత్యేకత.

పాండవులు పన్నెండేళ్ళ అరణ్య వాసానంతరం పదమూడో ఏడాది విరాట్రాజు కొలువులో ప్రచ్ఛన్నంగా ఉండి కాలం గడిపిన కథ ఈ విరాట్పర్వంగా మలచ బడింది.

జనమేజయుడు వైశంపాయనుని అడుగుతాడు – "అంత గొప్ప తేజస్సు కలిగిన పాండవులు ఆడకూతురుతోసహా శత్రువులకభేద్యంగా రహస్యంగా ఉండాల్సిన ఆ పదమూడో ఏడాదిని ఏ ఉపాయంతో ఎలా గడిపారు? చెప్పవలసింది" అని. వైశంపాయనుడు చెప్తున్నాడు–అరణ్యవాసం పన్నెండేళ్ళున్నా, పాండవులు అరణ్యాల్లో ఉంటున్నా బ్రాహ్మణులూ, రథాలూ చిన్న సైన్యం సహితంగానే ఉంటూ వచ్చారు. ఇప్పుడు వాళ్ళందర్నీ పంపేసి తాము మాత్రం వెళ్ళిపోవాలి. తామెక్కడున్నారో దుర్యోధనాదులకు తెలియకూడదు. ఈ సంగతిని అప్పటికి చుట్టూ ఉంటున్న శ్రేయస్కాములతో ధర్మరాజు చెప్తాడు. అందుకుగాను తమకు అనుజ్ఞ నివ్వాల్సిందని అడుగుతాడు. దయచేసి తమను వదలి వెళ్ళిపోవలసిందని అభ్యర్థిస్తాడు.

ధర్మరాజు వారితో చేసిన సంభాషణలో దగ్గుత్తిక పెట్టి దుఃఖాశ్రువులతో చెప్పిన మాటలన్నీ తిక్కన వ్రాశుచ్చాడు– ఆ మాటలు కేవలం ధర్మపరుడైనవాడు మాట్లాడే మాటలు. ఇప్పటి రోజుల్లో అలాంటి ధర్మపరులు అరుదుకావటంవల్ల ధర్మరాజునోట పలికించిన మాటలు ఇప్పటివారికి కొంచెం అతిగా ఉన్నట్లు ఒక్కొ

క్కప్పుడనిపించటం కద్దు. 'ధర్మరాజు' అనంగానే "ఆ 'అతి' గాడు అనే దుర్భావం తమ నైకాలజీననుసరించి వారికి కలుగుతుండటం వల్లనే బహుశ "పేరు ధర్మరాజు పెనువేపవిత్తయా" అనే పదాలు వింటుంటామా అనిపిస్తుంది - వేమన మాత్రం లోకులు ధర్మరాజు పేరు పెట్టుకొని, చెడ్డగా ప్రవర్తించేవారిని గూర్చి మాత్రమే చెప్పినా లోకులు ధర్మరాజు మాటనె చెప్తూ ఆ మాటలు చెప్పటం అది ప్రారబ్ధం.

నిజానికి ధర్మరాజు కేవలం ధర్మపరుడు. చక్కని మాటకారికూడ. కేవలం మాటకారి అనుకొంటున్నవారు అతడి ప్రవర్తనాన్ని నిశితంగా పరీక్షచేయటానికి తప్పిపోయినవారె ననిపిస్తుంది.

అతడు రసావేశంతో మాట్లాడినట్లు తిక్కన భారతంలో అపుపిస్తుంది. తిక్కన నాటి సరాసరి ప్రజల్లో ఉండే ధర్మపరులు ఆ మాత్రపు రసావేశంతో మాట్లాడటం అనేది ఉండిఉండవచ్చు. ఆ రసావేశం నాటకీయమైన రచనలో ఉన్న మాత్రాన ధర్మరాజు పట్టి నాటకం ఆడేవాడు అనే భావం పెంపొందించుకోవటం సరికాదు.

అప్పుడు ధౌమ్యునకు ధర్మరాజును- ఇతడు విషాదార్తుడై ఉండటంవల్ల ఓదార్చటం అవసరమైంది. "అయ్యో! ధర్మరాజా! నీవంటి ధర్మజ్ఞుడూ ధైర్యస్థుడూ లేడని ఈ నేలను ప్రసిద్ధి. నీవే ఇలా అంటే ఎలా? దేవతలే అనువు కావప్పుడు అణగి ఉండటమనేది ఉంది. ఇంద్రుడే ప్రచ్ఛన్నంగా ఉన్నాడొకప్పుడు. భగవంతుడె అదితి గర్భంలో వామనావతారుడై అణగి ఉన్నాడు. ఔర్వుడు తల్లి ఊరువులో నూరేండ్లు ఉన్నాడు. శత్రువులకు జడిసి, సూర్యుడు ఆవు శరీరంలో ఉన్నాడు. ఈ సంగతులు మనము వినుట ల్లేదా! అందుచేత విచారింపకు. ఈ సంవత్సరమయిం తరువాత నీకయిన భంగపాటు తీరిపోతుందిగాక" అంటాడు ధౌమ్యుడు.

ఈ సమయం చూసుకొని, భీముడు "అన్నయ్యా! నీ ఆజ్ఞ అనే బంధనవల్ల గాదా మేమంతా శత్రువుల్ని మట్టుబెట్టకుండా ఆగింది! అంటాడు. అంటే ఇలా కావడం ధర్మమనేగా మనం నిశ్చయించాము అని అర్థం. అప్పుడు అక్కడున్న వారందరూ పాండవుల్ని దీవించి, తమ తమ స్థానాలకు వెళ్ళిపోతామంటారు. ధౌమ్యుడు మాత్రం పాండవులతో ఇంకా ఎక్కువసేపు ఉంటాడు. వారంతా సంప్ర దించుకొని, మత్స్య దేశాధీశుడైన విరాటుని రాజ్యంలో తామా సంవత్సర కాలం గడి పాలని నిర్ణయించుకొంటారు.

ఎవరికివారు ఏఏ వేషాలతో తాము ఈ పదమూడవ యేడు గడపాలెనను కున్నారో చెప్పుకుంటారు. స్థూలంగా – అంతా పూర్వం ధర్మరాజు పరిపాలనలోనే ఉన్న వాళ్ళుగా చెప్పుకోవాలనీ, ధర్మరాజు దురదృష్ట వశాత్తూ అరణ్యాలపాలు కావడంచేత తమకు ఇలా మరొక రాజు నాశ్రయించాల్సి వచ్చిందనే భావం వెల్లడి చేయాలనీ నిశ్చయించారు.

వీరు ఈ విషయాలు సంప్రదించు తున్నప్పుడు ఒకరు ఇంకొకరిని ఎంతో అనుకంపతో పొగడటం, సత్కరించటం ఓదార్చడం చూస్తాము. ఇప్పటి సోదరులు అలా క్షణక్షణానికి దయ, ఓదార్పులతో కూడిన మాటలు అంటారా? అనిపిస్తుంది. అప్పటి (కనీసం తిక్కననాటి) వ్యక్తులు మనఃస్థితికి ఇప్పటి మన మనస్థితికి తేడా ఉంది నిశ్చయంగా !వారిలా, వీరు పొగడుతూ ఆదరిస్తూ – అంతగా మాట్లాడుకొనరు. అనిపిస్తుంది. వీళ్ళమరి వారిలాగా ఏకమై ఉండనే ఉండకపోవటం ఆ మర్యాదను పాటింపక హాస్యంగా గానీ నిజాయితీగాగానీ ఒకరినొకరు తప్పుపట్టుకోవడంవల్లనే నేమో ననిపిస్తుంది.

అర్జునుడు ధర్మరాజును పొగడి, అంతటివాడివి నీవెలా మత్స్య రాజ్యంలో అణగి వుండగలవో నంటాడు. ధర్మరాజు జవాబుగా "నేను సన్యాసి వేషంలో వెళ్ళి ఆ రాజుచేత మన్ననలే పొందుతాను పుణ్య కథలే చెప్తుంటాను. శ్రౌత స్మార్త జ్యోతిర్విద్యలు మాట్లాడుతుంటాను. సంతోషపెట్టుతుంటాను. నాకు ఒక దుర్వ్యసన ముందిగదా. అది ద్యూతమాడటం_అదీ వాస్తవమైన పందెంతో ఆడనుగాక_ సరదాకు విరాటునితో జూదమాడి అతడ్ని సంతోషపెట్టుతాను" అంటాడు.

ఆ తరువాత ధర్మరాజు భీముడ్ని పొగడి అంతటివాడెలా అణగి ఉంటాడో న టాడు. అప్పుడు భీముడు, తాను వంటవాడిగా చేరి అప్పుడప్పుడూ మల్లులతో క్రీడలాడి రాజుకు సంతోషం కలిగిస్తుంటానంటాడు. అలాగే అర్జునుడు తనకు ఊర్వశి పూర్వం ఒక శాపం ఇచ్చి "నపుంసకుడు కావాల్సింది" న్నదనీ ఇంద్రు డప్పుడు దానిని ఈ ఒక్క అజ్ఞాతవాస సంవత్సర కాలానికే పరిమితం చేసి దాని వల్ల మేలే అయేటట్లు వరమిచ్చాడనీ, భగవంతు దండువల్ల తమ కనుకూలుడేననీ చెప్పి, తాను అంతఃపురంలోని ఆడపడుచులకు నాట్యకళలను నేర్పగలననీ అంటాడు.

నకులుడు తాను గుర్రపు శాలకు అధిపతి అయి తనకు అశ్వవిద్య తెలుసు గనక రాజును సంతోష పెట్టుతానంటాడు. సహదేవుడు పశువుల పాలకుడుగా

వెళతానంటాడు. ద్రౌపది తాను సైరంధ్రీ వేషంలో వెళ్ళి విరాటుని భార్యవద్ద పని చేస్తానంటుంది.

వెంటనే ధర్మరాజు ద్రౌపదితో అంటాడు—

మన వంశంబును, వృత్తాంతంబును చెరుపును గానజాలు పుణ్యసతివి - దుర్జనులగు తులువల తలపులు గనుగొని యేమరక మెలగగా వలయుజుమా! అని.

సోదరుల మాటలకు ప్రతివచనాలేవీ ఎవరూ చెప్పలేదుగాని ద్రౌపది మాటలకు ధర్మరాజు ఇలా బోధగా చెప్పటం చిత్రమనిపిస్తుంది. స్త్రీలకు చెప్పితీరాలి గనక నేను చెప్పతున్నాను అనైనా చెప్పి ఉండవచ్చు. ఈమె సైరంధ్రీవేషంలో పాపం దుష్టబుద్ధులవల్ల శ్రమపడి భంగపాటు చెందుతుందేమోనని అయినా అలా హెచ్చరించి యుండవచ్చు.

ద్రౌపది "ఫరవాలేదులె" అన్నట్లుగా మొగం తిప్పిందట. "అనాదర సుందర మందస్మిత వదనారవింద" అయిందట. ఎంత బాగా చెప్పాడామాట! ఇప్పుడయితె 'ఫరవాలేదులే' అని తలతిప్పిందని వ్రాస్తాము? బహుశ. ఆమె ఇంకా ఇలా అన్నది బహుశ సైరంధ్రీజాతివారు ఎలా ఉంటారో మగవాడుగనక ధర్మరాజుకు తెలీకపోవచ్చుననే భావంతో— "వారు ఎల్లప్పుడూ పాతివ్రత్యాచారముతో వర్తిస్తారు. సౌజన్యంతో ఉంటారు. అందుచేత మితభాషావిరచనమును, వ్రత సంభావనమును గౌరవమును, పాపభయమున్నూ వారికి ఉంటవిగనుక నేనలాగే ప్రవర్తిస్తాను" అంటుంది. ధర్మరాజు "మంచి" దంటాడు.

వీరిని వదలివెళ్ళిన పౌరులయినవారందరితో "పాండవులు తమ్ము పంపి ఎక్కడికో వెళ్ళిపోయారనీ వారి సంగతి ఇక తమకు తెలియదనీ మాత్రమే చెప్పాలి" అని చెప్పారు. వారంతా 'సరేన'ని వెళ్ళిపోయారు. ఇంతమందిచేత అబద్ధమాడించాలని చూశాడా ధర్మరాజు? అని సందేహం కలుగుతుంది. మరి ఏమంటాడు? "మీరు నిజం చెప్పండి సుమా అబద్ధమాడకూడదు— ఇలా ఇలా వెళ్ళారని చెప్పుకోండి అంటాడా?" అలా అంటే వీళ్ళను అనుసరించి ఎలా ఎలా వెళ్ళారో తమ ఉత్సుకత కొద్దీ తెలుసుకొని ఆ సంగతి తీసికొనిపోయి దుర్యోధన పరివారాలకు వారు చెప్పినా చెప్పచ్చు. అలా అనటం తెలివైన పనికాదు. ధర్మరాజుకు తెలివి లేదనీ, కేవలం మూర్ఖమైన ధర్మవిషయికమైన పట్టుదల మాత్రమే ఉన్నదనీ అనుకొన్నవాళ్ళకే ఈలాటి సందేహాలు వస్తవనిపిస్తుంది.

నిజానికి ధర్మరాజు చాలా తెలివైనవాడు. తనతో ఉన్నవాళ్ళందరిని ఫలాన ఫలాన చోట్లకు వెళ్ళమని పంపిస్తాడు. ద్రుపదుడి వద్దకూ, ద్వారకకూ పంపుతాడు. అక్కడివాళ్ళు నిజానికి తమకు శ్రేయస్కాములు. ఎవ్వరికయినా సరే పాండవులు ఏమయినారని అడిగినవారికి "ఆ సంగతి తమకు తెలియదనె చెప్పు" మన్నాడు. ఎందుకు తెలియదు? అంటె ఎలా తెలుసు? వీళ్ళు ఇలా ఇలా ఉండాలనుకొన్న మాటలయితె తెలిసి ఉండవచ్చుగాని, వారు వెళ్ళి ఇక్కడ ఉన్నారు అనే సంగతి తెలీదు. వారు తమవద్ద ఏవైనా మాటలు వింటే— వాటిని వారికి వెల్లడిచేసి ఇలా ఉండి ఉండవచ్చు— అనే చేతకాని ఊహలు చెప్పవద్దని మనవిచేసికొన్నాడు. ఇందులో అబద్ధం చెప్పవలసిందనే అభ్యర్థనమే లేదు. తెలివి తక్కువ అసలేలేదు. విషయ గ్రాహకులు ఇలా సమన్వయించుకొనడం అవసరమనిపిస్తుంది.

ధౌమ్యుడప్పుడు పాండవులకు సేవాధర్మం ఎలాంటిదో చెప్తాడు. "మీరన్నీ తెలిసివారయినా ఈ సమయంలో చెప్పాల్సిందేకనక చెప్తాను" అంటాడు— "రాజుల్ని కొల్చి ఏదో విధంగా బ్రతికే జనులు కీడు పొందకుండా సాధారణ నీతి ఒకటుంది. అది సంక్షేపంగా చెప్తాను వినవలసింది" అంటాడు.

ఇప్పుడు రాజులు లేకపోయినా ప్రభుత్వం వెలయించే వ్యక్తి క్రింద భృత్యుడెలా ఉండాలనే ప్రశ్నకు కూడా ధౌమ్యుని మాటలు సమాధానమె అవుతవి.

"ప్రభువు ఎదుట అర్హమైనచోట కూర్చొని సమయమెరిగి ప్రభువుని కొలవాలి. ప్రభువు దగ్గర అవికృతవేషంతో ఉండాలిట. అంటె వికృతమైన వేషంలో ఉండరాదని బోధ. రాజు మన్నన ఉన్నప్పటికీ, మరియాద తప్పరాదట. రాజగృహంకంటే గొప్పగా తన గృహాన్ని కట్టకూడదు. రాజు వేసుకొన్న ఆహార్యాన్నే తనూ వేయకూడదు— పోటీగా ఆయన సలిపే విహారాలు తనూ విహరించకూడదు. పనిచేయుమని ఎవరికో చెప్తే ఆ పని తన నెత్తిన వేసికొని చేయకూడదు. అది ముప్పు కలిగిస్తుంది మొదటకె. రాజు దగ్గరగా తిరుగుతుంటే ఎక్కువ మందికి సంకటం కలుగుతుండే పరిస్థితి కనక ఉంటే— అది తన చేటునకే కారణం అవుతుంది. పది మందితో గడాగడా బిగ్గరగా, రాజుగారి ఎదుట మాట్లాడకూడదు. నాగరికులతో సంప్రదించి నెమ్మదిగా పలుకుతుండాలి. ఇతర్లతో మాట్లాడేటప్పుడు రాజానకు వీలుగాగాక వేరుగా మాట్లాడకూడదు. ఎట్టి ఎదురుగా ఉండరాదు. వీపును రాజువైపునకు పెట్టికూడ ఉండరాదు. అయనకు రెండు ప్రక్కలలో ఎక్కడయినా ఉండి కొలవాలి.

ఎప్పుడేమి చెప్తాడోనని ఎదురుచూస్తూ దృష్టిని ఆయన ముఖంమీద కేంద్రీకరించాలి. రాజు తనను మన్నించి నందుకు ఉబ్బిపోరాదు. అవమానిస్తే క్రుంగిపోరాదు. అలాంటివాళ్ళకు శుభం కలుగుతుంది. ఆపదలు అణగిపోతవి."

తరువాత ప్రభుభృత్య సంబంధం చెప్తాడు ఈ క్రింది పద్యంలో తిక్కన— ధౌమ్యుని నోట,—

"ఎండకు వానకోర్చి తనయిల్లు ప్రవాసపుంజోటునాక యా
కొండు నలంగుదన్ నిదురకుం దరి దప్పెడు, డప్పిపుట్టినా
క్కండన యెట్లొకోయనక కార్యము ముట్టిన చోట నేలినా
తండొక చాయ చూపినను తత్పరతం బని సేయు టొప్పగున్"

ఇదే మన రాజ్యాంగ చట్టంలో 310 వ ఆర్టికలులో రచింపబడింది గూఢంగా. గవర్నరుగారి వివేచనాన్ని బట్టి ఉద్యోగియొక్క ఉద్యోగం నిలుస్తుంటుందని. రాజు సొమ్మును పాముని చూచినట్లుగా దూరాన బెట్టాలిట.

ఆవులింత తుమ్ము హాసంబు నిష్ఠీవనంబు గుప్త వర్తనములు గాగ
జలుపవలయు నృపతి గొలువున్న యెడల బాహిరములైనంగెలని కెగ్గులగుట
ఆవులింత మొదలయినవి గూడ, రహస్యంగా అనుభవించాలిగాని బాహిరంగా రాజు ఎదుట చేయరాదని బోధ.

ఇవన్నీ పాండవులు విని తమ మస్తకాల్లో నిలుపుకొంటాము అంటారు. ధౌమ్యునకు నమస్కరిస్తారు. ఆయన దీవించుతాడు, వారు ఇక వెళ్తామని బయలు దేరంగానే ఆయన శాంతిమంత్రాలు పఠించి మంగళార్థ మంత్రాలు చదివి కామ్య పూజలు తీర్చి అగ్ని ప్రజ్వలించి అన్ని శుభాలు కలగాలని ఆశీర్వదించి పంపుతాడు.

2. సాధనా క్రమణిక

అరణ్యపర్వం ఆసాంతం వరకూ అహం బ్రహ్మాస్మి సాధన సూచించబడింది. ద్యూతం 'నేతి' 'నేతి' అనే సాధనకు సూచన. అన్నీ వదలుకొన్నా మోక్ష సన్యాసం కాలేదు. 'మోక్షతపనకు ప్రతీక అయిన ద్రౌపదిని వదలకుండా తమతో ఉంచు కొన్నారు. ఆమెను వదలక తమను తాము పణం పెట్టటంఆత్మార్పణం చేయటమ యింది. ఈ పొరపాటువల్ల సాధన భ్రష్టమై తిరిగి పన్నెండు ఇంద్రియాలను పన్నెం

దేశ్లా సాధనకు అలవాటు చేయాల్సి వచ్చింది. సభాపర్వ కథలో ఈ సూచన చేయ బడింది. అహం బ్రహ్మాస్మి సాధన పూర్తి అయితే, ఆ తరువాతి సాధన "సర్వంఖ ల్విదం బ్రహ్మ" అనే మహావాక్య బోధిత సాధన. ఇందులో అహంకార మమకారాలు తగ్గిపోవాలి. ఉండరాదు,తాను పై స్థితిలో నున్నట్లు ప్రపంచం వేరు- నేను వేరు-నేనే బ్రహ్మ అన్నట్లుండరాదు.ఆస్థితి నుంచి తిరిగి వచ్చి ప్రపంచంతో కలిసి,ప్రపంచమంతా బ్రహ్మమేననె తత్వం గ్రహించాలి. అదీ సాధన- అజ్ఞాతవాస పర్వంలో ఇది పాండవులు సాధిస్తారు. ఈ సాధన కోసమే పాండవులు "మత్స్య" రాజ్యానికి వెళ్ళి అక్కడుండాలన్నారు. మత్ + స - అనే పదానికి "మమకారం వదలట"మనే సూచనె వ్యాసమహర్షి ఈ మాటల్లో వెల్లడి చేయటానికి ఉద్యమించింది. అద్వైత సాధనె, ఉపనిషత్తుల్లో చెప్పిన మహావాక్యాల బోధాపరమైన సాధన। భారతం ఆ విధంగా పంచమ వేదంగా రూపొంది సామాన్యులకు కథ చెప్పి, ఆలోచింప గలిగిన వారికి సాధన చెప్పింది.

8. వైరాటము

ధౌమ్యుడు కూడ పాండవుల్ని వదలి వెళ్ళిపోయిన తర్వాత, పాండవులూ ద్రౌపదీ అజ్ఞాతవాస సంవత్సరం తమను తాముగా కూడ చెప్పుకోలేని కాలం ప్రాప్తించిందని గమనించి దశార్ణ దేశానికి ఉత్తరానా- కాళిందీ నదికి దక్షిణతీరం వెంటా పశ్చిమానికి ప్రయాణం చేస్తూ ఉంటారు. వనంలో దొరికే ఆహారం తింటూ చెట్లనీడల్లో విశ్రమిస్తూ సరస్సుల్లోనూ నదుల్లోనూ స్నానాలు చేస్తూ అనుష్ఠానం చేసి కొంటూ పక్షుల కూతలు వింటూ వెళ్తుంటారు అరణ్యాల్లో నడుస్తూ।

ఈ సమయంలో వీళ్ళు ఒకళ్ళతో ఒకళ్ళు ఆఖ్యానాలూ ఉపాఖ్యానాలూ ధర్మాలూ చర్చించినట్లు అవుపడదు. కేవలం ప్రకృతి- మనసు- గ్రహింపు- ఇంకేం లేదు. ఏది మాట్లాడుకుంటే ఎవరికి వీరి వర్తనం- వ్యూహం- అవగతమయిపో తుందోనని కూడ అయి యుండవచ్చు! ఇలా నడిచి నడిచి అధికమైన శ్రమవల్ల ద్రౌపదికి కాలివ్రేళ్ళు పొక్కడం నెత్తురులు చిమ్మడంతో ఇక నడవలేక కూలిపడే స్థితి ప్రాప్తిస్తుంది. ఈమెను ఎత్తుకొని కూడ నడిచి వెళ్ళాల్సి వచ్చింది. నకుల, సహదేవులు కూడ ఎంతో స్రుక్కి ఉండటంచేత అర్జునుడు ఆమెను ఎత్తుకొని నడు స్తాడు. ఇలా విరాటనగర ప్రాంతాలకు వస్తారు అంటాను.

ఉండాల్సిన చోటికి దగ్గరగా వచ్చారు. ఇక గుప్తంగా ఉండటానికి గాను ఆహార్యం మార్పు చేయాలి. వేషాలు వేసికొనేముందు ఈ మహత్తరమైన ఆయుధాలు, గాండీవం, గద, శంఖాలు మొదలైనవి ఎక్కడ దాచాలి! నిజానికి తమవి అనుకొన్న భూమి, పుట్టి జనులను పన్నెండేండ్లనాడు వదలి వచ్చారు. మొన్న మొన్ననె తమను ప్రేమించిన జనులందర్నీ పంపేశారు. ఇప్పుడు తమ తమ ఆయుధాలను కూడ వదలటానికి సిద్ధమవుతున్నారు. ఎంతో వేదన అనుభవిస్తున్నారు అంతాను. ముఖ్యంగా అర్జునుడు తన గాండీవాన్ని వదలి ఉండటం మహా త్యాగ విషయం అయింది.

ఆ ఆయుధాలన్నిటినీ ఒక కట్టగా గట్టి ఒక స్మశాన ప్రాంతంలో ఉన్న జమ్మి వృక్షంమీద పెట్టాలని నిశ్చయించుకొన్నారు. జిబ్బిజుట్టు విరబోసికొని బూజుపట్టి శాకినీ ఢాకినీ భూతాలు కొమ్మలపై ఉండి ఊగుతున్నట్లుంది ఆ వృక్షం. దాని దగ్గరకెవరూనరదాకైనా వెళ్ళరుగాక.అందుకని దానిపై భద్రపరచాలనుకొన్నారు.ఒక్కొక్కర్ని పిల్చి ధర్మరాజు "నీ ప్రియమైన ఆ ఆయుధం ఎంతో మంది శత్రువుల పొగరణచింది. ఆ ఆయుధం ఇప్పుడిక్కడ ఉంచాల్సింది" అని పొగడ్తా విషాదమూ కలిపి అభ్యర్థిస్తాడు. వారు కంటి నీరు మాత్రం తక్కువగా వాటిని ఇచ్చివేస్తారు. ధర్మరాజు వాటి నన్నిటినీ శవాకారంగా కట్టి తానే చెట్టుమీదకు దానిని మోసికొని పోయి ఒక కొమ్మకు వ్రేలాడగట్టుతాడు. బ్రహ్మ విష్ణుమహేశ్వ దిక్పాల చంద్ర సూర్య వనదేవతా పితృస్తుతులు చేస్తాడు. ఆకాశం భూమీ, రెంటినీ చూచి ప్రార్థిస్తాడు. వారంతా ఆ ఆయుధాలకు అధిదేవతలు. ఆ ఆయుధాల యందు వారి నావహింపజేసి ఇలా ప్రార్థిస్తాడు.

"మీరు భగవదంశ సంభూతులు. మీ వల్ల ఇన్నాళ్లూ మేము జీవించాము. మీకు కృతజ్ఞులము. మాకు మీరు ఇంకా సహాయం చేయవలసి ఉంది. ముఖ్యంగా ఈ సంవత్సరమంతా మీరిలా కట్టుబడి ఎవరికీ ఆయుధాల్లా కన్పడకుండ వలసింది. నాకూ అర్జునునకూ మాత్రం ఆయుధాల్లా కన్పడండి. ఇది మేము మిమ్ములను అర్థిస్తున్న మేలు." అంటాడు.

భీముడు ఆవేశపరుడు గనక అలాగే ఎవరికి ఆవేశం కలిగితే వారు వచ్చి ఆయుధాలు తీసి రభస చేస్తారేమోననే భయంతో అలా ధర్మరాజు ప్రార్థించాడు.

ఆ దేవతలు ఆయన ప్రార్థనను మన్నించారు. ధర్మరాజు క్రిందికి దిగి చూస్తే అది కేవలం ఒక శవంగా అవుపడుతున్నది అందరికిన్నీ. అక్కడ గోవుల కాసే వారు ఈ శవమేమిటి అలా ఉంచారు అని ఆలోచిస్తున్నారు. అందుకని ధర్మరాజు ఆ శవం తమ శత వృద్ధ అయిన తల్లి గారిదనీ— తమ ఆచారం శవాలు తగల బెట్టడం కాదనీ— అలాగే చేయాల్సి ఉందనీ చెప్తాడు.

ఈ కథనానికి అనువుగా ఉండేటట్లు ఆ స్మశానంలో పడిఉన్న ఒక శవం జుట్టుతీసి ఆ ఆయుధాల శవాకారానికి చేర్చుతారు. వర్షపు నీరు పడకుండా ఒక ఎద్దు చర్మాన్ని వలిచితెచ్చి కప్పుతారు. దాని మీద మరొక శవాన్ని కూడ కట్టు తారు. గోపాలురకే నేమి – ఎవరు చూచినా అది వ్రేలాడగట్టిన శవం లాగానే ఉంటున్నది.

అలాటి అసత్యం ధర్మరాజెలా చెప్పాడు అనిపిస్తుంది బాలురకు. అది అసత్యమా లేక సత్యమా అనేది కేవలం ఎదురుగానున్న గాథయందు మాత్రమే బుద్ధిని ప్రసరింపజేసి ఆలోచిస్తే తెలియడానికి చాలదు. పూర్వాపరాలతో సమన్వ యించుకొనడం అవసరం.

సత్యము అనేది ఒక్క భూతకాలానికే పరిమితమైంది కాదు, భూత భవిష్య ద్వర్తమాన కాలాలన్నిటికి సంబంధించింది సత్యము. "అది తాకరానిది," అనేమాట సత్యమైనది. దానిని గోపాలుర మనసులకు హత్తి చెప్పటంలో వారు అవలంబిం చిన తీరు ఇది. తమ తల్లి శవమనడం యథాతథంగా భూతకాలం పరిశీలిస్తే అబద్ధం. ఎందుకనంటే కుంతీదేవి నిక్షేపంగా బ్రతికే ఉంది. అది తాకరానిది అనే సత్యం చెప్పడానికి శవం అనటంలో అది తమ తల్లిదిగనుక తాము ఆపని చేయ వలసి వచ్చిందనే మాటతో ఎవరికీ అనుమానం కలుగని మార్గం ధర్మరాజు అనుస రించాడు. ఎదుటి వారికి చెప్పదలచింది అది తాకరాదనేది — అంతేగాని "మా తల్లి శవం ఇది" అనేమాటకాదు. దానికి ఆ ప్రాధాన్యత ఎంతో ఉంది. అది తాక రాదనే సంగతిని ఉద్ఘాటించేవరకే ఉపయోగింపబడింది.

'సత్యము ఏది' అనే విషయం విమర్శకు వచ్చినప్పుడు ఒక కథ చెప్తారు. గోవును చంపాలని కసాయివారు వెంట తరుముతూ వచ్చారు. గోవు ఒకముని ముందుగా వెళ్ళి ఒక పొదలో దూరింది. దుండగులువచ్చి ముని నడుగుతారు గోవు ఎటు వెళ్ళిందని, ముని నేను చూడలేదన్నాడు. ఇది సత్యమే నన్నారు. ఎలా సత్యం?

చూచినవి కళ్ళు. నేను అని నాలుక చెప్తోంది. నాలుక చూడదు గనుక నను చూడ లేదన్నది. మరి "నేను" అనే ఆ మనిషి సంగతేమిటి? అతడు చెప్పటం ఇష్టంలేదు గనుక ఆ అభిప్రాయం చెప్పనేలేదు. నాలుకను అందుకు ఉపయోగింపలేదు. అని సమర్థన. సత్యాఽసత్య నిరూపకం ఇంతటి సూక్ష్మ విషయంమీద ఆధారపడి ఉంటుందనేది తెలిసి నిర్ణయం చేయాలి. జరిగినది చెప్పటం—చెప్పకపోపటం అనే కేవల భూతకాలంపై ఆధారపడిన మాటలు సత్యం అనటం అసత్యం అనటంలో ధర్మం అనేది ముఖ్యం అని తెలియాలి.

ఆ తరువాత పాండవులు తమ పేర్లు తమలో తాము మాట్లాడుకోడానికిగాను మార్చుకొంటారు. వరుసగా వారు జయుడు, జయంతుడు, విజయుడు, జయత్సేనుడు, జయద్బలుడు అని పేర్లు పెట్టుకొంటారు. ద్రౌపతికి మాలిని అనే పేరు పెట్టుతారు ఈ యీ పేర్లు ఎప్పుడు పిల్చుకొనేవారో మనకు తెలీదుగాని, ఆ పేర్లన్నీ చెప్పి వారందర్నీ ద్రౌపది ఒకే ఒకసారి ఉపకీచకులు ఆమెను పట్టుకొని చంపబోయే సమయాన పిల్చి రక్షించుకుంటుంది. ధర్మరాజు చెట్టుదిగి వచ్చి తూర్పుకు తిరిగి, ధర్మదేవతను ప్రార్థిస్తాడు. ధర్మదేవత అరణ్య వాసాంతంలో తనకు ఒక రూపంలో అవుపించి భీమార్జున నకుల సహదేవుల్ని తన మాటలు విననందుకు విగత జీవులుగా చేసింది. ధర్మరాజు యక్షప్రశ్న లన్నిటికీ సమాధానం చెప్పి వారిని బ్రతికించుకొన్నాడు. అప్పుడే ఆ ధర్మదేవత పాండవులకు వరమిచ్చాడు— "అజ్ఞాతవాస సమయంలో మిమ్మల్నెవరూ గుర్తించకుండా వరమిస్తున్నానన్నాడు. ఇది జ్ఞాపకం చేసికొని ధర్మ దేవతను ప్రార్థిస్తాడు ధర్మరాజు.

అంతలో ధర్మరాజు రూపు సన్యాసిగా కంకభట్టుగా అవుతుంది. భీముడు వంటలవాడుగా వలలాంకుడుగా మారిపోతాడు. అర్జునునకు పేడిమూతి ఆడ కళలు వస్తవి. నకుల సహదేవులు త్రామగ్రంధిగా తంత్రీపాలుడుగా మారిపోతారు. అంతా ఆశ్చర్యపోతారు. ద్రౌపది మాలినిగా సైరంధ్రిగా అవుతుంది.

వీరికి ఆహార్యం (వేషం) మాత్రం మారిపోయింది. మనసూ బుద్ధులు మారలేదు. శారీరక జన్మలు మారిపోయినవి. మనోబుద్ధుల జన్మ అదేగా ఉంటున్నదని తెలుస్తూనే ఉన్నది వారికి, తమకు తాము ఇంకా పాండవులమేననే స్పృహ ఇక్కడ గమనీయమైన విషయం.

వెనుకటి కథల్లో మార్కండేయుడు తాను వటపత్రశాయి ముందున్నప్పుడు ఆయన వదనంగుండా లోపలకువెళ్ళి నూరు సంవత్సరాలకు పైకాలం లోపల విహరించి తిరిగివచ్చి మళ్ళీ తానూ మార్కండేయుడేను అనే అనుభూతిలో ఉండి పోయినాడు. శరీర మరణం లేదా మార్పువల్ల మనిషికి అంతం కలుగదనే మాటకు ఇవి ఉదాహరణలు. ఒక సంవత్సరంపాటు మారిపోయిన శరీరాలతో ఉండి పాండవులు తామెప్పుడూ పాండవులేనని ప్రవర్తిస్తూ వచ్చారనేది చిత్రం. మనమూ స్వప్నాల్లో మారిపోయిన శరీరాల్లో ఉండికూడ అదంతా వట్టి అబద్ధం అనుకొంటూ ఉంటాము. ఈ జాగ్రతలో సంవత్సరం మెలగిన పాండవులు కూడ ఆ జాగ్రత్త లోని ఈ భాగం పరమ అబద్ధమనుకోకపోవటం ఎలాంటి పరిస్థితుల్లో జరిగిందో గమనించటం మనకు మేల్కొలుపు.

పాండవు లొక్కొక్కరె విరాట్రాజు ఆస్థానానికి బయలుదేరి వెళతారు. విరాట్రాజు గుర్తింపలేక పోవడమేమిటి కేవలం వేషాలు వేసికొని వారు వచ్చిన మాత్రంచేత అనిపిస్తుంది. విరాట్రాజుకు పాండవులు గొప్ప రాజులని తెలుసు. వారు అరణ్యాల పాలయినారనీ తెలుసు. అది పన్నెండేండ్ల క్రిందటి సంగతి, పదమూడో సంవత్సరం ఎప్పుడు మొదలో చివరో అతడికి తెలియాల్సినపని లేదుగాక. అందుకని ఈ పాండవులు తన దగ్గరె ఉండబోతున్నారనిగాని ఉన్నారనిగాని ఊహించే అవకాశమే విరాట్రాజుకులేదు.

ముందుగా కంకుడు తన దర్బారులోనికి రావడంచూసి, ఒక సంయమివస్తున్నాడనుకొంటాడు విరటుడు. మంత్రి సహితంగా వెళ్ళి నమస్కరించి తెచ్చి కూర్చొబెట్టుతాడు. “ఎయ్యది జన్మభూమి? కులమెయ్యది” అంటూ కుశల ప్రశ్న చేస్తాడు.

ఇంతకూ నీ“కుల” మేమిటని విరాటుడడిగితే కంకుడు ఎంతో చమత్కారంగా సమాధానం చెప్తాడు. నిజానికి అతడు తత్త్వవేత్తను అనిపిస్తుంది ఆ సమాధానం వింటె.

“ఉన్నరూపు పలుకు నన్నరులెక్కడ
గలరు లోచిశట్లు పలుకనైన
చందమయ్యె నంతగాక యింత
వట్టి చూడగలరె ఎట్టివారు.”

—అంటాడు.

"నానావిధ భూతమయము "మేను"
అతి చంచలము మనము__మెయికొని
నిక్కంబున కేనరునకు చెల్లింపగానగు
సత్యంబు నడపుక్రమ మట్లుండెన్."

ఈ నడుస్తున్న క్రమమే సత్యము. అంటున్నాడు. తాము ఆయుధాల విషయంలో పర్యవసానంగా దానినెవరూ తాకరాదని చెప్పిందే సత్యము. అనేది ఆలోచిస్తూ ఈ మాటలు చెపుతున్నాడా అనిపిస్తుంది. మొత్తంమీద నిజం తెలియకుండానే సమాధానం చెప్పాడు.

తాను ధర్మరాజుకు సఖుడనంటాడు. ఐహు వినోద విషయాలు తనకు తెలుసునట. ద్యూత క్రీడ తెలుసు. ఒకేఒక సంవత్సరం వ్రతంగా తా నక్కడ ఉంటానంటాడు. విరాటుడికి కంకుడు ధర్మరాజుకు సఖుడనంగానే తలమున్కలయినంత ఉబ్బు కలుగుతుంది. నీ కేమయినాసరే – ఇచ్చేస్తాను అడుగు మంటాడు. తన రాజ్యాన్ని ఇచ్చేస్తానంటాడు. అలా రాజ్యాన్నే ఇస్తాననటం వ్యావహారికంగా చూస్తే తాను కీచకుడి బాహుబలం వల్లగాక ఇతరవిధంగా రాజ్యం నిలుపుకోలేకుండా ఉంటాడు కదా. ఆ బెడద వదలించుకోవాలనేమొ ననిపిస్తుంది. లేక కేవలం నిర్వృతి తత్త్వం గలవాడా ఇతడు _అనిపిస్తుందికూడ. విరాటు అనే పదంలోనే నిర్వృతి తత్త్వం ఉన్నట్లు అర్థం ఉంది. కంకుడు విరాట్రాజు కొలువులో చేరిపోతాడు.

కొంత సేపటికి వలలుడు పెద్ద శరీరంతోనూ రెండు గరిటలతోనూ దర్బారుకు వస్తాడు. ఇతడ్ని చూస్తె బహుశ విరాటునికి తన బావమరిది కీచకుడ్ని చూచినట్లయిందనిపిస్తుంది. అతడిదీ పెద్ద శరీరమే. వలలుడు వచ్చి "అయ్యా నేను శూద్రుడను. చక్కగా వంటచేస్తాను. సరదాగా మల్లులతో సింహాలతో పులులతో యుద్ధంచేసి సంతోష పెట్టగలను. నాకు భోజనం గుడ్డలూ ఇస్తెచాలు. మీ ఆస్థానంలో ఉంటాను" అంటాడు, విరాటుడు అతడ్ని ఎంతో మెప్పువలతో ఆదరించి తన మహానస శాలలో వంటల వారిపై అధ్యక్షుడుగా ఉండుమని నియామకం చేస్తాడు.

అర్జునుడు బృహన్నలగా వచ్చి "మీకు కొలువు చేయడానికి వచ్చాను. మీ ఇంటి కన్నెలకు ఆటపాటలు నేర్పుతాను. నేను పేడిని" అని చెప్తాడు విరాటుడు బృహన్నల అందాన్ని దీర్ఘ బాహువుల్ని భాగ్యరేఖనూ చూసి. "నీకు ఇంకా ఎక్కువ అధికారాలిస్తా"నంటాడు. అవేవీ వద్దని బృహన్నల అనడంచేత రాజు తన కూతురైన ఉత్తరను పిలిపించి, ఈ మనిషిదగ్గర ఆట నేర్చుకొంటావా" అని అడుగుతాడు. ఆమె అంగీకరిస్తుంది. విరాట్రాజు బృహన్నలతో ఉత్తరను తీవ్రంగా శిక్షింపవద్దనీ ఆమె గారాబంగా పెరిగినట్టిదనీ చెప్తారు. ఆమెతో "నీకు తల్లీతోడూ ఈ గురువే" అంటూ ఆమెను బృహన్నలకు అప్పగిస్తాడు. "ఈ బృహన్నల మన ఇంట్లో ఇక్కడ అక్కడ అనే నిర్బంధం లేకుండ సర్వత్ర తిరగవచ్చునన్నాడు. అలా బృహన్నల నియామకం అయినాడు.

నకులుడు అశ్వశాలాధ్యక్షుడుగా తామ్రగ్రంధి పేరుతోనూ, సహదేవుడు తంత్రీపాలుడనే పేరుతో గోశాలాధ్యక్షుడుగానూ విరాటుని కొలువులో చేరుతారు.

సైరంధ్రి పేరుతో ద్రౌవది ఊళ్ళోకి వస్తూ ఉంటుంది. జడవేయడం మాని కొప్పు పెట్టింది. చన్గవసైటతో మాత్రమే కప్పుకొన్నది నడచివెళుతున్నది. ఆవిడ పరిచారికగా ఉండాలని ఉద్దేశ్యంతో వెళుతున్నట్లు అందరికీ ప్రస్ఫుట మవుతోంది. ఊరివారు ఆమె అందాన్ని చూచి తికమకయి పోతున్నారు. రోహిణా? అరుంధతా? మనిషేనంటావా? అనుకొంటున్నారు. "ఏం పనిమీద వెళుతున్నావు? ఎవరు నీవు" అంటున్నారు. అందుకామె "నేను గట్టువాలును, నా కెవరు కడుపుకూడు పెట్టి కట్టుబట్టలిచ్చి ఏలుతారో వారికి పనులు చేసిపెడ్తాను" అంటుంది. అలా అంటూనే రాజప్రాసాదం చేరుతుంది.

అలా వచ్చిన అమ్మిని, సుధేష్ణ చూచి పిలిపించి సై ప్రశ్నే అడుగుతుంది. అందుకు సైరంధ్రి తన పేరు మాలిని అనీ తనకు ఐదుగురు భర్తలున్నారనీ వాళ్ళు యక్షులనీ, తమ విరోధులు తనను తలపట్టి ఈడ్చినారనీ అందుకని ఒకానొక వ్రతం చేపట్టి తాను అరణ్యాల్లో ఉంటూ బ్రహ్మచర్యం పాటించిందనీ, ఇంకో సంవత్సరం నియమాచరణ చేయాల్సి ఉందనీ చెప్తుంది. "నీవు ధర్మవర్తివని విని నీదగ్గర పనులు చేసి నిల్చి ఉందామని వచ్చా" నంటుంది. తాను ఒకప్పుడు సత్యభామ దగ్గరా ఇంకొకప్పుడు ద్రౌపది దగ్గరా పనిచేశానంటుంది. "నాకు నీచమైన పనులు చెప్పకూడదు. ఆచారం తప్పకుండా నన్ను పాలించాల్సింది. పూలు కట్టుతాను. తలముడుస్తాను" అంటుంది.

సుధేష్ణ అనుకొంటుంది "ఈమె ఇంత అందంగా ఉంది, నా భర్త ఈమె పాల బడితె ఎలాగ" అని అందుకని నర్మ గర్భంగా 'అబ్బో నిన్ను నా యింట్లో పెట్టుకోవటం ఎంతో కష్టమే. నిన్ను కాపాడట మెలాగు' అంటుంది. వెంటనే ద్రౌపది 'ఆ సంగతి నాకు వదులమ్మా! నీచమతితో నన్నెవ్వరన్నా చూచేటట్లయితె నా భర్తలు నాణ్ణి ఆ రాత్రికి మట్టు బెట్టరూ? అందు చేత పురుషులు నా వంక చూడనె చూడలేరుగాక.' అంటుంది. సుధేష్ణ ఒక క్రమానికి అంగీకరించి ఆమెను తనవద్ద పనికి నియామకం చేస్తుంది.

అలా పాండవులంతా విరాట్రాజు కొలువులో చేర్తారు.

ఇది ప్రథమాశ్వాసము

— —

మహాభారత కథలు

విరాట్పర్వము- ద్వితీయాశ్వాసము

కీచక వధ

పాండవులూ ద్రౌపది విరాట్రాజు కొలువుచేస్తూ అజ్ఞాతవాస సంవత్సరంలో చాలాకాలం గడిపేశారు. ధర్మరాజు తాను జూదమాడి గెల్చిన ధనాలను తమ్ములకూ, తమ్ములు తమ తమ నౌకరిలో లభించిన ధనాన్ని సోదరులకూ ఇచ్చేవాళ్ళు. ద్రౌపది వీరందరి మంచి, చెడూ, అరోగ్యం చూసుకుంటూ ఉండేది. ముఖ్యంగా తంత్రీ పాలుడికి పాలనిస్తూ ఉండేదిట.

భీముడు దర్బారులో సవాలు చేస్తూ ఉండే మల్లురతో మల్లయుద్ధం చేసి గెలిచి రాజును మెప్పించేవాడు. అప్పటి మల్లయుద్ధం ఎంతో చాకచక్యంగా వర్ణించాడు తిక్కన. ఆయన వ్రాసిన ఈ భాగం చదివితే మల్లయుద్ధంలోని ఎన్నో వివరణలు మనం తెలిసికోగల మనిపిస్తుంది. మల్లవరులెవరూ రాని రోజుల్లో అంతఃపురంలో వారి వినోదం కోసం భీముడు సింహం, పులి, ఏనుగువంటి జంతువులతో పోరాడి గెలుస్తుండేవాడు.

అజ్ఞాతవాస కాలం ఇంకా కొద్ది రోజులే గడువుందనగా ఒకనాడు కీచకుడు సుధేష్ణను చూడటానికి అంతఃపురంలోకి వచ్చి ద్రౌపదిని చూస్తాడు. ఆ క్షణంలోనే ఆమె అందానికి ముగ్ధుడై అతడు అలా కళ్ళప్పగించి ఊరుకొంటాడు. ఆమె రూపం అతడికి వలగా ఉరిగా అయింది. కాముడు అతడ్ని తేలికగా వేటాడినాడట. ఈ సారస్యమైన పద్యాలు తిక్కన రచనలో ఎంతో హృద్యంగా నడుస్తవి.

కీచకుడు అప్పటినుంచీ ఈ పడుచు నెలా పొందాలి అనే ఆలోచన చేస్తున్నాడు. ఈతడిలా తనను చూస్తుంటే ఆమెకు హృదయంలో బాధ కలుగడంచేత వంటికి చెమటపట్టింది. "అయ్యో బ్రహ్మ ఈతడి నిలా ఇక్కడ చేర్చాడేమిటి! ఇంక నాకెవరు శరణు" అని భయపడటంవల్ల వణుకుపుట్టింది. ఏ ఉపాయమూ తెలియక పోవటంచేత మొగము వెలవెల పోయింది. ఇదంతా చూస్తూ కీచకుడు ఆమెకు తనపై కలిగిన మదన సంబంధానురాగమే ఆ మార్పులకు కారణమనుకొంటున్నాడు.

ఆతడు వెంటనే వెళ్లి అప్పగారికి నమస్కరించి "ఈపిల్ల ఎవరు? మగడున్నాడా? ఇక్కడికెందుకొచ్చింది?" అని అడుగటం ఆరంభించాడు. ఆమె మాట తప్పించి ఏదో చెప్ప జూచింది, అందుకని అతడు వెంటనే సైరంధ్రి దగ్గరికి వెళ్ళి

"ఓహో! ఎంత అందగా ఉన్నావూ నువ్వు! ఎవరి కుమార్తెవు? పతి ఎవరు? నీ పేరేమిటి?" అంటాడు. ఆమె మాట్లాడదు. క్షణమాగి చిఱునవ్వి ఇటు కనుత్రిప్పి చూడకూడదా? కొంచెం నవ్వరాదా? ముద్దుగా పలుకులు పలుకరాదా? హృదయం లోని సరసతను గ్రహించరాదా?" అంటూ దగ్గరకు వస్తాడు. ప్రక్కగా వెళ్తాడు. చుట్టూ తిరుగుతాడు. చేతివ్రేళ్ళు పట్టుకోబోతాడు. ఈ మదన చేష్టల నెంత బాగా చిత్రించాడో తిక్కన! ఎంతో సారస్యమైన చిత్రణం.

అప్పటి స్థితి సైరంధ్రి అవునన్నా-కాదన్నా-పేచీవచ్చే పరిస్థితి. అందుకని' అంటుంది,—

"నా యున్నబాము తలపవ యీ యొదలి చీర యిట్టి యేవపు జందం
బోయన్న! మదన వికృతిం జేయుననుట ఎంతయును నిషిద్ధముగాదే! -అంటుంది.

కీచకుడు మాత్రం తన ప్రయత్నమూ మాటలూ వదలడు. "నీ అందం, కమలాల రేకులు అతికించినట్లున్నది. చక్రవాకాలు తెచ్చి కుప్పలు పోసినట్లున్నావు. చంద్రుడి కాంతిని తెచ్చి తగిలించారు. నీకు" అంటున్నాడు. అప్పుడిక చివరి ఉపాయంగా ఆమె,-"కీచకా! నాకు ఐదుగురు గంధర్వులు భర్తలున్నారు. వాళ్ళు నీ మానం ప్రాణాలు తీసేయటం ఖాయం. పూర్వం రావణాసురుడి గతే నీకూ పట్టుతుంది జాగ్రత్త!" అంటుంది.

కీచకుడు గుటక మ్రింగి సుధేష్ణ దగ్గరకువెళ్ళి ఆ సైరంధ్రి సంగతు లడుగుతాడు. తన హృదయం విప్పి చెప్తాడు. అందుకామె, అంటుంది "నీ కెంతో మంది హంసలవంటి పడుచువాళ్ళుండంగా ఈ నీచమైన సైరంధ్రితో నీకి తగువేమిటి?" అని. అతడు "ఆ మనిషిని నా పరం చేయకపోయినావంటే నేను చచ్చిపోతా" నంటాడు. సుధేష్ణ ఒక సత్య విషయం అడుగుతుంది. "నీవంటె ఇష్టంలేని స్త్రీతోటిస్నీ రతుల్లో చవులు చూడలేని స్త్రీ పొందులోనూ సుఖం ఏముంటుందయ్యా! దాని పతులు ఐదుగురున్నారట. వాళ్ళు గంధర్వులట. వాళ్ళకు తెలిస్తే ఇంకేమన్నా ఉందా? బ్రతుకు రుచి ఎంతయినా అపథ్యం చేయవచ్చునా?" అంటుంది అప్పుడతడు "బల సాహసాల మాట నాదగ్గరెత్తకు. ముందు దాన్ని పిలిపించు నీకు దణ్ణం పెడతాను" అంటూ కాళ్ళు పట్టుకొంటాడు,

సుధేష్ణ వెంటనే నిశ్చయించుకొంటుంది "వీడికి చచ్చిపోయే రోజులు దగ్గర కొచ్చినయి. ఎన్ని చెప్పినా వినడే! ఎలా" అని ఆలోచించి, "నీవు గోల పెట్టకు, కల్లు తేవడానికని, నీ యింటికి పంపుతాను. దాన్ని నీవేం చేస్తావో చెయ్యి. నా కాళ్ళు వదులు" మంటుంది.

కీచకుడు సంతసించి ఇంటికి వెళ్తాడు. మనసు సైరంధ్రిపైనే ఉంటుంది. ఆమె వచ్చిందని భ్రమిస్తూ అయ్యో రాలేదా? అనుకొంటూ కాలం గడుపు తుంటాడు. సుధేష్ణ సైరంధ్రిని వెళ్ళి కల్లు తేవలసిందని ఆజ్ఞాపిస్తుంది. ద్రౌపది హృదయంలో ఎంతో బాధపడిపోతుంది. తప్పనిసరిగా వెళ్తుంది. దేవుళ్ళను ప్రార్థిస్తుంది. ప్రత్యక్ష దైవమైన సూర్యునితో "ఓ ప్రభూ! నేను పాండవులనే-మనస్సులో ఉంచుకొన్న దాన్నయితే ఈ కీచకునివల్ల నాకు కీడు రాకుండా కాపాడాల్సింది" అంటుంది. తన నియమం ఉంకువచేసి సూర్యుని నిష్కర్షగా అడుగటం చిత్రం. నిశ్చయమైన ఆత్మ బలంతో అలా అడిగిందనేది గమనీయం! అరణ్య వాసారంభంలో చుట్టూ తననాశ్ర యించుకొని వచ్చిన జనాలకు తిండి పెట్టాలని ధర్మరాజు వాపోయి సూర్యుని ఉపా సించడం, అప్పుడతడు ప్రత్యక్షమై పాత్రనిచ్చి ద్రౌపది దానితో వండినట్లయితే అది సమృద్ధిగా అందరనూ తృప్తిపరుస్తుందని అనుగ్రహించడం తనకు తెలుసు ఆమె అందుకనే సూర్యుని రక్షణ అడిగింది.

సూర్యుడనుగ్రహించాడు. ఒక రాక్షసుడికి ఉండే బలం ఆమెకు కలిగిందో లేక ఒక బలశాలి అదృశ్యంగా వచ్చి ఉన్నాడో ఆమెను రక్షించడానికి. ఆమె సింహ్వాపు గుహలోకి లేడిలా వెళ్ళింది. కీచకుడు వచ్చి డైలాగులు చెప్తున్నాడు. పట్టుకోబోయినాడు. ఆమె పారిపోతోంది. తీరా పట్టుకొనే సమయానికి ఒక్క విసురుతో కీచకుడు పడిపోతాడు. రాక్షసుడే అలా త్రోసినట్లు వర్ణించారు భారతంలో. రాక్షసుడు అలా తనను త్రోసినట్లు కీచకునకే తెలీను ఆమె త్రోసేసిందనుకొంటు న్నాడు. అది ఉపాసనవల్ల ఆమెకు కలిగిన శక్తి అని మనం అనుకోవచ్చు. అనుకో కనూపోవచ్చు. అది ఎవరి సంస్కారాన్నిబట్టి వారికి అలా అనిపిస్తుంది! ఆమె పరుగుతీసి రోడ్డునపడి రాజదర్బారు వైపునకు పరుగెత్తుతుంది. కీచకుడు లేచి దుమ్ము దులుపుకొని అటూఇటూ చూచి ఆమె వెంటపడుతాడు.

ఆమె దర్బారు చేరేటప్పటికి అక్కడ కంకభట్టు, వలలుడూ ఉంటారు. ఆమె ప్రాణం చేరుకొంటుంది. భీముడు ద్రౌపది అవస్థచూసి మండిపడిపోతుంటాడు.

కీచకుడు కోపంతో వచ్చి ద్రౌపది కొప్పుపట్టి లాగి ఒక్క తన్నుతంతాడు. ఆతన్ను తన్నడమేమిటి తానే స్థితి తప్పి పడిపోవడమేమిటి ఒక్కసారి జరిగినవి. అది రాక్షసుడు చేసిన పని! భీముడికి విరాట్రాజు బావమరది మీదనేగాక, రాజుగారిమీదకూడ కోపం వచ్చింది. క్రోధంగా చూసి ఓ చెట్టు పీకాలని అనుకొంటూనే కంకభట్టు ముఖం చూస్తాడు. ధర్మరాజు వెంటనే కండ్ల విన్యాసంతో ఆ పని వద్దంటూ పైకి "ఈ వంటవానికి మనకు నీడనిచ్చే యీ ఫలపుష్పాలతో ఉన్న వృక్షమేగాని మరో చెట్టు దొరకలేదా కట్టెలకి!" అంటాడు, భీముడు ఆవేశాన్నాపుకొంటాడు.

ద్రౌపదికి విస్తృతమైన కోపం వస్తుంది. తనకు రక్షణ చేయద్దన్నాడు ధర్మరాజు. లేచి నుంచొని సభనూ, కంకునీ, వలలుణ్ణీ, భయంకరంగా చూస్తుంది. "ధర్మాఽధర్మ నిపుణులు, శిష్ట రక్షకులు దుష్ట శిక్షకులు సకల శాస్త్ర సంచయాన్ని అద్భుతంగా ఉపయోగింపగలిగినవారూ అయిన నా భర్తలు ఒకడు నన్నవమానపరుస్తుంటే ఊరుకొన్నారంటే, ఇంకెవరి భార్యలు ఇలా పరాభవం పొందటానికర్థం ఉంటుందిక్కడ?" అంటుంది. విరాటుడికి కీచకుని నియంత్రించగలిగిన శక్తిలేదు. అతడు కేవలం అనునయ వాక్యాలతో సైరంధ్రిని శాంతపరుప చూస్తాడు.

అప్పుడు ధర్మరాజు ఆమెతో అంటాడు మందలింపుగా—"నీ పతులకు అంతమాత్రం తెలీదనుకున్నావా? ఇది సమయం కాదని ఊరుకొని ఉంటారు. నీకయిన పరిభవం సంగతి ఈ సభవారికి తెలిసింది గనక నీవు లోనికి వెళ్ళిపోవచ్చు" అంటాడు. ద్రౌపది ఇంకా అక్కడే ఉంది. "ఇంతకంటె వారిని శిక్షించే సమయమేముంటుం"దనుకొంటోంది బహుశ. అందుకని ధర్మరాజు మందలిస్తాడు—"నాట్యం చేయడానికి వచ్చినదానిలా హావభావాలు చూపిస్తూ ఎందుకుంటావిక్కడ?" అని. ద్రౌపది అంటుంది—

"నాదు వల్లభుండు నటుడింత నిక్కంబు పెద్దవారియట్ల పిన్నవారు
గాన పతుల విధముగా యే శైలూషిగా ననంగరాదు కంకభట్ట."

"నాపతి ఒక్క నాట్యకారేకాదు. జూదరికూడా జూదరి ఆలికి గౌరవమేముంటుంది!" అని వెళ్ళిపోతుంది. ఈమె ప్రవర్తనం ధర్మరాజాదుల కాలంలోని స్త్రీలది మాదిరిగా ఉన్నదో లేదోగాని తిక్కన కాలంనాటి ప్రౌఢ స్త్రీల ప్రవర్తనం గోచరిస్తున్నట్లనిపిస్తుంది. ఐతె ఇది కేవలం పతులను దూషించడానికి మాత్రమే అనినమాట

కాదు. వారిని ఉత్తేజితుల చేయడానికి ఆమె ఆ విధంగా అన్నదనే భావం సరియైన దనిపిస్తుంది. మరి ఆ సమయాన అలాటి ఉత్తేజకరమైన మాటలు అవసరముకదా! ఏ కాలంలోనయితేనేమి!!

ఆమె సుధేష్ణ దగ్గరకు వెళ్ళగానే "అలా ఉన్నావేం! నీ ముఖం చిన్నబోయిందేం" అని ఆమె తెలియనట్లుగా అడుగుతుంది. ద్రౌపది "నీకు తెలిసే అలా ఎందుకడుగుతావమ్మా" అని తనకయిన పరాభవం చెప్పి,-"మీ కీచకుణ్ణి మీరేం దండించనక్కర్లేదు. అందుకు నా మగలున్నారు లెమ్మంటుంది." దీంతో అంతఃపురంలోని వారంతా గడగడలాడిపోతారు మనసుల్లో-దీని మగలు కీచకునంతవానిని దండించే వాళ్ళా అనుకొంటారు. ద్రౌపదికి రాణివాసం చేరిం తరువాతగాని కంకభట్టు "సమయంకాద"న్న మాటల అంతరార్థం గోచరింపలేదు" అనిపిస్తుంది.

సైరంధ్రి పడుకొన్నదిగాని నిద్రపట్టలేదు. కీచకుణ్ణి నిర్జించకలిగినట్టిది-వలలాంకుడి బలమేతప్ప మరొకటికాదని యోచించి వంటశాలవైపుకు అర్ధరాత్రి ఎవరూ చూడకుండ బయలుదేరి వెళ్తుంది. భీముడు లేచి,-"ఇదేమిటి? ఈ సమయంలో ఇక్కడికొచ్చావు. నీవు వస్తుంటే ఎవరూ చూడలేదుకదా! ఎందుకొచ్చావు?" అంటాడు.

అన్నీ తెలిసికూడ నాచేత చెప్పించుకోవాలని అడుగుతున్నావు" అంటూనె జరిగిన విషయమంతా చెప్పి "నా దుఃఖాన్ని చెప్పుకోవటానికి ఎన్నయినా ఉన్నాయి. సభలో దుస్ససేనుడూ, అరణ్యంలో సైంధవుడూ, ఇప్పుడీ విరాట సభలో కీచకుడూ అనుచితంగా ప్రవర్తించారంటే నాకు దుఃఖం క్రొత్తదేమీ కాదుమాట నిజమేలేకాని-

"అకట యాడు కూయు నాల కూయును లాతి వారికైన నరయ వలయు ననిన
నన్ను కీచకుండు తన్నంగ నెట్టులు సూడనోర్చె ధర్మ సూనుడపుడు?

—అంటుంది. అందుకు భీముడు "అయ్యో అలా ఆయన (ధర్మరాజు) మందలించాడు గనుక సరిపోయిందిగాని, నేనా చెట్టువిరిచి రాజునీ వాని బావమరిదినీ కొట్టినట్లయితె ఈపాటికి ఈ ప్రపంచానికి మన ఉనికి కాస్తా బహిర్గతమయేదికాదూ? అందుచేత ధర్మరాజు పొగడబడాల్సిన వాడుగాని, తప్పు పట్టబడాల్సినవాడుకా"దంటాడు ద్రౌపది అప్పటికి శాంతిచిందై "అవును. నిజానికి ఆయన ధర్మమే మనకు జయము. నాకు ధృతి చెడి అలా వెఱ్ఱిగా పలికాను. ధర్మరాజు నిర్మలుడు. అజాత

శత్రువు. అందుకనే అతడు రాజసూయం చేయకలిగింది. ఆయన గాంభీర్యం ధైర్యం ఇంకొకరికి వస్తుందా! ఆయన మర్త్యుడేకాదు, మహాత్ముడు. అంతటివాడు విరటుని ఆశ్రయించడం వల్లనే నా ఓర్పు నశించింది నిజానికి" అంటుంది.

వెంటనే భీముణ్ణి పొగడుతుంది—"నీవు బక హిడింబ కిమ్మీరుల్ని జరాసంధుణ్ణి చంపేశావు. నీ దర్పం కాస్తా-కొంచెం కాదు. అలాంటివాడవు నీవు కట్టెలు కొట్టి వంటలు చేస్తుంటే నా హృదయం ఎంతో శోకిస్తోంది. దున్నపోతుల్తో పులుల్తో నీవు పోరుతుంటే నీవు గెల్చినపుడు విశేషమైన సంతోషం—పులులు విజృంభించినపుడు వెక్కసమైన విన్నవదనం పెట్టానని వాళ్ళంతా అంటుండేవాళ్ళు. ఇప్పుడు కోపంకొద్దీ నీవు కీచకుణ్ణి ఏమో చేసి బయటపడ్డావా—నీకూ నాకూగల సంబంధంకాస్తా వాళ్ళు స్థిరం చేస్తారు. అందుకని నీవు తొందరపడకుండా, రహస్యంగా ఏంచేయాలో అది చేయాల్సింది సుమా!" అంటుంది.

అంతలో అర్జునుడున్న స్త్రీ, పుంగాని స్థితిని తలచిదుఃఖించింది. నకుల సహదేవుల్ని తలచి దుఃఖించింది. ఆ చెప్పటంలో సహదేవుడు మరీ పిల్లవాడమ్మా ఆకలి కూడ తెలీక తిరుగుతాడంటుంది. తన వంశం ప్రతిష్ఠ తలచి తాను ఈ సైరంధ్రిపని చేయాల్సి వచ్చిందంటుంది. ఇవన్నీ దుఃఖాన్ని పెంచుకోడానికి స్త్రీలు ప్రోవుచేసికొనే పూర్వ దుఃఖాల కంప. చివరకు,—

"ఆ కీచకుణ్ణి చంపకపోయినావో నేను ఏ నుయ్యో గొయ్యో చూచుకునేదిఖాయ"మంటుంది.

భీముడామెను ఓదార్చుతాడు. "వాడి సంగతి నేచూస్తాను నాకొదిలెయి దుర్యోధన, కర్ణ సైంధవుల్నికూడా వదిలేశాననుకొనకు. ఇప్పుడజ్ఞాతవాసం పన్నెండోనెల జరుగుతున్నది. ఈ నెలంతా మనం చాలా రహస్యంగా ఉండాలి. ఉద్రేకాన్ని క్షణ క్షణానా అణచుకొనడమె సాధన. అందుచేత నీవేం చేస్తావంటే.—" వాణ్ణి కలిసి చీకట్లో ఆ నర్తనశాలకు ఒంటరిగా రమ్మను. వాడి భావం నీకంగీకారమయినట్లె నాటకమాడు. వాణ్ణి అక్కడ రహస్యంగా తెగటారుస్తాను. ఇదొక్కటె మార్గం ఇపుడు. నీవు ప్రస్తుతం వెళ్ళిపో. తెల్లవారు ఝాము కావచ్చింది. ఎవరైనా చూస్తారు లేటె"మ్మంటాడు. ద్రౌపది సరేనని వెళ్ళిపోతుంది.

తెల్లవారింది. సూర్యుడు ప్రపంచాన్ని రక్షించడానికన్నట్లు ఉదయించాడు.

సింహబలుడు లేచి సింగారించుకొని సైరంధ్రిని కలవాలని అవ్వగారింటికి వెళ్ళాడు. ద్రౌపదికిప్పుడు భీముడి అసరా ఉంది. కీచకుడికి విరాట్రాజు తననేమీ అనలేక ఊరుకున్న సన్నివేశంలోని అహంకారముంది. తొట్రుబాటు లేకుండా ద్రౌపది పనిచేసుకుంటూంటె కీచకుడు దగ్గరకు చేరుతూ వెట్టిమాటలు అంటూ. కూనిరాగం తీస్తూ, గోడలమీద స్థంభాలమీదా గోళ్ళతో తాళం లయలూ వేయటం, వళ్ళు అటూ ఇటూ త్రిప్పటం చేస్తూ తనను సైరంధ్రి చూడకపోయిందే అని బాధప డుతున్నాడు. చిరవకు ఒక దగ్గర చేరి "ఇదుగో కామ సౌఖ్యం అక్కర్లేదన్నట్లుం టావు! ఈ వైరాగ్యం స్థిరమైందా లేక నిమిష మాత్రమా! నామీద కొంచెం దయ తలిస్తె నీ మగలతోగల సౌభాగ్యం దెబ్బతింటుందా అ మాత్రానే! నీవు నన్ను సరె ననాలేగాని పురభామినులందర్నీ నీకు వరవళ్ళుగా చేయనా! విరాటుడ్ని పేరుకు రాజుగా ఉంచాను. నిన్ను తన్నాను గనక అతడు ఉపేక్ష చేశాడనుకోవద్దు. నేను పదివేల మందిని పట్టుకొన్నా ఎవరూ ఏమీ నన్ననలేరుగాక. కనుక నేను చెప్పే ముఖ్యమైన మాటేమిటంటే నిన్ను ఎలాగయినా పట్టుకొంటాను. ఎక్కడకుపోయినా పట్టేస్తాను. నీమగలేం చేశారుగాకనన్ను?" అంటాడు.

ఈ సమయం చూసి ఆమె అంటుంది. "నీకు రహస్యంగా ఉండాల్సిన విషయాలు తెలిసినట్లులేదు. లేకపోతె మగవాణ్ణిగదా అనే అహంకారమో! నాకు రహస్యం అవసరం. అది కాపాడబడేటట్లు ప్రవర్తించు" అంటుంది. కీచకుడు పొంగి పోయి "అయితె అలాగె, చెప్పు. ఎక్కడకు రమ్మంటావో" నంటాడు. ఆమె "రాత్రివేళ ఒంటరిగా నర్తనశాలకు రా. ఇంకెవర్ని తీసికొచ్చినా నా రహస్యం బయటపడిపోతుంది. అంచేత ఈ పనికి నేను ఒప్పుకోనే ఒప్పుకోను. ఇక నిక్కడ మాట్లాడకు" మంటుంది. కీచకుడు సంతోషంతో స్పృహ తప్పినంతపనై వెళ్ళి పోతాడు.

ద్రౌపది భీమునికీసంగతి చెప్తుంది_వెళ్ళి. "నేను చేయాల్సిన రాయబారం చేశాను మరి నీవేం చేస్తావో!" అంటుంది. భీముడు పొంగిపోతాడు. ఎవరినీ తేడు కదా_మన రహస్యం బయటపడకుండా ఉండాలికదా అంటాడు. ద్రౌపది నవ్వి_ "ఒంటరిగా రమ్మన్నందుకె పులకించి పోయినాడు" అంటుంది. భీముడు చిటుక వేసి "ఐతె అనుభవం అయ్యేవరకూ ఇంకొకడితో చెప్పడు_కుక్కలా వస్తాడు_నావల్లచస్తా డున్నూ" అంటాడు.

పాంచాలి మళ్ళీ తమ అజ్ఞాతవాస రహస్య విషయం జ్ఞాపకంచేసి బహుజాగ్రత్తగా మసలవలసిందంటుంది. ఆమె సెలవుతీసికొని వెళ్ళిపోతుంది.

కీచకుడు రాత్రివరకూ ఆగాల్సిన బెడదలో చిక్కుకొన్నాడు. ముగుదమీద మోహం తనను మలుపులు త్రిప్పిస్తోంది. తాను ఎవరినీ మాట్లాడనీయట్లేదు. ఒంటరిగా ఊహల్లో ఊగుతున్నాడు. సైరంధ్రిని స్తంభాల్లో శారికల్లో చూస్తూ వనాల్లో వృక్షాలకు మాటలు చెప్తూ తిరుగుతున్నాడు. ప్రేమ చేస్తున్నాడు. సూర్యుడు క్రుంకిపోడేమని తిట్టుతున్నాడు. మనసుకు అయే అనుభవాలు శరీరానికయే అనుభవాలకంటె ఎక్కువ ప్రభావం కలిగి ఉంటాయి. వీటితో సంతృప్తి కావడమంటూ ఉండదు-ఉన్న రసాన్ని ఉత్తేజితం చేయటమె అవి చేయగలవు-శారీరకంగాకూడ ఆ అనుభవం అయినమీదట ఆస్మృతిని తెచ్చి మళ్ళీ ఆ అనుభవం కావాలి అని అనిపింపజేసేవికూడ ఈ మానసిక అనుభవాలె. శరీర అనుభవంకంటెకూడ మానసిక అనుభవాలు ఎక్కువ పతనాన్ని కలిగిస్తవనేది ఇందుకె. వాసనల కుప్పను తయారు చేస్తవికదా మరి!

కొంత సేపటికి సూర్యాస్తమయమయింది. ద్రౌపది రాత్రివేళ చూచుకొని భీముని సమీపించి సమయమయిందని సైగ చేసింది. ఇద్దరూ దోవచూసుకోంటూ నర్తనశాలకు వెళ్ళారు. నర్తనశాల విశాలంగా వుంది. అక్కడ ఉత్తర విశ్రమించడానికి గాను ఒక మంచమున్నది. పరుపూ అలంకారం అంతాఉంది. దానిమీద భీముడు పవ్వళిస్తాడు ఆమెను దగ్గరలో ఒక మూల నిలువమంటాడు.

సమయమయిందనుకొంటూ కీచకుడు ఒంటరిగా ప్రవేశించి సైరంధ్రి ఇంకా రాలేదనుకొంటాడు. క్షణంలో పర్యంకంమీద మనిషి ఆకారంచూసి ఆమె సైరంధ్రేననుకొంటాడు. దగ్గరచేరి పైన చేయివేస్తాడు. భీముడి వళ్ళుకాదు-మనసు మండిపోతుంటుంది. ఐనా వీడెలా ప్రవర్తిస్తాడో చూద్దామని క్షణం మనసు బిగపట్టుకొని ఉంటాడు. అప్పుడు కీచకుడు, "నేను నీకు ఎన్నో బహుమతులు తెచ్చాను. ఆడవాళ్ళు నన్నుచూసిం తర్వాత ఇంకో మనిషిని మనసులో ఆడనీయరు. నేనంటే పడిచస్తారు" అంటాడు. అప్పుడు భీముడిచేత తిక్కన చమత్కారంగా మాట్లాడిస్తాడు:—

"ఇట్టి వాడవు గావున నీవు నన్ను బొగడి కొననగు సకట నాపోల్కియాడు

దాని వెదికియు నెయ్యెడనైన నీకు బడయవచ్చునె ఎఱుగక బలికి తకట!!
—అంటాడు.

"నావంటి ఆడది నీకెక్కడా దొరక్కా వచ్చావు నా దగ్గరికి! అనటం హాస్యం. దీన్నె వివరిస్తూ నాఒళ్లూ నీఒళ్లూ కలిసిన క్షణాన నీఒళ్ళెలాఅవుతుందో చూడు గాని! మామూలు అబలననుకొన్నావా? నను కలిసినాక మళ్ళీ వనితల్తో పెద్దామను కొంటున్నావా? అది మాత్రం జరగదు. నాకుతెలుసు. తనువును పొందిన ఫలితాన్ని సొంతం ఇప్పుడే అనుభవిస్తావు చూడు—మన్మథ వికారంగాను" అంటాడు భీముడు. అంటూనే లేచికలబడుతాడు.

సింహబలుడికి తెలిసిపోతుంది_అది సైరంధ్రికాదనీ వాడెవడో ఆమె భర్త గంధర్వుడయి వుంటాడనీని. పోట్లాడుకొంటూనే ఉన్నారు. అక్కడ చిత్రమైన పరిస్థితి కలిగింది. కీచకుడు తనవాళ్ళ నెవ్వర్నీ తనతో తేలేదు. బహిరంగంగా ఏపనైనా సాధించగలవాడనే పేరుపడ్డ తాను దొంగలా అక్కడికి రావడమయింది. పిలిస్తే తనవారెవరూ పలకరు. తన అగపాట్లకు ఇతర్లు తప్పుపట్టగలరు. నలుగురుకూ తెలిసిపోతుంది తన దొంగతనం. భీముడు అరవకుండా చప్పుడు లేకుండా వాణ్ణి చంపాలంటానికి తన రహస్యపు బ్రతుకు కారణం. అందుకని.—

"తన యగపాటొరు లెరుగుదురని సూతుడు సమయభంగ మగుటకు భీముం
డును గొంకుచు చప్పుడు చేయని గూఢ విమర్దన ప్రహారములన్"

—అలా మల్లయుద్ధ ప్రావీణ్యం చూపుతున్నారు, కొంత సేపటికి కీచకుడు అలసిపోయినట్లు భీముడు గ్రహించి ఎత్తి విసిరి క్రిందకుకొట్టి పైనెక్కి మోచేతుల్తోను పిడికిళ్ళతోనూ పొడిచి చంపేస్తాడు. కీచకుడు తన్నుకొని మరీ చస్తాడు. ఆ చచ్చినవాడిమీద కోపం ఇంకా తగ్గక భీముడు తాను పొడిచిన దెబ్బలవుపడకుండా చేతులూ కాళ్ళూ తల పొట్టలోనూ గుండెల్లోనూ కుక్కేసి మాంసపు ముద్దగా ఆ శరీరాన్ని పెట్టి వదిలేస్తాడు.

తను సాధించిన ఫలితం ద్రౌపదికి చూపాలని ఒక కొఱవిని తెచ్చి ఊది వెలిగించి జ్యోతిలా చేసి ద్రౌపదికి సింహబలుడి శవాన్ని చూపిస్తాడు. ఆ శవం పరిస్థితి చూసి ఆమె ముక్కుమీద వ్రేలు వేసికొని గాలి పీలుస్తుంది. నిట్టూర్చి ఇలా

అంటుంది— "దీని కోసమా కీచకా? యింత యాతన పడ్డావు. అలా చేస్తే ఇలాగాక ఎలాగవుతుంది" అంటుంది.

భీముడు ద్రౌపది నడుగుతాడు "నీ చింత మనసులోనుంచి పోయిందా? సంతోషించావా" అని.

అప్పుడామె "కొలువులో నీవు చూపిన ఆ కోపభంగిమా ఆ ధైర్యం చూడరా నంతగా ఉంది. ఇక్కడ ప్రజల కళ్ళు గప్పిన గొప్పతనం తలచుకోజాలనంతగా ఉంది. ఎవ్వరి సహాయం లేకుండా ఈ దురాత్ముని రూపుమాపటంలోని చాకచక్యాన్ని మెచ్చుకోవడమెలాగో నాకు తెలియటల్లేదు.... నేను మాత్రం— భీమసేనా! విస్మయానంద నిర్మగ్ననైనాను'' అంటుంది, భీముని చెవులో ఆ మాటలు కర్ణరసాయనంలా అమృతం కురిసినవి.

కీచకవధలో వ్యాసమహర్షి సాధనాపరమైన విషయం చెప్పాడు. కీచకమంటే వెదురుబొంగు అని అర్థం. ఏ గాలి కొట్టితే ఆగాలికి వీలుగా కూతలు కూస్తుండటం దానిపని. రాజ్యంలో రాజుగా నిర్వృతి తత్త్వానికి ప్రతీక అయిన విరాటుని నిలిపినవాడు కీచకుడె. అదుదానిని చూచి ఆరాటపడేవాడూ అతడె. ఇంద్రియాలు ఎలా లాగితె అలా పోవడమనేది దుర్వృత్తి. ఆ వృత్తినిజయించాలి. ఆయుధాలతోగాదు ఆయుధాల్లేకుండానె జయించాలి. కేవలం మనః స్థైర్యంతోనే జయించాలి. కలిగిన సిద్ధులతో శపిస్తాను అనటం కాదనిబోధ. ఎవరికీ తెలీకుండా జయించటమె దానికి ప్రతిక్రియ. భీముడు సాధకునిలోని సత్ వృత్తికి ప్రతీక. రహస్యం అంటే—సత్ వృత్తికి దుర్వృత్తికిగల యుద్ధం అలా మనసులోనే జరిగేది గనుక రహస్యం! కీచకుని దుర్వృత్తిని జయించటమె సాధకుని కీలకం. "కీచకుడు", "విరాటుడు,' అని పేర్లు పెట్టి వ్యాసుడు ఈ సాధనను కథాపరంగా అంతర్గర్భితంగా సూచిస్తున్నాడనేది అనుసంధానం చేయవలసిన తెలివిడి.

—: ఇది ద్వితీయాఖ్యానం:—

మహాభారత కథలు

విరాట్పర్వము- తృతీయాశ్వాసము

1. ఒక్క రాత్రిలో ద్రౌపదికి సుఖదుఃఖాలు

కీచకుణ్ణి చంపి భీముడు ద్రౌపదికి శవం చూపించి ఆమెను వెళ్ళుమని చెప్పి తాను వంటశాలకు వెళ్ళిపోతాడు. ద్రౌపది బయలుదేరి వెళ్ళే సమయానికి కావలి వాళ్ళు కనవడ్డారు. ఆమె వాళ్ళతో నిశ్చయంగా చెప్పేస్తుంది. నా భర్తలైన గంధర్వులు ఈ కీచకుణ్ణి చంపేశారు. దుర్మార్గానికి ఫలితం అనుభవించాడు. వెళ్ళి చూసుకొనండి అంటుంది. కీచకుడు చచ్చాడంటే వాళ్ళు దిగ్భ్రమలో మునిగి కాగడాలు వెలిగించి శవాన్ని చూచి హడలిపోయి హాహాకారాలు చేశారు. కీచకుని ఆత్మీయులైన ఉపకీచకుల్ని పిలుచుకొచ్చారు. వాళ్ళు నూరుమంది. వాళ్ళంతా ఆ రాత్రివేళ భోరుమని రోదన మారంభించాతు. "అయ్యో చేతులేవి? కాళ్ళేవి ? శిరస్సేది?" అంటున్నారు. ద్రౌపది ఒక ప్రక్కనుంచి చూస్తూ ఆనందమనుభవిస్తోంది. అది పిశాచానందమా? పగదీరిన వెనుక కలిగే సంతోషమేనా? ఇది ఎక్కువయితె పిశాచానందానికె జమ అవుతుందిగాక. ఈ సమయంలో ఆమె ఆ ఉప కీచకుల కంటపడింది. వాళ్ళ కోపం విపరీతంగా పెరిగిపోయింది. ఈ శవంతోపాటు సైరంధ్రిని కట్టి తగలెయ్యాలన్నారెవరో. ఆమెకు సుఖ మంతరించి దుఃఖ భయాలావరించినై గోలపెట్టింది. ఐనా అంతా ఒక్కమాటమీద ఆమెను తెచ్చి బంధించి అప్పటి కప్పుడు ఆ రాత్రికి రాత్రి తగలెట్టెయ్యాలనే ఆత్రంతో ఉపక్రమిస్తున్నారు.

ఈ ప్రయత్నం సంగతి రాజుకు చెప్పాలని వెళ్ళి రాజునులేపి ఇలా ఇలా అయిందని చెప్పి ఇలా చేసేస్తున్నామంటారు. విరాట్రాజు బయటకురాడు. ఈ పగ ఈ ఉద్యమం ఇంకొకరు చేస్తే తగ్గేవి కావు. ఇంతమందికి సంబంధించిన పగయితె ఇక చెప్పనక్కర్లేదు. విరాట్రాజు నిర్వృత్తి తత్త్వానికి ప్రతీక అనుకొన్నాంగదా. అందుకని మీ ఇష్టమన్నాడు. అలాచేస్తే గంధర్వులు మళ్ళీ కోపిస్తారని తెలీదా? తెలును. తాను తటస్థుడెప్పుడూను. అందుకే తాను తన బావమరది శవాన్ని చూడాలనైనా అనుకోలేదేమో.

ఉపకీచకులు ఆమెనుపట్టి కీచకునితోపాటు కట్టి స్మశానానికి తీసికొనిపోతున్నారు. సైరంధ్రి గోలపెట్టి ఏడుస్తూ తన గంధర్వ భర్తల పేర్లుగా పాండవుల సాంకేతికమైన పేర్లతో పిలుస్తుంది.

"అనతవైరి యోజయ। మహోద్భుత విక్రమ యోజయంత। దు
ర్మాన విఘూర్ణమాన రిపుమర్దన యో విజయా భిధాన, తే
జో నిహితాహితాహిత ప్రకటశూర గుణ ప్రతి భాన యోజయ
త్సేన। విరోధి బాహుబల జృంభణ భంజన యో జయద్బలా।

—అని పిల్చి రక్షించుమంటుంది. జయ, జయంత విజయ విజయోత్సేన జయద్బలలు పాండవులు అజ్ఞాతవాసారంభంలో సాంకేతికంగా తాము చెప్పుకోవడానికయిన పేర్లు.

భీముడికి ఇది వినవచ్చింది. కాని ఎలా ఈ ఉపద్రవాన్ని గడిచేది? తాను బయటపడి ఈ కీచకుల్ని చంపడం గొప్పకాదుగాని మళ్ళీ పదమూడు సంవత్సరాల ప్రవాసాన్ని తనకూ తన సోదరులకూ కలుగజేసినవాడు అవుతాడు గదా! ఉన్న గడువుకూడ ఎక్కువ రోజులు లేదు. ఈ చిక్కు ద్రౌపది ఆలోచింపలేకపోయింది. ఆమె అక్కడ ఉండటమె తప్పు. స్త్రీ బుద్ధి పోనిచ్చుకున్నదికాదు. స్త్రీ అంటే 'స' త్వ'ర' జ'త'మో గుణాల కూడలి అని అర్థం. పురుషులకూ ఉంటయి ఈ మూడున్నూ. కాని ఆ గుణాలు లాగిన విధంగా వెళ్ళిపోయే వాళ్ళు దానిలో ఇరుక్కుపోయినవాళ్ళవుతారు. వారు పురుషులయినా స్త్రీలక్రిందనే లెక్క. అలా అని మీరాబాయి ప్రవచనం. కాని ఈ స్త్రీ అనే మాట కేవలం ఆడవాళ్ళకె రూఢార్థాన్నివ్వటం పాతకాలం నుంచి ఉంటూనే ఉందిగాక।

భీముడు అప్పుడొక విచిత్రమైన వ్యూహం వేశాడు. వీళ్ళు శవాన్ని ఊరిబయటకు తెస్తారుగనుక తాను ముందే అక్కడకు వెళ్ళిపోతాడు. భయంకరమైన వేషం వేసి వాళ్ళను భ్రమపెట్టి ద్రౌపది తప్పుకుపోయేటట్లు చేయాలనుకొంటాడు. పెద్ద శరీరంతో ఆ రాత్రి స్మశానం దగ్గర అట్టహాసం చేస్తున్నాడు. అసలె ఉపకీచకులు గంధర్వులకు ముందే జడిసి ద్రౌపదిని తగలెయ్యాలని ఆరాటపడుతున్నారు. వాళ్ళు తీరా స్మశానానికి వచ్చేటప్పటికి ఇంత పెద్ద ఆకారంతోగంధర్వుడులా రాక్షసుడులా ఒక పెద్ద చెట్టుపీకి భుజంమీద పెట్టుకొని వీళ్ళని రమ్మంటున్నాడు. వారు వెంటనే

శవాన్నీ ద్రౌపదినీ వదలి వేసి చెట్లెక్కి తమ ప్రాణాలు రక్షించుకోవాలనుకొంటారు భీముడు తన వ్యూహం పారినందుకు సంతోషించి చెట్లనుంచి వాళ్ళను పండ్లను దులి నట్లు దులిపి కొట్టి చంపేస్తాడు. అతడు భీముడని-కాదు-వలలాంకుడని గుర్తుపట్టి వాళ్ళున్నారేమోగాని వారిలో బ్రతికి బయటపడ్డవాళ్ళు మాత్రం లేరు. అంతా చచ్చి నాక ద్రౌపది కట్లు విప్పి ఇంటికి పొమ్మని ఇంకోదారిన వెళ్ళిపోతాడు తాను.

ఈ వ్యూహం రచించిన భీముడి తెలివితేటలా గొప్పవి? లేకపోతే మరో భ వంతుడనేవాడుండి ఇలా చేశాడా అనే దానికి సమాధానం ఒకరు చెప్తే ఇంకొకర వినగలిగిందిలేదు. ఎవరికి వారు వారి సంస్కారాన్నిబట్టి అర్థం చేసికొనాల్సిందె

సైరంధ్రికి ఈనాడు కలిగిన సంతోషం- బహుశ భారత యుద్ధం అయి తరువాత కూడ రాలేదేమోననిపిస్తుంది. తాను స్మశానం నుంచి బయలుదేరి మం యానంతో పట్నంలోకి వస్తోంది. ఈ సంగతంతా ఊళ్ళో అప్పటికె తెలిసిపోయింది. ప్రజలు ఈమెను చూసి "అమ్మో" అంటున్నారు కొందరు. "రాక్షసి" అంటున్నార ఇతర్లు. "బాబోయ్ నేను కళ్ళెత్తి చూడనుదాన్ని" అంటున్నారు ఇంకా కొందరు. ఇవన్నీ వింటూ త్రిప్పుకొంటూ ఆనందిస్తూ వస్తోందామె తెల్లారుతూ ఉండగా.

విరాటుడు నిద్రపోలేదు మళ్ళీ. బహుశ ఏమయిందో, ఏమయింది అనే తహ తహలో ఉండచ్చు. లేదా ఏదో అయ్యుంటుందిగాక-కానీ అని నిర్వృత్తిలో ఆనం దంలో ఉన్నాడోమరి! తీరా ఉపకీచకులంతా స్మశానంలో చచ్చిపడి ఉన్నారనీ సైరంధ్రి తిరిగి వచ్చిందనీ తెలిసి మళ్ళీ భయపడతాడు. ఆ గంధర్వులు తననూ తన ప్రజలనూ కూడ తినెయ్యవచ్చుగదా! అందుకని సుధేష్ణను పిలిచి "సైరంధ్రిని బ్రతిమాలి మన ఊరినుంచి వెళ్ళిపొమ్మని చెప్పు" అంటాడు.

సైరంధ్రి వస్తూ వస్తూ వంటశాల దగ్గరకు వచ్చి వలలాంకుడికి వినపడేటట్లు ఎక్కడో చూస్తూ అంటుంది-

"కీచకుల వెసబుట్టిన కిల్బిషంబు
పాచినన్ను రక్షించిన పరమధర్మ
రతికి గంధర్వ పతికి నిరంతరంబు
భక్తియుక్తిని ప్రణమిల్లి బ్రతుకుదాన', —అంటుంది.

అప్పుడు వలలుడు నిగూఢ వచన చాతుర్యధుర్యుడై — ఓ వదుచా! అపాయం కలిగినప్పుడు రక్షింపక పోతే ఆ పతి పతేనంటావా? నీ భర్తలు నిన్ను రక్షించటం ఉచితమె. వాళ్ళని నీవు ప్రత్యేకంగా మెచ్చుకోవాల్సిన పనిలేదు అంటాడు. ఆమె చిరునవ్వుతో ఓరకంట చూస్తూ వెళ్ళిపోతుంది.

నర్తనశాల దరికి ఆమె వచ్చేసరికి బృహన్నల అందరితోపాటు సైరంధ్రి చెప్పేది వింటూ "అసలేం జరిగిందో చెప్పు"మంటాడు. ఆమె నిష్ఠూరంగా "కన్నెల కాటలు నేర్పుతూ సుఖంగా ఉన్నావుగాని సైరంధ్రి కెంతబాధ కలిగిందని చింత చేస్తున్నావా?" అంటుంది. అందుకు బృహన్నల — "నీ దుఃఖానికిగాను నేనూ దుఃఖపడటం ఎప్పుడైన ఉంటూనే ఉందిగాని నేనీ అసహ్యపు పుటక పుట్టిన దుఃఖాన్ని తలచుకొనేవారెవరున్నారు. నీవు క్రొత్త మనిషివేగాని అనింద్యవని మాత్రం అనుకొంటాను. అలాంటి నీకు ఏ దుఃఖం రావడానికీ వీల్లేదు. అందుకే నీ కారణంగా ఏలాంటి బాధా నా మనసులో కలుగదుగాక" అంటాడు.

ద్రౌపది— "అయ్యో! నీ బాధ నేనెరుగనా? నీవు అలాగే వుండాల్సి ఉన్నది గనుక అలా ఉంటున్నావు. నీవంటె నా కెంతో ఇష్టము ఆ కారణానే" అంటుంది.

ఈ భాగంలో తిక్కన చేసిన రసపోషణ ఎంత రమ్యమైందో ఆ పద్యాలు చదివి తెలియాల్సిందె.

సైరంధ్రి సుధేష్ణ ఇంటికి రాగానే ఆమె పిలిపించి "అమ్మా ఇన్నాళ్ళూ ఇక్కడ ఎలాగో వున్నావు. ఇలా నీ భర్తలచేత మగవాళ్ళ నందర్నీ చంపించే పరిస్థితి కలిగిన తర్వాత నిన్ను ఇక్కడ ఉండవద్దని బ్రతిమాల వలసిందని మా రాజుగారు కోరారు. నీవు దయచేసి ఎక్కడికయినా వెళ్ళిపోవాల్సింది" అంటుంది. కాని ద్రౌపది—

"అమ్మా నా భర్తలు కృతఘ్నులు కారమ్మా! రాజుకూ ఇంకెవరికీ అపకారం చేయరుగాక. వాళ్ళు మీకు మేలు చేసేవారేగాని కీడు చేయరు. ఇంకా పదమూడు రోజులు మాత్రం ఓపికపట్టు" అని ప్రార్థిస్తుంది. ఇన్నాళ్ళుంచుకొని ఇప్పుడీ సైరంధ్రి ఏమయిపోతే నాకేమని నన్ను వెళ్ళిపొమ్మంటం న్యాయం కాదు. నన్ను కనికరించాల్సింది" అంటుంది.

సుధేష్ణ ఒక క్రమానికి ఒప్పుకొంటుంది. ఐతే ప్రజల్లో కీచకుడినీ వాని తమ్ముళ్ళీ గంధర్వులు చంపేశారనే వార్త ప్రచారమై రాష్ట్రాన్ని దాటి వెళ్ళిపోయింది. ఈ పదమూడు రోజులూ కాకముందే! కీచకుడు ఇప్పుడిక లేడుగనక విరాటుని జయించు దామని ఎవరైనా శత్రువు దండెత్తవచ్చు!

క్షణానికొచ్చే సంగతి ఇప్పుడు తెలీదుగాక!

2. గోగ్రహణము

దుర్యోధనుడు పాపి కావటంచేత – అంటే పరపీడనం చేసే స్వభావం కల వాడవడంచేత – పాండవులను అజ్ఞాతవాస కాలంలో గుర్తించి కాంట్రాక్టు ప్రకారం మళ్ళీ పదమూడేండ్లు ప్రవాసంలో ఉండేటట్లు చేయాలనే ప్రయత్నం చేస్తున్నాడు. కాంట్రాక్టులో అలా ఉన్నట్లయితే అతడలా చేయడం పాపమెలా అవుతుందని శంక వస్తుంది. మాయా ద్యూతమె పాపపు పనికదా! అందుచేత అలా అతడు ప్రయత్నం చేస్తూ పంపిన వేగులవాళ్ళు అంతా తిరిగి తిరిగి వచ్చి ఒకచోట కలిశారు. పాండవుల ఆచూకీ ఎవ్వరికీ తెలియలేదు.

వాళ్ళు దుఃఖితులై దుర్యోధనుని సభలో ప్రవేశించి, పాండవులు ఉండి వెళ్ళిపోయిన పురీ పుట్రా అడవులూ మడువులూ అన్నీ వెదికినా పాండవులున్నట్లు ఎక్కడా చూడలేకపోయినామన్నారు. ఒకచోట రథాల గుర్తులు అవుపడ్డవి. వాటి వెంటబడి వెళితే అవి ద్వారకా నగరం వెళ్ళిన రథాలని తెలిసింది. పాండవులు మాత్రం అక్కడలేరు. ఇది చెప్పి ఇంకా ఇలా చెప్పారు. "మేము ఒక విశేష విషయం చూచాము. మత్స్యరాజైన విరాటుని బావమరది ఒక స్త్రీ కారణంగా గంధర్వులచేత అర్ధరాత్రివేళ చిత్రంగా చంపబడ్డాడు. ఆయుధం లేకుండా ఆ మహా బలుణ్ణి చంపి తల చేతులూ కాళ్ళూ డొక్కలోకి దోపివేసి శరీరం ముద్దచేసి వదిలేశారుట గంధర్వులు ఎవరో. మత్స్య రాజుకు మీరు శత్రువులు గనుక మీరు సంతోషిస్తారని మేము ఈ సమాచారాన్ని చెప్తున్నాము. ధర్మరాజాదుల ఆచూకీకిగాను తమరేచర్యలు తీసుకుంటారో అది తమరు యోచించాల్సింది" అంటారు.

దుర్యోధనుడు మంత్రాలోచన కోసం సభకు అందరనూ పిలుస్తాడు. అందర్నీ సలహాలు చెప్పవలసిందంటాడు.

"కర్ణుడు నిపుణులైన రహస్య ప్రచారకుల్ని వంపి నలుమూలలా వెతికిస్తే తెలియకేమవుతుంది?" అంటాడు. దుశ్శాసనుడయితే "పాండవులు ఎప్పుడో అరణ్యాల్లో దుష్టమృగాల బారిపడి చచ్చివుంటారు. మనమిక వారిని మర్చిపోవచ్చు" నంటాడు. ద్రోణుడు "పాండవులు గౌరవనీయులూ, కీర్తిగలవారూ మాత్రమేగాక దైవబలం కలిగినవారు. దివ్యులతో సమానులు. వారికి అంతటి ఆపద వచ్చిందన డానికి వీలులే"దంటాడు. "ఓపిక ఉంటే భూమినంతా వెతికించండి వట్టి పిచ్చి మాటలెందు"కంటాడు. ఎవరి స్వభావాన్నిబట్టి వారి ఊహాపోహలు ప్రస్ఫుటమవు తాయి అనేది భారతం చదివి ఆలోచించి తెలియవలసినమాట. భీష్ముడు ద్రోణుడు చెప్పిన మాట నిజమంటూ "బాహుబల, ధీబల దైవబలాలు కలిగినవారు గదావాళ్ళు- వారికి అరిష్టమెప్పుడూ కలుగ"దంటాడు.

దేశమంతా వెతికించటంలో ఒక మెలుకువ చెప్తాను వినవలసింది అని భీష్ముడు చెప్తాడు. అదేమంటే ధర్మరాజు ఏదేశంలో ఉంటే ఆదేశంలో వారికి-

సీ॥ బ్రాహ్మణ భక్తియు బరహిత శక్తియు-
నిర్మల మతియును నీతిరతియు

సత్యభాషణమును సాధు పోషణమును-
జిర వితరణమును సేవ్య గుణము

సన్మార్గ రక్షయు ఉన్మత్త శిక్షయు-
నంచితోదయము గృపాతిశయము

బంధు సంప్రీతియు భవ్య విభూతియు-
శాస్త్రోపగమము నస్ఖలితదమము

తే.గీ॥ సజ్జన స్తవనీయ సౌజన్యములును-
ధర్మ సంచిత బహుధన ధాన్యములును,-

-కలుగుతవి అన్నాడు. ఈ గుర్తులు చూచుకొని ఆయా దేశాల్లో బాగా గాలించాల్సింది. ధర్మరాజున్న చోట గోదానాలు మెరుగెక్కినవై పాడికి కొరత వడనీయకుండ చేసికురుస్తవి అంటాడు. భీష్ముడు పాండవుల్ని అలవాటుగా పొగడ టట్లున్నది దుర్యోధనాదులకు. అయినా కోపాన్ని తెచ్చుకొనకుండా ఇదే గీటురాయిగా తీసికొని వెదకాల్సిందని చారుల్ని పంపుతారు. ఎందుకనంటే భీష్ముడు చెప్పిన

విధం అబద్ధం కాదని దుర్యోధనుడికి కూడ అంతరాంతరాల్లో తెలుసు. ధర్మరాజు బుద్ధీ ప్రవర్తనా అంత గొప్పవి అనే సంగతి దుర్యోధనునికై తెలిసిన సంగతి. ఇప్పుడు భారతం చదివే మనకు మాత్రం మన సంస్కారాన్నిబట్టి తప్పుగా అర్థ మయితే తప్ప ధర్మరాజు సార్థక నాముడనేది నిజమైన మాట అనిపిస్తుంది. కృపా చార్యుడు కూడ వీరితో ఏకీభవిస్తాడు.

దుర్యోధనుడంటాడు "సింహబలుడూ, భీమసేనుడూ, శల్యుడూ, హలధరుడూ సమాన బలం కలవారు. శల్యుడూ బలరాముడూ దూరంగావున్నారని మనకు తెలుసును గనుక భీమసేనుడే విరాట్రాజ్యంలో ఉండి సింహబలుడ్ని చంపాడనిపిస్తుంది. ఆ స్త్రీ ద్రౌపదే అయి ఉంటుంది. ఎవరో గంధర్వులని పాండవులు ప్రచారం చేసి ఉండి ఉంటారంటాడు. పైగా మత్స్యదేశంలో, తాతగారైన భీష్ముడు చెప్పినట్లు సుభిక్షంగా ఉంటున్నదికదా" అంటాడు.

చివరకు విరాట్రాజ్యంలోని గోవుల్ని తోలుకొస్తే వాటిని రక్షించటానికి పాండవులు వస్తారు. వాళ్ళను గుర్తుపట్టి తిరిగి పదమూడేండ్లు వెనక్కు పంపించ వచ్చు అని నిర్ణయించాడు దుర్యోధనుడు.

అప్పుడు త్రిగర్త దేశాధిపతి అయిన సుశర్మ అంటాడు. నేను పూర్వం మత్స్య దేశంమీదకు దండెత్తికూడ సింహబలుని ధాటికి తట్టుకోలేకపోయినాను". ఇప్పుడు అతడు లేడుగనక వెళ్ళి మత్స్య దేశాన్ని ముట్టడించే అవకాశం తన కివ్వాల్సిందని కోరాడు. మరి కీచకుడు లేకపోయినా పాండవులు ఉన్నట్లయితే వారి ధాటికి తాను తట్టుకోవటమనేది ఉంటుందా అనేది అతడికి తట్టలేదో లేక అథవా వాళ్ళు ఎదురువచ్చినట్లయితే దుర్యోధనాదుల సాయం తాను పొందగలనుగదా! అనుకు న్నాడో తెలీదు. తన సాహసోద్యుక్తతను మాత్రం తెలియపర్చుతాడు.

దుర్యోధనుడు అందుకు ఒప్పుకొని దక్షిణ దిశలో సుశర్మ మత్స్య దేశాన్ని ముట్టడించేటట్లూ విరాట్రాజు ఆ దిశకు వెళ్ళి యుద్ధంలో మునిగి ఉంటాడు గనుక తాము ఉత్తర దిశలో నుండే గోవుల్ని తోలుకొని వచ్చేటట్లూ ఏర్పాటు చేస్తాడు. అష్టమినాడు సుశర్మ దండెత్తి వెళ్ళాలి. నవమినాడు తాము ఉత్తర గోగ్రహణం చేస్తారు. పని ప్రారంభించరాదనబడే అష్టమి నవమిలలోనే వీరు నిశ్చయించుకొనటం దైవ నిర్ణయమా అనిపిస్తుంది.

సుశర్మ దక్షిణ దిశకు వెళ్ళి అక్కడున్న మత్స్యరాజ్యానికి చెందిన గోవుల్ని తోలుకుపో ప్రయత్నిస్తాడు. గోపాలకుల్ని దునుమాడుతాడు. విరాట్రాజు వెంటనే యుద్ధసన్నద్ధుడై వస్తాడు. అతడితో వాని ముగ్గురు తమ్ములూ శంఖుడనే పెద్ద కుమారుడూ కూడ ప్రయాణమై వస్తారు. అప్పుడు ధర్మరాజు, తనకూ ఆయుధాలు పట్టటం తెలుసుననీ యుద్ధం చేయగలననీ చెప్పి తానూ యుద్ధానికి బయలుదేరుతాడు. పైగా వలలుడూ తామ్రగ్రంథీ, తంత్రీపాలుడూ కూడ తమతో యుద్ధానికి రావల సిందిగా ఆజ్ఞాపించాల్సిందని విరాటుని ఒప్పించి వారినీ రప్పిస్తాడు. మిగిలిపోయింది బృహన్నలా, సైరంధ్రీ మాత్రమే అంతా మహాట్టహాసంతో వెళ్ళి సుశర్మ నెదిరిస్తారు. ధర్మ, భీమ, నకుల, సహదేవులు వారి రథాలే వారు నడుపుతున్నారట-మరి రథం నడుపగలిగినవారిక మత్స్య దేశంలో లేరేమో!

రెండు సైన్యాలూ సంకులంగా పోట్లాడుతున్నాయి. సైన్యం చనిపోయిన వారిమీదనుంచీ నడుస్తున్నదట. రక్తపు మడుగులు సృష్టిస్తున్నారు. విరటుని తమ్ములూ కుమారుడూ విజృంభించి శత్రువుమీదకు వెళ్ళటం చూసి, విరాట్రాజు ఉత్సాహంతో తానూ తన రథాన్ని సుశర్మ మీదకు పోనిమ్మంటాడు.

సుశర్మ పెద్ద ఆటోపంతో విరాటుని ఎదిరిస్తాడు. సైన్యమంతా ఉత్సాహంతో పోరాడుతూ ఉంటుంది. పోరు ఘోరమై నడుస్తున్నది. ఇంతలో ప్రొద్దుగ్రుంకుతుంది. ఒకరికొకరు కనపడని స్థితి వల్ల పోరు మందగిస్తుంది. మళ్ళీ చంద్రకాంతి రాగానే సుశర్మ రథమేదో తెలియజేస్తూ జండా కనిపిస్తోంది. మళ్ళీ యుద్ధం ముమ్మరమైంది. కాని త్రిగర్తులు విరాటుని సారథిని చంపి రథాన్ని విరగ్గొట్టుతారు. విరథుడైన విరటుని సుశర్మ వచ్చి పట్టుకుపోయి తన రథంమీద పెట్టుతాడు.

ఇప్పటివరకూ ధర్మరాజాదులు కేవలం యుద్ధం చూస్తూ తను రథాలు అలా అలా నడుపుతున్నారని పిస్తుంది. రాత్రిపడిం తరువాత యుద్ధం చేయాలనుకున్నారో ఏమో, అప్పుడు ధర్మరాజంటాడు- "ఆ విరాట్రాజును కష్టాన్నుంచి తప్పించండి" అని- భీముడు ఒక తాటిచెట్టు చూపించి "దాంతో చంపేస్తా శత్రువుల్ని మీరుండండి" అంటాడు. వెంటనే ధర్మరాజు "వద్దు వ"ద్దంటాడు. "నీవెవరో క్షణంలో తెలిసి పోతుంది. అలాటి పనిచేస్తే! ఇదిగో ఈ ఇద్దర్నీ కూడ సహాయం తీసికొనిపో. తమాయించి తగుల్కొను శత్రువుల్ని" అంటాడు. భీముడు నొసలు చిట్లించి "సరే అలాగే"నని వెళ్తాడు వాళ్ళతో.

నకులుడూ సహదేవుడూ ఎంతోమంది శత్రువుల్ని చంపేశారు ఆ రాత్రి. ధర్మరాజు త్రిగర్తుల ఆశ్వాలను కొట్టి చంపుతాడు. భీముడి యుద్ధంలో సుశర్మ మునిగిపోతాడు. ఈ సమయం చూచి విరాట్రాజు సుశర్మ రథంమీదనున్న ధనస్సూ బాణాలూ తీసికొని ఒక్కసారిగా క్రిందకు దూకి పారిపోయి వెళ్ళి సుశర్మమీద బాణాలు వేస్తాడు. భీముడు వెంటనే వెళ్ళి త్రిగర్తుని పట్టి పెడరెక్కలు విరచి కట్టి గెలుపు ప్రకటించి అరుస్తాడు. త్రిగర్త సైన్యాలు చెల్లాచెదరవుతాయి. విరాటుని కాపలాగా తమ్ముల్ని పెట్టి, భీముడు తను వెళ్ళి ఎక్కడో వున్న గోవుల్ని మరల్చి తీసికొస్తాడు. తరువాత అంతా కంకుభట్టు వద్దకు వస్తారు. ఇలా ఇలా జరిగిందని చెప్తారు.

విరాటుడికి చాల సంతోషమయింది. ఈ వలలుడు ఇంతపనిచేసి వచ్చి కంకు భట్టుకు చెప్పటంతో కంకుభట్టుమీద గౌరవం ఇనుమడించింది. అప్పుడు కంకు భట్టుతో విరాటుడంటాడు. "నా ఈ శరీరం నీవల్ల బ్రతికి వున్నది. అది నీకు దాస్యం చేస్తుంది. నా రాజ్యం నీవు పుచ్చుకోవలసిం'' దంటాడు. వెంటనే కంకుభట్టు అయ్యో! అదేంమాట. రాజువైన నిన్ను రక్షించుకోవటానిక్కాదా నేనిక్కడకు వచ్చింది ! ఎవరి కర్తవ్యం వారు చేసినప్పుడు పొగడవలసిన అవసరమేమిటి?" అంటాడు.

కర్తవ్యం అనేది ప్రతి వ్యక్తికీ అతడున్న పరిస్థితులకు లగించి ఉన్నదై వుంటుంది. ప్రతి పనీ కర్తవ్యం కాదు. కర్తవ్య మేమిటి అని తెలిసి వాటిని చేయా ల్సిన బాధ్యత ప్రతి వ్యక్తిమీద వుంటుంది. ఎందువల్లనంటే సమాజంకోసం వ్యక్తి వున్నాడు. సమాజమే వ్యక్తికోసం ఉన్నదనే ఘనులూ ఉన్నారుగాక. వాళ్ళు సమాజంలో అశాంతిని లేపేవాళ్ళు. ఆకులు చెట్టుకోసం ఉన్నయిగాని ఆకులకోసం చెట్టుబ్రతికి ఉన్నదనటం సరికాదుగదా ! వ్యక్తికి అందుకే కర్తవ్యం ఉంది. అది సమాజంతో అతడ్ని ముడివేస్తున్నదనేది గమనీయం. అందుకే కంకుభట్టు రాజును రక్షించుకొనే బాధ్యత తనకు కర్తవ్యమైందని చెప్తున్నాడు.

ఇదంతా ఇలా ఆలోచించుకొని విరాట్రాజు ఆశ్చర్యపడిపోతాడు. ఇంతటి యుద్ధంలో పాల్గొని పోరాడటమనేది స్వార్థం కాదనేది విశదం చేసికొంటాడు. అందుకని అంటాడు—

"ఉపకారమొ బంటు తనమొ
కృపయో పెంపో సమగ్రకీర్తి ప్రియమో
రిపు దుస్సహమగు నీ రణ
నిపుణతకుం గారణంబు నెయ్యమొ ఎరుగన్"

—అని "ఈ వంటలవాడేగదా ఆ మంటలామండే శత్రువుల్లోకి దూరి వారిని హతంచేసి నన్ను గెలిపించింది! తంత్రీపాలుడూ తామ్ర గ్రంథి నీవూ ఈ వలలాం కుడూ వీరియంత గొప్పగా యుద్ధంచేసిన వాళ్ళెవరూ లేరు. అందుచేత మీకు ఏనుగులు గుర్రాలు అన్నీ ఇస్తాను. మీ ఋణాన్ని నేనింకెలా తీర్చుకోను?" అంటాడు విరాట్రాజు.

అందుకు ధర్మరాజు— అందుకు ప్రతిఫలంగా నేనొకటి అర్థిస్తాను. ఇవ్వాల్సింది. అదేమంటే త్రిగర్తపతినీ వాని సైన్యాలతోసహా విడుదల చేయాల్సింది. నీవు ఇక్కడ యుద్ధంలో గెలిచి తిరిగి వస్తున్నట్లుగా ఇంటికి కబురుచేయాల్సింది" అంటాడు. విరాటుడు అలాగె చేస్తాడు. సుశర్మ వెళ్ళిపోతాడు. అంతా వెన్నెట్లో ఆ ఇసుక ప్రదేశంలో ఉండి. సంతోషంతో రాత్రిగడుపుతారు.

ధర్మరాజు తన మహారాజ లక్షణం పోనిచ్చుకోక పోవటం తెలియాలి. సుశర్మను గెలిచింది విరాటుడయితె అతడ్ని వదలటం శిక్షించటం గూర్చి ధర్మరాజు తను చెయ్యాలనుకున్న ఆ నిర్ణయం విరాటునిచేత చేయిస్తాడు. ఇది అతడి నర నరాల్లో ఎక్కిఉన్న రాజలక్షణం కాదా? ఇంటికి కబురు చేసింది బృహన్నలా సైరంధ్రులు వీళ్ళేమయినారోనని గోలపెట్టకుండా. అందుకె భారతం గుణతత్వ నిరూపణం అనేది!

3. సాధనా క్రమణిక

భారతం వేదార్థ బృంహితంగా రచించాడు వేదవ్యాసుడు. భారత కథ చెప్తూనే అనేక సాధనలు సూచించాడు. పాండవు లయిదుగురూ కౌరవులూ కూడా మనిషిలో ఉండే వివిధ తత్వాలే. పాండవులు సాత్త్విక తత్వాలు. కౌరవులు దుర్వృత్తులు. ఈ రెండూ ఒకదానికొకటి వ్యతిరేకం. సాధకుడు చేయాల్సింది ఉపనిషత్తులలో చెప్పిన బ్రహ్మజ్ఞాన సాధనం. ప్రజ్ఞానం బ్రహ్మ తత్త్వమసి, అహం బ్రహ్మాస్మి అనే మహా వాక్యాల సాధన చేయటం మొదటిది. అది పాండవుల అరణ్య

మహాభారత కథలు

చతుర్థాశ్వాసము

1. ఉత్తర గోగ్రహణము

దక్షిణ గోగ్రహణ సందర్భంలో విరాటుడూ ధర్మరాజాదులూ వెళ్ళి సుశర్మను ఓడించారు. మరునాడు వారు రావడానికి ముందే దుర్యోధనాదులు తమ సైన్యాలతో పో వచ్చి ఉత్తరదిక్కున నున్న గోగణాలను పట్టుకొంటారు. వాటిని కాస్తూ ఉండే అధికారి బండినెక్కి గబగబా వచ్చి అంతఃపురంలో ఆటలాడుతున్న విరాటుని రెండవ కుమారుడైన భూమింజయునితో ఆ సంగతి చెప్పి గోల పెట్టాడు– "కౌరవ సేనలు వచ్చి చుట్టుముట్టినయి" అని. మరి రాజ సౌధంలో ఉన్న అధికార పూరితుడు ఈ పిల్లవాడే. వానికి చెప్తే కొంత సైన్యమన్నా కూర్చి పంపితే కౌరవ సేనలను ఎదుర్కొనవచ్చునన్న ఊహ ఆ గోవుల్ని రక్షించే అధికారికి కలుగటం ఆశ్చర్యమేమీకాదు. వచ్చి పెద్ద పని పప్పచెప్తున్నాడు గనక ఉత్తరుని ఇంద్రుడవు, యోధుడవు అనికూడ పొగడి సంతోష పెట్టాడు.

ఆ కలిగిన సంతోషంతో ఉత్తరుడు "అవును, నేను ఎంతో బాగా యుద్ధం చేయగలను– కౌరవులయితే మాత్రమేమిగాక! గోవుల్ని తోలుకుపోతారా? క్షణంలో వాళ్ళను జయించి గోధనం తీసుకొస్తాను. కాని, నాకు తగిన సారధి లేడుగదా ఎలాగ?" అంటూ కర్తవ్యం జారవిడవడానికి సిద్ధమవుతుంటాడు.

ఇప్పుడు విరాట నగరానికి వచ్చిన ఇక్కట్టు తొలగడం సామాన్యమైన పని గాదు. ఇంత ఇక్కట్టు వచ్చిందని ఆ అంతఃపురంలో కేవలం ద్రౌపదికి తప్ప ఇంకెవ్వరికి తెలియదనిపిస్తుంది. లక్ష ఇక్కట్లు పడి యెరుక గలిగి ఉన్నది ఆమె. పాపం మిగతా వారికేమి తెలుసు. ఆ వచ్చిన ఇక్కట్టులోని తీవ్రత? అందుకని సైరంధ్రి గబగబా బృహన్నల ఉన్న చోటకు వెళ్ళి ఈ బెడద వచ్చిన సంగతీ ఉత్తర కుమారుడు సారధిలేక అంజాయిస్తున్నట్లూ చెప్పింది. ఆమెకు తెలుసు అజ్ఞాతవాసం సంవత్సరమంతా ఇంచుమించు అయిపోయిందని. ఆ సంగతి బృహన్నలతో కూడా అన్నది.

బృహన్నల లెక్కలు గట్టి "అ_సంవత్సరకాలం దాటిపోయింది. ఇక భయ లేద"ని చెప్పి, ఉత్తరుడితో "బృహన్నలకు రథసారథ్యం వచ్చుననీ ఖాండవదహ సమయంలో అతడే అర్జునునకు రథసారథ్యం చేశాడనీ చెప్పు" మ_టాడు. ఇవన్నీ అబద్ధాలు ఆరటం క్రింద లెక్కగట్టి అర్జునుడిని అవినీతిపరుడనే వాళ్ళుంటారుగాక వారికి యుక్తాయుక్తాలు తెలీకపోవడంచేత అలా అంటారనే సంగతి విచారిస్తే మనక తెలుస్తూనే ఉంటుంది. సైరంధ్రి అందుకు ఉత్సాహపడి వెళ్ళి ఉత్తర ద్వారా ఉత్త కుమారునకు ఈ సంగతి తెలియ జేస్తుంది. ఉత్తర కుమారుడు బిట్టు నవ్వేస్తాడు "వచ్చినవాళ్ళు కౌరవులు – నేను వెళ్ళి యుద్ధం చేయాలి. నాకు సారథిగ బృహన్నలా। పేడివాడు" అతడిని కళ్ళారా చూడటమే నాకు అసహ్యము। ఇతడ కౌరవ సేనతో పోట్లాడటానికెలా పనికి వస్తాడు. అంటాడు'' అప్పుడు సైరంధ్రి —

"కౌరవసేనగాదు త్రిజగంబులు నొక్కటనెత్తి వచ్చినం
దేరు బృహన్నలా వశగతిం జరియించిన గెల్వవచ్చుఁద
ద్వీర గుణంబు సొంపు పృథివీ వరనందన మున్నెరుంగుదుం
గారణ జన్మమై తను వికారమువచ్చిన బెంపు దప్పునే''

ఒక పందెం వేసినట్లుగా మాట్లాడింది సైరంధ్రి. ఉత్తరుడు వద్దువద్దని తప్పుకుపోవడానికి కూడ వీలులేని సవాలున్నది ఆ మాటల్లో. ఉత్తరుడు ''సరె'' నంటాడు. ఉత్తర గబగబా వెళ్ళి బృహన్నలతో చెప్పి నేను నిన్ను తీసికొని వస్తా నని వాగ్దానం చేసివచ్చాను మీరు కాదనక రావాల్సిందంటుంది. ఆమె మాట చెల్లించడానికి గాను అన్నట్లు బృహన్నల ఉత్తరుని వద్దకు వస్తాడు।

వచ్చిన బృహన్నలను తనకు సారథిగా నుండవలసిందని కోరుతాడు ఉత్తర కుమారుడు. బృహన్నల ఒక క్రమానికి ఒప్పుకొంటాడు. రథం గుర్రాలూ తెస్తారు. వాటిని పూన్చి జండా ఎత్తించి పగ్గాలు పట్టి బయలుదేరుతాడు అర్జునుడు. అక్క_డి ఆడపిల్లలు కౌరవసేనను వీరు గెల్చి వస్తారనే గొప్పనమ్మకంతో ఉన్నారు. అందుకని వచ్చేటప్పుడు ఆ గొప్ప గొప్ప శత్రురాజులు తలగుడ్డలుగా ధరించి ఉన్న రంగుల గుడ్డలను బొమ్మ పొత్తిళ్ళగా ఆడుకోడానికి తమకు తేవాల్సిందని అడుగు తారు.

తిక్కన ఎంతో సున్నితంగా రమ్యంగా ఈ సన్నివేశంలో హాస్యం చెప్పటం చూస్తాముగాక! ఈ హాస్యానికి ఆధారం ఏమంటే ఆడవాళ్ళకు కౌరవ సేనతో చేయవలసిన యుద్ధంలోని తీవ్రత తెలియక పోవటం ఒకటీ, బృహన్నల గొప్పదనం సైరంధ్రికీ మనకూ తెలిసినదై తెలియవలసిన ఉత్తర కుమారునికి తెలియకపోవటం రెండవదీ, ఆ సమయంలో స్త్రీలంతా ఎదురువచ్చి సేనలు చల్లి వారిని పంపుతారు యుద్ధానికి.

రథం వెళ్ళి వెళ్ళి తీరా కౌరవసేన అగుపడేటంతవరకూ వెళ్తూనే ఉంది. ఆ సేనను చూసేటప్పటికి యుద్ధం చేయాల్సిన ఉత్తర కుమారుని గుండె జారిపోతుంది. ఒకరుకాదు—ఇద్దరుకాదు—కౌరవయోధులంతా వున్నారు. రథం ముందుకే వెళ్తోంది. అప్పుడు బృహన్నలను పిల్చి ఉత్తర కుమారుడు తన పరిస్థితిని చెప్పి వాపోతాడు. "నేను వీరిని గెలవడం అసంభవం. బ్రతికియుండిన సుఖముల బడయవచ్చు. కనుక త్రిప్పు వెనక్కు రథాన్ని'' అంటాడు.

అప్పుడు బృహన్నల మొదట "గోవుల్ని విడిచి వెళ్ళటం—ఎలా జేస్తావలాంటి పని—'' అంటాడు. "అంతేకాదు సైరంధ్రి నా సంగతి చెప్తే నీవు నన్ను తెచ్చావు. పైగా పౌరులంతా మనకు దీవెనలిచ్చారు. కౌరవులు మన గోవుల్ని ఎత్తుకుపోతున్నారు. ఇన్ని ఇలా ఉండగా నేను వృథాగా తిరిగిపోతానా?" అంటాడు అర్జునుడు. నపుంసకత్వం బృహన్నలకు పోయినట్లు ఈ పద్యమె చెపుతుంది అనిపిస్తుంది. "కొంచెం మనసు చిక్కబట్టుకో. ఆ కౌరవులె ఆశ్చర్యపోయేటట్లు చేసి వెళ్ళిపోదా" మందాడు. రథం ఆపడు. ఉత్తరుడు తన బాణాలూ కవచం అక్కడ రథంమీదనే వదలి, దూకి వెనక్కు తిరిగి పారిపోతాడు. అర్జునుడు రథం నిలిపి దిగి అతడి వెంట పరుగెత్తి వెళ్ళి అతణి పట్టుకొని రథంవద్దకు తెస్తాడు.

ఇదంతా దూరం నుంచి కౌరవ యోధులు చూస్తూ ఉన్నారు. అర్జునుని ఉత్తరుడు ఎంతో ప్రార్థిస్తాడు. తాను తన తల్లిని చూడకుండా చచ్చిపోతాననే భయంతో ఇక బ్రతుకు లేదా అంటాడు. అప్పుడు అర్జునుడు "నీవు రథికుడవై యుద్ధంచేయక పోతె మానె. నాకు సారథిగా వుండు. ఈ కురువీరుల్ని ఇప్పుడే నుగ్గుచేస్తాను. అని అతడ్ని నొగులపై కూర్చోపెట్టి తాను రథికుడై తాము మొదలు అయుధాలు దాచి పెట్టిన శమీ వృక్షం దగ్గరకు తీసుకొని వెళ్తాడు.

ఈలోగా ద్రోణాచార్యుడు ఈతణ్ణి అర్జునుడుగా గుర్తిస్తాడు. అజ్ఞాతవాస సమయం పూర్తికాక ముందే తాను ఇతడ్ని గుర్తించినందుకు నొచ్చుకుంటాడు—వీళ్ళు మళ్ళీ 13 సంవత్సరాలు ఇలాగా బాధలు పడాల్సి వస్తుందేమోనని. తమ తమ సైన్యంలోని వారందర్నీ జాగ్రత్తగా ఉండాల్సింది, యుద్ధం చేయడానికి సన్నద్ధులై-అంటాడు. ఇంకా భీష్ముడితో అంటాడు—

వీడు ఎవరో వెర్రివాడిలా ఉన్నాడు, జడవేసికొని వస్తున్నాడు. కౌరవ వీరుల్ని జయించడానికి. అహంకారంతో ఇతడొక ఇంద్రుడులా అనుకుంటున్నాడేమో వీడి కథేమిటో తెలియదుకదా ? అంటాడు. మీకు తెలియదంటున్నాడు తనకు తెలీదంటం అబద్ధం కదా. తన మనసుకయితే నిశ్చయంగా తెలియనే తెలిసింది అర్జునుడతడని. పైకి చెప్పుట ల్లేదుగాక. అబద్ధం భూతకాల విషయమేకదా! భీష్ముడు దుర్యోధనుని చూచి "శత్రువులకు ఇమ్మయిన కాలాన్ని గడిపివచ్చాములా ఉన్నది. ఇప్పుడు చేయండి యుద్ధం జాయశక్తులా" అంటాడు. ద్రోణుడు మనసులో సంతోషిస్తాడు. పైకి అందరితో అంటాడు - ఆ వచ్చేది అర్జునుడే. సింహం ఆకలితో కుంజరంమీదకు ఉరికినట్లు వస్తున్నాడు. మనలో అతడితో సమానంగ ఉన్నవాళ్ళెవరూ లేనట్లుంది. అతడు రుద్రుణ్ణి గెల్చిమరీ వచ్చాడు కదా వనవాసకాలంలో" నంటాడు.

కర్ణుడికి ఈ మాటలకు కోపం వచ్చి - "ఆ మాత్రపు వాడెవరూ లేరని శత్రువుకి కైవారాలు పలుకుతావేం? అతడే అర్జునుడు కావాలి గాని నేనున్నాను అతడ్ని జయింపడానికిక్కడి నీకు చేతకాకపోతే" నంటాడు. అందుకు ద్రోణుడికి, ద్రోణ పుత్రుడికి, భీష్ముడికి, కృపుడికి వీరందరికి కించిత్తు కోపంవస్తుంది. దుర్యోధనుడు మాత్రం సంతోషించినా "అలా కాదు" అంటాడు. ఎందుకంటే అతడే అర్జునుడైతే మళ్ళీ 13 సంవత్సరాలు రాజ్యం వదలిపోవాలివాళ్ళు" అని, అతడ్ని ఇంకో విధంగా జయించాల్సిన అవసరం కనపడదని ధ్వనిస్తుంది అతడిమాట.

శమీవృక్షంమీద ఆయుధాలున్నవనీ అవి పాండవుల ఆయుధాలనీ వాటిని తీయవలసిందనీ బృహన్నల ఉత్తరుని కోరుతాడు. ఉత్తరుడు అ కనపడేది శవము కదా అంటాడు. అప్పుడు అర్జునుడు అలా కట్టిపెట్టి వెళ్ళారు పాండవులు అంతేకాని అది నిజానికి శవముకాదు చూడు"మంటాడు. ఉత్తరుడు తీరా చూస్తే అందులో పాములు కన్పడతవి. మళ్ళీ ఉత్తరుడు భయపడ్తాడు. అందుకు అర్జునుడు అవి దివ్యాస్త్రాలు.

అలా కన్పడుతవిగాక, వాటిని తీసి అందులో ఆ పెద్దవిల్లు తనకివ్వమంటాడు. ఉత్తరుడు వాటిని తాకినమీదట అవి శస్త్రాలుగా అప్పుడు తెలుస్తుంది. ఒక్కొక్కటి తీసి దానిని ఎవరు ఉపయోగించేవారో చెప్పమంటాడు ఉత్తరుడు. అన్నీ చెప్పినాక ఇక్కడ ఈ ఆయుధాలు దాచి వారెక్కడున్నారు చెప్పమంటాడు. వాళ్ళు నాకు మేనమామలవుతారంటాడు. అప్పుడు అర్జునునకు చెప్పవలసివస్తుంది కంకుడు వల లుడు తామ్రగంధి తంత్రీపాలుడు మాలిని వీళ్ళే వరుసగా ధర్మరాజూ భీముడు నకు లుడు సహదేవుడూ ద్రౌపదీననీ—తాను అర్జునుడేననీ చెప్తాడు. పైగా కీచకుణ్ణి చంపింది భీముడేననికూడ చెప్తాడు.

ఉత్తరుడు చాల చిన్నవాడు. అతడికి ఆశ్చర్యకరమైన ఈ విషయాలేవీ నమ్మబుద్ధికావటల్లేదు. చివరకు అర్జునునికి పేర్లు పది ఉన్నట్లు తనకు తెలుసు. ఆ పేర్లు నువ్వుచెప్పుచూద్దాం అప్పుడు నమ్ముతా నంటాడు. అలాగేనని అర్జునుడా పేర్లు చెప్పిం తరువాత అవి ఎందుకు ఆయనకు అలా వచ్చినవని అంటాడు. ఆ పేర్లు అర్జునః ఫల్గుణః పార్థః కిరీటి శ్వేతవాహనః భీభత్సః విజయః జిష్ణుః సవ్యసాచిః ధనుం జయః'' అనేవి. ధనాలు కొల్లగొట్టి తేవడం వలన ధనంజయుడు. ఎలాంటివారినైనా ఎదిరించి జయించడం వలన విజయుడు, తెల్లని వాహనాలు కలవాడు గనక శ్వేత వాహనుడు. ఇంద్రుడిచ్చిన కిరీటం తలమీద సూర్యుడుగా ఉండటంవల్ల కిరీటి అంటారు. వీరులకు భీభత్సంగా యుద్ధంచేస్తాను గనుక భీభత్సుడంటారు. రెండు చేతులా బాణాలు వేయగలనుగనుక సవ్యసాచి అంటారు. తెల్లని వాడను గనుక అర్జునుడను. ధర్మరాజును యుద్ధంలో ఎవరూ నొవ్వించకుండా చూస్తానుగనుక జిష్ణుడను. మా అమ్మ పృథ అనే పేరుగలది గనక పార్థుడను అని చెప్తాడు. ఇంకా తాను ఖాండవ దహనమప్పుడు సైంధవ పరాభవమప్పుడు ఇంద్రునికి సహా యము చేసినప్పుడు ఎంత గొప్ప వీరుడనిపించుకొన్నాడో ఆ సంగతంతా చెప్తాడు. అప్పుడు ఉత్తరుడు నమ్మి నమస్కరించి ఇక నీకు నేను సారథ్యం చక్కగా చేస్తానుగాక! నా తప్పు మన్నించాల్సిందంటాడు. అర్జునుడు "నీకు ఒక్క దెబ్బగాని తగలకుండా కాచేభారం నాది" అంటాడు. ఇప్పటికి మనసులు కుదుట బడినవి.

ఉత్తరునకు మళ్ళీ ఈతడికి ఈ షండభావం ఎలావచ్చింది. ఇది నటించ గలిగేదికాదే! అని సందేహం వస్తుంది. వెంటనే అర్జునుడ్ని అడుగుతాడు. అప్ప డర్జునుడు ఊర్వశివల్ల కలిగిన శాపం సంగతి చెప్పి ఇప్పుడేమీ లేదులెమ్మంటాడు.

అంతట ఉత్తరునిచేత మిగిలిన ఆయుధాలు తిరిగి పైన పెట్టించి తన ఆయుధాలు ధరించిన క్షణాన ఇంద్రుని కిరీటం వచ్చి అతడి తలను చేరుతుంది. అగ్నిదేవుని తలచుకోంగానే కపికేతనము వస్తుంది. ఉత్తరుని సింహకేతనాన్ని చెట్టుమీద ఉంచి కపికేతనంతో అర్జునుడు యుద్ధానికి తారసిల్లుతాడు.

సర్వమూ సన్నద్ధమైన క్షణాన దేవదత్తాన్ని విజృంభమాణంగా పూరిస్తాడు అర్జునుడు. ఆ శబ్దానికి గుర్రాలు చాపకట్టుగా క్రిందపడిపోతవి_ ఉత్తర కుమారుడు మూర్ఛపోతాడు. వాటినీ ఉత్తర కుమారునీ సేదదీర్చి ధైర్యం చెప్పి మళ్ళీ యుద్ధానికి దుముకుతాడు అర్జునుడు. ఈ సంరంభం చూసి, దుర్యోధనునితో ద్రోణుడు అంటాడు_ "ఆ వింటినారి మ్రోత, శంఖం మ్రోతచూస్తే అవి గాండీవం దేవదత్తం అనే అనిపిస్తున్నవి. అతడి కిరీటం కూడ అతడు కిరీటి అనే చెప్తోంది. అర్జునుడయితే నేను గెలుస్తానని కర్ణుడూ మళ్ళీ ఎక్కడకో పంపుతానని నీవూ. అనే సమయంలేదు_ వెళ్ళి కలబడి యుద్ధం చేయాల్సిన సమయం వచ్చింది త్వరపడు" మంటాడు. కృపాశ్వత్థామలతో "దుర్యోధనుని ముందు పెట్టుకొని హస్తిపురానికి దోవతీయండి। వారి వెనుక గోవుల్ని తోలుతూ కొందర్ని పంపండి. వారి వెనుక నిలిచి యుద్ధానికి అంతా సిద్ధం కావలసింది। అంటాడు.

దుర్యోధనుడు మాత్రం "ఇంకా వనవాస అజ్ఞాత వాసాలకాలం 13 సంవత్సరాలూ కాలేదు కనుక మనం పాండవులను తిరిగి అరణ్యాలకు పంపాల్సిందే. ముందు భీష్ములవారు లెక్కచెప్పి చూస్తారుగాక।" అంటాడు. కర్ణుడు "యుద్ధమొచ్చిందని వెనుకాముందు ఉండాలనుకోవటం ఎందుకు? ఎవరయితే యేమిగాక యుద్ధం చేద్దాము మనం గెలుస్తాముగాక। ఒక్కడు వచ్చాడు మనలందర్నీ గెలుస్తాడా? అసంభవం అంటాడు. దుర్యోధనుడు మళ్ళీ అవునంటే కాదని, పోట్లాడటం వచ్చినప్పుడు నీతి నియమాలు చెప్పటం - భోజనానంతర సంభాషణంలా పలకటం, ఈ ఆచార్యులకు అలవాటు. ఇతరులమంతా వెళ్ళి వెనక వీరినుంచి సట్లయితే వారు మనకు జయం రావాలనే ఆశిస్తూ ఉంటారుగాక" అంటాడు ద్రోణుని హేళన చేస్తూ.

అశ్వత్థామకు ఈ మాటలవల్ల చాల పెద్దకోపం వస్తుంది. "గోవులు కాచే వాళ్ళని అదలించి, గోవుల్ని పట్టుకున్నంత మాత్రాన ఇంత మదంతో మాట్లాడకు। యుద్ధంలో గెల్చిన రాజ్యాన్ని పట్టుకున్న వాళ్ళుకూడ ఇలా మాట్లాడరుగాక. ద్యూతంలో గెల్చినవాడివి నీవు। ఇప్పుడేం చెయ్యాలో ఆ శకుని నడుగు. పాండవుల

ఎదుట ద్రౌపది వలువలు వలిపించింది వాడి నీతివల్లనేగా! అప్పుడు ఆవనికి అవమానంతో క్రుంగినవాడుగనుక ఆ కపికేతనుడు నీపాలిటి ధూమకేతనుడుగా వస్తున్నాడు. దేవదానవులకుకూడ దుర్జయుడయిన అర్జునుని ఎవరు పొగడకుండా ఉండగలరు? ద్రోణాచార్యులకు ప్రియ శిష్యుడుకూడ గనుక అర్జునుణ్ణి ఆయన పొగడటం ఆశ్చర్యమేమిటి? ఆయన యుద్ధం చేస్తే చేస్తాడేమో నాకు తెలీదుగాని, నేను మాత్రం నీ మాటలకు సిగ్గువదలి యుద్ధం చేయలేనుగాక" అంటాడు.

చిత్రమైన సంగతి ఒకటి ఇక్కడ చూడవచ్చు. ధృతరాష్ట్రుడు పెద్దరాజు. దుర్యోధనుడు పేరుకు రారాజు. దుర్యోధనుడ్ని సంగతి కనుగొనకుండా ధృతరాష్ట్రుడు నిర్ణయాలు తీసికొనడు. కాని ధృతరాష్ట్రునికి పెద్దవాళ్ళంతా సలహాదారులు. భీష్ముడూ, ద్రోణుడూ, కృపాచార్యుడూ విదురుడూ మొదలైనవారు, వీరిమాటలూ సలహాలూ యువక సమాలోచనాపరులైన కర్ణశకుని దుశ్శాసనాదులకు సరిపడవు. వీరి సలహాలను ఆ పెద్దవారు విమర్శించుతూనే ఉండేవారు ఈ విధంగా కౌరవులలో ఒక వర్గ సంబంధమైన విభేదాలు తరుచువచ్చి సమసిపోతుండేవి. దుర్యోధనుడు చిన్నవారి పక్షం ఉండేవాడు. ఇప్పుడు ద్రోణుని కొంచెం తూలనాడిన కారణంకూడ ఈ భేదమె. అశ్వత్థామ చిన్నవాడయినా పెద్దవారికే గౌరవం ఇచ్చే అలవాటుంది. ఇది ఎందువల్లనూ అంటే అతడి సంస్కారమది అని చెప్పాల్సింది కాని ఇంకేమీ చెప్పలేము. ఇంతకూ దుర్యోధనుడన్న తేలిక మాటలకు అశ్వత్థామ కల్పించుకొని దుర్యోధనుని ధిక్కరించడం జరిగింది.

వెంటనే అశ్వత్థామ మాటలను ధిక్కరిస్తూ కర్ణుడు ముందుకువచ్చి మాట్లాడుతాడు. "మీరంతా విరాటురాజు గోధనాన్ని తీసికొనిపోదామని వచ్చినవారే. అయినా తీరా అర్జునుడిని చూసి ఇలా హడలిపోయివాణ్ణి పొగడటం ఆరంభించారు. మీరంతా యుద్ధంచేసే అతడ్ని ఎదుర్కొనకపోయినంత మాత్రంచేత ఏమీకాదు. అతడొక్కడు! నేనొక్కడ్ని చాలనా? నేకు ఎదుర్కొంటాను. అతనికీ నాకూ ఎప్పుడూ పోటీయే. ఇప్పుడు తెమిల్చి చూపుతాను నా అధిక్యం అంటాడు.

అప్పుడు కృపాచార్యుడు ఈ తగాయిదాను సర్దుతాడు. కర్ణుని దురుసుతనాన్ని తిట్టుతూనె, అతడ్ని తిట్టటంలో తనకుగల స్పర్థ వ్యక్తం చేస్తాడు. కాని యుద్ధం చేయాల్సివస్తె అశ్వత్థామ, ద్రోణులచేత అప్పుడు యుద్ధం చేయించాల్సిన

అవసరంకూడ ఉంది గనుక వారిమనసుల్ని శాంతపరచ చూస్తాడు. కృపాచార్యుడం టాడు_"ఈ కర్ణుడెప్పుడూ కయ్యానికే కాలు దువ్వుతాడు. యుద్ధం అనేది చివరి సాధనం. దేశ కాల బలాలు చూడకుండా అలా పోరాటానికి పోతే చివరకు కీడు కలుగుతుంది" అంటాడు.

ఎందుకు కీడు కలుగుతుంది అని శంకవస్తుంది. ఒకానొక ధర్మ విరుద్ధమైన విషయం జరుగుతుందనుకొందాం. ఎవరి గోధనాన్నో మనం కొల్లగొట్టటం. మనం చేసింది అధర్మం. ఆ గోధనాలు పోగొట్టుకొన్నదివారు. వారికీ మనకూ కలిగే పోరాటంలో ధర్మం వారియందుండటంచేత వారు గెలవడమెకద్దు. ధర్మం ఎంతో బలం కలిగింది. శరీరబలం కాదది. మనోబలం అనవచ్చునేమొ. అలా అన్నా చాల దేమొ దైవబలం అది అనాలనిపిస్తుంది. అందుకని కేవలం శరీర బలం బాహుబలం ఆధారంచేసి యుద్ధం కోసం ఆశిస్తే కీడుకలుగుతుందని కృపాచార్యుడు చెప్తున్నారు.

కృపాచార్యుడు ఇంకా అంటున్నాడు_"అర్జునుడు ఒక్కడేకదా ఇపుడు మనం దరితో యుద్ధం చేసేది! అతడేంగెలవకలడని అనుకుంటున్నారేమో. ఇంద్రునితో యుద్ధంచేసి ఖాండవ దహనం చేయించింది ఒక్కడుకాదా! సుభద్రను తీసికొనివచ్చే టప్పుడు యాదవ బలాలను జయించింది ఒక్కడుకాదా! మనవంశ ప్రతిష్ఠ మార్మో గేటట్లు దిగ్విజయం చేసింది ఒక్కడుకాదా దుర్యోధనుడ్ని గంధర్వపతి నుండి విడిపింపగలిగింది ఒక్కడు కాదా! నివాత కవచులనే రాక్షసులను జయించి ఇంద్రుని తృప్తిపరచింది ఒక్కడుకాదా! కాలకేయుల్ని గెల్చింది ఒక్కడుకాదా! ఇంత యెందుకు! ద్రౌపదీ స్వయంవరంలో ఉన్న నరపాలురనందరనూ గెల్చింది ఒక్కడుకాదా! అప్పుడు కర్ణుడూ ఉన్నాడు ఓడిపోయినవారిలో! కనక కర్ణా! ఊరికే గప్పాలు మాట్లాడి అందరి మనసులూ పాడుచేయకు_మేమూ యుద్ధం చేస్తాముగాక ఒక్కడవూ అర్జునుడ్ని ఎదిరించి గెలవడం నీకు వశమా? ముక్కంటికే వశం కాలేదు?" అంటాడు.

ఎలాగయినా అంతా యుద్ధం చేయాలని అతిడి తహతహ. కర్ణుడు మాత్రం కృపాచార్యుని ఇంకా అల్పమైన మాటలతో అధిక్షేపిస్తూనే ఉంటాడు. బ్రాహ్మణ కులస్థుడవు గనుక చక్కగా యజ్ఞాలు చేయించి భోజనం చెయ్యక ఈ యుద్ధ విష యాలు నీకెందుకు పొమ్మంటాడు.

అప్పుడు భీష్ముడుకూడ సర్దిపలుకుతాడు-కర్ణుడు సంగర పాటవాన్ని కలిగి యుండవచ్చుగాక. ఇతర్లను ఇలా అవమానించి వారి మనసులు చెడగొట్టటం భావ్యం కాదంటాడు. తిరిగి కృపాశ్వత్థామల వైపు దిరిగి చేతులు చాచి ఆహ్వానిస్తూ "మన కెంతో పనివుంది. అటుచూస్తే అర్జునుడు వస్తున్నాడు. కురువంశానికి ఏ కీడు వచ్చినా అది ధనుర్వేద విదులయిన మీతలకు చుట్టుకొన్నట్లేసుమా! కనక అపరాధు లను క్షమించి యుద్ధం చేయాల్సింది" అంటాడు. అప్పుడు కృపాశ్వత్థామలు, 'క్షమించాల్సినవాడు ద్రోణుడు గాని, మేము కా'దంటారు. ద్రోణునివంక భీష్ముడు చూస్తాడు. దుర్యోధనుడుకూడ కర్ణుని స్నేహపూర్వకంగా పట్టుకొని ద్రోణాచార్యుని వైపు తీసికొని పోతాడు. ద్రోణుడది గమనించే, "భీష్ముని మాటలేచాలు. నా కోపం తీరిపోయింది" అంటాడు.

కాని దుర్యోధనుడు ద్యూత సంబంధమైన కాంట్రాక్టు కాలమయిన 13 సంవత్సరాలు పూర్తి అయిందో లేదో తెలిసికొనాలని అనుకొంటున్నట్లున్నాడు. అది లెక్కకట్టి చెప్పవలసింది వింటాము అని ద్రోణుడు అంటాడు. అప్పుడు భీష్ముడు లెక్కకట్టి అధికమాసాలు వదలి లెక్కకట్టినాకూడ 13 సంవత్సరాల కాలం నిన్నటికె అయిపోయింది అని చెప్తాడు. ధర్మరాజాదులు అలాంటి పొరపాటు లెక్కలు వేయరుగాక. అలా పూర్తి అయింది కనుకనే అర్జునుడిప్పుడు ఇలా బయటపడ్డాడు. అధర్మం అయినాసరే ఇలాగే ప్రవర్తిస్తాము అనే స్వభావంకలవారు అయితే, ఆనాడే మూర్ఖంచేసి తిరగబడేవారు అన్నాడు. ఇప్పుడు యుద్ధానికి వస్తున్నాడు కనక ఊరు కొంటామా? ఎదుర్కొంటాంగాక కాని అవశ్యం వారిని యుద్ధంలో గెలుస్తామని చెప్పకలిగే వీలులేదుగాక. అందుచేత వారితో సంధిచేసికోవలసి ఉంటుందేమో యోతావతా అంటాడు. అప్పుడు దుర్యోధనుడంటాడు—

"మనకు బాండు రాజతనయ వర్గమునకు నెట్లు పొందుగలుగు నేను రాజ్య
భాగమీను సమరభంగిక విక్రమ నిరతి బూనుటిదియ నిశ్చయంబు—అని

ఇంకా చర్చసాగిస్తే దుర్యోధనుని మనసు స్థిరమయిపోతుందని ఆ విషయం భీష్ముడు చర్చించటం మానేస్తాడు. ద్రోణుడప్పుడు "యుద్ధం సంగతీ, ఏం చెయ్యాలనే సంగతీ రాజుకే తెలుసు ఎక్కువగా అయినా ఇప్పుడీ యుద్ధంలో నాల్గవపంతు బలాన్ని తీసికొని 'రాజు' గోవులనుకూడ తీసికొని వెళ్ళిపోవాలి. గోరక్షణకు నాల్గవ వంతు సైన్యం వెళ్ళాలి. ఇక మిగిలిన సగభాగాన్ని అమర్చి ముందు కర్ణుడు,

ప్రక్కల్లో అశ్వత్థామ, కృపుడు, నేనూ వెనక భీష్ముడూ ఉండి రక్షించాలి అని నా అభిప్రాయ" మంటాడు.

ఈ జరగబోయే యుద్ధం చూడటానికి సురసిద్ధ సాధ్యగంధర్వ కిన్నర కింపురుషులంతా ఆకాశంలో బారులుతీర్చి ఉన్నారు. పాండురాజుకూడ వచ్చారట కుమారుని ప్రతిభ కనులార చూడ్డానికి, వీళ్ళందరి మనోబలం అర్జునునకు సహాయమవుతున్నదనిపిస్తుంది. మనోబలమేమిటిః చింతకాయ పచ్చడనేవారికి చెప్పగలిగే బోధ ఏమీలేదు.

అర్జునుడి రథం చేరువవుతుంది. ఈ వ్యూహం చూస్తాడు. అందులో కర్ణుడు శకుని దుశ్శాసనుడు ఇంకా అందరూ ఉన్నారు. కాని దుర్యోధనుడులేడు. దూరంగా కొంత సైన్యంతో వెళ్ళిపోతున్నట్లున్నాడు. గోవులు వెళ్తున్నాయి. వాటితో కొంత సైన్యం వెళ్తున్నది. వీళ్ళతో యుద్ధం తరువాతయినా చెయ్యవచ్చు-ముందు దుర్యోధనుడు వెళ్ళిపోకుండా చూడటం, గోవుల్ని మళ్ళించటం చెయ్యాలి అని అర్జునుడు ఉత్తరుడితో చెప్పి, ఈ సైన్యం చుట్టూర తన రథాన్ని మళ్ళించి ఒక్క ఉదుటలో పోయి దుర్యోధనుడి సైన్యాన్ని ముట్టడించాలిగాక అంటాడు-అలాగే రథాన్ని ఉత్తరుడు తోలుతాడు-ఈలోగా అర్జునుడు నాల్గు బాణాలు వేసి, ద్రోణుని, భీష్ముని ముందు నిల్చేటట్లు రెండూ, వారి చెవిప్రక్కగా వెళ్ళేటట్లు రెండూ, పంపుతాడు. అది క్షేమమడగడం నమస్కరించడమూనూ, భీష్మద్రోణులెంతో సంతోషిస్తారు మనసుల్లో. వారి సుహృద్భావం అర్జునునకు మంచినీయబోతోందనేది ఊహింపవచ్చు.

అనుకున్నట్లు అర్జునుని రథం ఈసైన్యాన్ని వదిలివేసి వెళ్ళిపోతోంది. భీష్ముడప్పుడు తెలిసికొంటాడు. అర్జునుడు అలా ఊరికే వెళ్ళటంకాదుగాక. దుర్యోధనుడ్ని పట్టుకోవడానికి పోతున్నాడు! ఇప్పుడు రాజును రక్షించాలి గనుక ఈవ్యూహంమంతా వదలి రండి అంతా ఆ గోవులవైపుకు పోదాం అంటాడు. అలా వెళ్తూ ఉండంగానే అర్జునుడిది గమనించి నిలబడి ఎదుర్కొంటాడు సైన్యాన్ని.

విద్యుచ్ఛక్తి పరువెత్తినట్లుగా గాండీవం నుంచీ శరాలు వెళ్ళి అందరినీ కదలకుండ చేస్తున్నాయి. సైన్యమంతా ఇలాటి కౌశలం అదివరకెప్పుడూ చూడకపోవటంచేత చూచేవారుగా నిలిచిపోయి చూస్తున్నారు. గోవుల వెనకనున్న సైన్యంకూడ

చెదిరిపోయింది. వాళ్ళ తూర్పువయిపునకు తప్పుకొని పారిపోయే అవకాశమిస్తూ రథాన్ని నడుపుమంటాడు అర్జునుడు. గోవులు ఒకవైపూ సైన్యం ఇంకోవైపూ ఉండగా మధ్యలోనున్న అర్జునుడు దేవదత్తాన్ని విశృంఖలంగా పూరిస్తాడు. గోవులు బెదరి తోకలెత్తి తూర్పుకు పరుగిడుతాయి. తమ ఊరి పొలిమేరలవైపుకు వెళ్ళిపో తుంటయి. ఉత్తరుడు గోపాలకులకు ఆజ్ఞనిస్తూ అరుస్తాడు— అటునుంచి అటు గోవుల్ని ఇండ్లకు తోలుకుపొమ్మని, వీళ్ళు చూస్తుండగా గోవులు తమ తమ పొలా లకు వెళ్ళిపోతాయి.

ఇదీ ఉత్తర గోగ్రహణం. ఇక మిగిలింది యుద్ధం. అర్జునుడూ కౌరవుల మధ్య జరిగే యుద్ధం—

2. ఉత్తర గోగ్రహణానంతర యుద్ధం

తీసికొని పోయిన గోగణాలను తిరిగి చాకచక్యంగా తమ పొలాలవైపుకు తరిమించి, నివ్వెరపోయి చూస్తూ నిలిచిపోయిన కౌరవ సైన్యాన్ని అలానే వదలి "దూరంగా వెళ్ళిపోతుండే దుర్యోధనుడివైపుకు పోనీ మన రథాన్ని" అంటాడు ఉత్తరు నితో అర్జునుడు. ఇది చిత్రమనిపిస్తుంది. అర్జునుని అతిశయానికి ఇది గుర్తనిపిస్తుంది. గోవుల్ని మరల్చుకురావాలని వచ్చాడు. పని అయిపోయింది. దుర్యోధనునిమీదకు పోవటం ఎందుకు? ఇది రజోగుణ లక్షణమేను. అటు తాను వెళ్ళితే ఈ సైన్యం మళ్ళీ గోవుల్ని కొట్టేస్తారేమోనని ఆలోచింపలేదు. ఎందుకంటె తనమీదకు వచ్చి తనతో పోట్లాడి గెలువకుండా గొడ్లను తోలుకుపోయేటంత నీచపువని కౌరవసేన చేయదని నమ్మకం. తానెటుపోయినా వీళ్ళంతా తనను అనుసరించివచ్చి మరీ యుద్ధం చేయటం ఖాయం. ఒక్క దుర్యోధనుడే వెళ్ళిపోతున్నాడు. అతడ్ని తిప్పి తీసికొని వస్తే అందరితోపాటుగా అతణ్ణి ఎదిరించవచ్చని ఉద్దేశించాడు అర్జునుడు.

అటు అర్జునుడు వెళ్ళటం రాజుకు పట్టుకోడానికేనని తోచంగానే కౌరవ సైన్యం అంతా ఒక్కుమ్మడి ఆ దిక్కునకు వెళ్ళి దుర్యోధనుడికి, అర్జునుడికి మధ్య వచ్చి నిలిచారు. ఇక అర్జుననకు యుద్ధం చేయట మొక్కటే ఏకాగ్రమైన పని మిగిలింది. అందుకని ఎవరెవరు ఏఏ జెండాలు పట్టుకొని ఉన్నారో ఉత్తరునికి చెప్తాడు. రథికుని శరీరం ముఖం బహుశ కవచాలవల్ల కన్పడకపోవచ్చు గుర్తించడా

నికి వీలుగా, కేతనం మాత్రం ఒకరిది మరొకరు పెట్టుకోరు. చక్కగా ఎత్తుగా కన్పడుతూ ఉంటుంది. అందుకని జండాల సంగతి చెప్తున్నాడు.

ద్రోణుణ్ణి చూపి ఆయనతో యుద్ధం చేయనుగాక. ఆయన నాపైకి వచ్చినప్పుడు చూసుకొందాం. ఆయనంటే నాకు గౌరవం. ఆయనకు ప్రదక్షిణంగా పోనీయీ రథం. ఈ కృపుడు, అశ్వత్థామ చాల గొప్ప యోధులు. వీళ్ళకెదురుగా పోనీకు రథం. ఇతర్లమీదకు పోనీ. వీళ్ళు అడ్డువచ్చినా వీలయినంతవరకు తప్పించి పోనీ. ఇంతకు అడుగో ఆ కర్ణుడు యోధాగ్రేసరుడు దుర్యోధనుడికి వాల్లభ్యం పట్టేవాడు అతడికీ నాకూను ఎప్పుడూ మత్సరమే ఉంటుండేది. అతడి కెదురుగా నిశ్శంకతో రథాన్ని తోలుసుమా! దుర్యోధనుడు అడుగో పోయేవాడు వెనక్కి తిరిగివచ్చి నిల్చాడు యుద్ధానికి. ఈ కర్ణుడూ దుర్యోధనుడూ ఇద్దరు ఒక్కచోట ఉంటే వాళ్ళతో యుద్ధం చేయాలని నా ఊహ, ఇప్పుడు లభిస్తోంది నాకిది. నాకు పండువుగా వాళ్ళిద్దరూ యుద్ధరంగంలో ఎక్కడన్నా కలిసి ఉన్నారంటె పరువెత్తించువార్లవైపు రథాన్ని"అంటాడు.

భీష్ముడు మంచి ధీమంతుడు. మమ్ములనూ ధార్తరాష్ట్రులనూ ఒకే విధంగా ప్రేమిస్తాడు. అయినా అక్కడి వారితో ఉండటంచేత వారికి సహాయం చేస్తాడు.— యుద్ధం అనేది ఆయనకు చాలా మామూలయిన విషయం కావటంచేత ఆయనకు అన్ని అస్త్ర శస్త్రాల సంగతీ తెలుసు సుమా! ఆయన రథంవైపునకు మాత్రం పోనీకు మన రథాన్ని అని అంటాడు. ఇవన్నీ ఒక్కడై తాను అందరితో పోరాడవలసిన అవసరం వచ్చింది కనుక అతడు వేసిన పథకం ఇది అనిపిస్తుంది.కొందర్ని తప్పించుకు తిరగడం కొందర్ని చావగొట్టి చూడటం.

అశ్వత్థామ కర్ణుని ఉడికిస్తాడు_"ఇప్పుడేం చేస్తావు. యుద్ధం చేస్తావో లేదో శకునిని పిలిచి సలహా అడుగు" మని, కర్ణుడు మండిపడి యుద్ధం ఆరంభిస్తాడు. ద్రోణ, భీష్మ, దుశ్శాసన, కృపాచార్య ప్రభృతులంతాకూడ యుద్ధానికి తలపడుతారు. దుర్యోధనుడు ఉజ్జ్వలమైన కోపంతో నిలుస్తాడు భూమి దద్దరిల్లిపోతుంది.

అర్జునుని గాండీవం ఒకే మోతగా భం, భం, భం, అని గోల పెట్టుతున్నది. బాణాలు అసంఖ్యాకంగా బయటకు వస్తూనే ఉన్నాయి. ఇంతమంది కౌరవవీరులూ వేసిన బాణాలూ తుత్తునియలవుతున్నయి. గుఱ్ఱాలు ఏనుగులు చచ్చిపడి రక్తసిక్తం

చేస్తున్నవి రంగస్థలమంతా. అందుకు కినిసి కౌరవ యోధులు ఒక్కసారిగా చుట్టు ముట్టి అర్జునునిపైకి వస్తారు. అప్పుడు అర్జునుడు బాణాలు వేయటంలో అత్యంతమైన వేగాన్ని పొందాడు. నారిలాగినప్పుడు విల్లు గుండ్రంగా వంగుతుందిగదా. బాణం వేయంగానే తిరిగి విల్లు నిలువుగా రావాలి: అలారానిచ్చే సమయం ఇవ్వట ల్లేదు అర్జునుడు. ఆ విల్లు అలా నిరంతరం గుండ్రమైన ఆకారంలోనే కన్పడుతున్నదట. బాణాలనువదలే ఈ వేగం అర్జునునికి తప్ప ఇంకెవరకీ లేదన్న విషయం ఉత్తరుడికి తెలిసింది. ఇంకా మనం ఫలాని దృశ్యం చూడాలని కన్ను త్రిప్పినప్పుడు ఎంత త్వరగా దృష్టి ఆ దృశ్యంమీదకు లక్ష్యం తప్పకుండానే వెళ్ళిపోగలుగుతుందో అలా అర్జునుని బాణాలు లక్ష్యం తప్పనే తప్పటల్లేదుట. ఎంతబాగా తిక్కన వర్ణించాడో ఈ సంగతుల్ని అందరూ ఆయన రచన చదివి తెలిసికోవడం సమంజసం అనిపిస్తుంది.

అర్జునుడింకా ఈ చేత్తోనూ ఆచేత్తోనూకూడా బాణాలను వదలుతున్నాడు. అతడి రథం ఇక్కడా ఉంటోంది ఎక్కడో అక్కడా ఉంటోంది. ఈ వేగం ఎవరికీ అర్థం కావటల్లేదు. బలాలను రెండుపాయలు చేస్తూ వెళ్తున్నాడు. మళ్ళీ ప్రక్కకు తిరిగి నాల్గు చేస్తున్నాడు. మెరుపులా మూలలకు వెళ్తున్నాడు. అందరినీ చిక్కువరుస్తున్నాడు. అంబుధిలో మహామత్స్యంలా విహరిస్తున్నాడట. చిన్న చేపల గమనాన్ని పరికించి ఆ ఛాలనం మహామత్స్యానికి ఉంటే ఎలా ఉంటుందో ఊహింపగలిగితేగాని ఈ విశేషం తెలియదేమో. తిక్కన పద్యాలు కంఠస్థంచేస్తే ఇలాటి దృశ్యాలు మనసులోనిల్చి మనిషికి ఎప్పటికప్పుడు జీవితంలో సంతోషాన్ని కలిగిస్తుంటవి అనిపిస్తుంది.

కౌరవసేనలు ఏమీ చేయటల్లేదా అనిపిస్తుంది వాళ్ళంత అసదలా అనిపించటంకద్దు. కాని వారికి ఒకానొక ధ్యేయముంది. దుర్యోధనుని కాపాడటం. అతడి చుట్టూ పెద్ద పెద్ద యోధులంతా ఈ చిందర వందర తప్పించుకొనిపోయి కాచి ఉన్నారు. మిగతా వాళ్ళంతా ప్రొద్దుగ్రుంకితేగాని ఈ యుద్ధం పూర్తికాదే ఎలా? అనుకొంటున్నారు. మనలందర్నీ పూర్తిగా నరకేసిందాకా ఈ యుద్ధం పూర్తి కాదేమోననుకొంటున్నారు. అర్జునుడి ముందు చచ్చి కుప్పలుగా పడిపోయే జీవాలనూ సైనికుల్నీ చూస్తూ తామూ అంతే అవుతామేమోనని దగ్గరకు రావటల్లేదు ఇలా ఉంది యుద్ధరంగం.

అప్పుడర్జునుడే తమాయించి చూశాడు దుర్యోధనుని వెనకపెట్టుకొని ద్రోణుడూ, భీష్ముడూ, కృపుడు అశ్వత్థామా చివరకు కర్ణుడుకూడా ఉండటం. అప్పుడు ఉత్తరునితో అడుగో కర్ణుడు అతడిమీదకు తోలు ఈ రథాన్ని అంటాడు.

అర్జునుని రథం కర్ణునివైపు ఎపుడయితె వెళ్తోందో కౌరవులు ఊరుకోదలచ లేదు. ఇప్పటివరకూ వీరిద్దరికీ పోటీపడితె ఎవరు గెలుస్తారు అనే సంగతి వాళ్ళకు తెలియకపోయింది. ఇప్పుడు అర్జునుడు నడిపిన విశసనకాండవల్ల బహుశ అర్జునుడ్ని కర్ణునిమీదకు వదలరాదీ సమయంలో అనుకొని యుండవచ్చు. ఒక్కొక్కరే ఎదురు వచ్చి యుద్ధం చేసి చావడమో పారిపోవడమో చేస్తారు. అలా వచ్చినవారిలో శత్రుం తపుడు, సంగ్రామజిత్తు మొదలయినవారున్నారు.వాళ్ళలో కర్ణుని తమ్ముడు సంగ్రామ జిత్తు. ఇదిచూచి కర్ణునకు ఆవేశం వస్తుంది వచ్చి తలపడుతాడు.

అలా తలపడిన క్షణాన వీరి ఔద్ధత్యం ఒకరికంటె ఒకరిది ఎక్కువదిగా అవుపడుతుంది సైన్యాలకు. బహుశ అందుకని మళ్ళీ ఎవరు గెలుస్తారో వీరిని అలా చూస్తూ ఉండిపోయినారట. కర్ణుని బాణాలు అర్జునునివైపు వెళ్తుంటే చూసి సంతోషి స్తున్నారు. అర్జునుని బాణాలు కర్ణునిపై కొస్తుంటే చూసి దిగాలుపడుతున్నారు. అర్జునుడు తనకుతాను ఉత్సాహం తెచ్చుకోవలసిన స్థితి బహుశ అది. అందుకని ఉషారు పుట్టటానికన్నట్లు కర్ణుడితో అంటాడు_"సభలో నాకుసరి ఎవరూలేరని మాట్లాడావప్పుడు. ఆజ్ఞాపాశాధీనుడనై నేనప్పుడుండటంచేత ఊరుకొన్నానుగాక. ఇప్పుడు నీతమ్ముడు చచ్చాడు మరి, నీవూ ఏం చేస్తావో చెయ్యి. నీమగటిమి చూపించు, మాటలు చెప్పటం వేరు పనిచేయటంవేరుకదా!" అంటాడు కర్ణుడుకూడ చాల ధైర్యంగా అతిశయంతో మాట్లాడుతాడు. "నీవు ధర్మరాజు వద్దంటేనే ఊరు కొన్నావో చేతగాకనే ఊరుకొన్నావో ఎవరికి తెలుసు. ఇప్పుడాగు_క్షణంలో నీసంగతి తేలుస్తాను. అర్జునుడది చేశాడు ఇది చేశాడని వార్తలు విన్నానుగాక_ఇప్పుడు నీపటిమ చూసినప్పుడుగదా నమ్మాల్సింది" అంటాడు.

ఈ సంభాషణ సమయంలో కౌరవులు తమపని ఏమిటని ఆలోచించి అంతా వచ్చి అర్జునుడ్ని చుట్టూ ముట్టుతారు. మళ్ళీ అర్జునుని గాండీవం గుండ్రంగా ఉండే ఆకారం దాల్చింది. అర్జునుని రథం వీరందర్నీ శిక్షిస్తూనే చుట్టూ పరుగెత్తుతోంది. అర్జునుడు కర్ణుని మాత్రం కొట్టుతూనే ఉన్నాడు బాణాలతో,రథాలు కుప్పలుగా కూలి పోతున్నాయి. ఘోటకాలు ఏనుగులు పడిపోతున్నాయి. కర్ణుడు అర్జునుని రథంవెంట

బడి తరుముతున్నట్లున్నది వదలకుండా. అది చూచి అర్జునుడు కర్ణుని విల్లువిరిగే ట్లు కొట్టుతాడు. చేసేదిలేక కర్ణుడు శక్తినొకదానిని వేస్తాడు అర్జునునిపై. అది దేవేంద్రుడు తనకిచ్చిన శక్తికాదు. మరొక్కటి. దానిని అర్జునుడు తుత్తునియలు చేస్తాడు బాణాలతో, కర్ణుడు మళ్ళీ మళ్ళీ తీసిన విల్లులన్నీ తుత్తునియలవుతవి. ఏ ఆయుధమూ లేకపోవటం వళ్ళంతా తూట్లు పడటంతో కర్ణుడు తప్పనిసరిగా పారిపో తాడు. వెంటనే అర్జునుడు దేవదత్తాన్ని పూరిస్తాడు.

శంఖం పూరించటంవల్ల స్వపక్ష రథికులకు గొప్ప ఆవేశం వస్తుంది. అలాగే అర్జునునకు ఎంతో ఆవేశం కలిగి శరీరం విజృంభించినట్లుంది. ఉత్తరుడు ఇదిచూచి నిశ్చేష్టుడైనాడు. ఈతడు మళ్ళీ యుద్ధం చేస్తాడా. ఇకతాను ఆ రథం నడవజాలనను కొంటాడు. చాల వెక్కసపడిపోయినాడు తను. అలా నోరు తెరచి, ఇంద్రియాలు ఏపనీ చేయలేని స్థితిలో పడిపోయినాడు. అప్పుడర్జునుడు ఉత్తరునికి జ్ఞాపకంచేసి సరియైన స్థితికి తెస్తాడు.

అర్జునుని రథం ద్రోణాచార్యునికి ఎదురుగా వెళ్తుంది. అర్జునుడు రథంనుంచే ద్రోణునికి నమస్కరించి—

"అడవుల బెద్దయు గాలం, బిడుమలగుడిచితిమి మాకునిదివజియని
యిప్పుడు వచ్చితిమి విపన్నులయెడ కృపసేయుట లెస్సయీ రలుగకుండీ.

అంటాడు. పైగా మీరు నామీద బాణాలు వేయకపోతే ముందుగా నేనే మీ మీద బాణాలువేసే ప్రసక్తి లేదంటాడు. వెనక ద్రోణుడు అర్జునుని గురుదక్షిణ ఇమ్మని అడిగే సందర్భంలో తనపై యుద్ధానికి రాకూడని కాంట్రాక్టు ఒకటి అర్జునుని చేత చేయించుకొన్నాడు. అందుచేత అర్జునుడిలా అంటున్నాడు అని తెలిసికొన్నాడు. తాను బాణం వేయకపోతె తనతో యుద్ధంచేసే బాధనుంచీ తప్పించుకుపోతాడు ఇప్పుడర్జునుడు నేరుగా వెళ్ళి దుర్యోధనుని కొట్టుతాడు. కనక తానే యుద్ధం ఆరం భించాలి_ అని ఆలోచించుకొని ఉంటాడు ద్రోణుడు. వెంటనే ఇరవయి బాణాలు అర్జునునిమీద వేస్తాడు. అర్జునుడప్పుడే వాటిని తుత్తునియలూ చేశాడు_పోరు ఘోర మయింది. దివ్యాస్త్రాలు ఒకరిమీద ఒకరువేసి ఒకర్ని ఒకరు జయిస్తున్నారు. చివరకు అర్జునుడు ద్రోణుని గుఱ్ఱాలనూ, సారథులను కొట్టి విరథుణ్ణి చేస్తాడు.

అప్పుడు ఎవరో అడ్డురావాలికదా వెంటనె. ద్రోణపుత్రుడయిన అశ్వత్థామ అర్జునితో తలపడుతాడు. మళ్ళీ చండ యుద్ధం నడుస్తుంది. అశ్వత్థామ గాండీవా కున్న నారిని తెగగొట్ట గలుగుతాడు. మళ్ళీ నారిని బిగించుకొనేలోగా బాణాలతో అర్జునుడ్ని నొవ్వగొట్టి "హాే" అని అరిచేస్తాడు. కౌరవసేన మహా సంతోషాన్ని పొందుతుంది. కాని గాండీవానికి మళ్ళీ నారి సారించింది మొదలు-ప్రచండ యుద్ధ పెల్లుగొన్నదౌతుంది. ఇంతలో అశ్వత్థామ అంబులుపొది ఖాళీ అయిపోతుంది అర్జున డికి అక్షయ తూణీరాలవటంచేత తరగలేదు. తప్పనిసరిగా అశ్వత్థామ తప్పుకొని పోతాడు రంగంనుంచి. అతడు అలా పోయేందుకు వీలుగా కృపాచార్యుడు అడ్డం వస్తాడు అర్జునునకు.

అర్జునుడు కృపాచార్యుని నొప్పిస్తాడు. అదిచూచి కౌరవ సేనలో చంద్ర కేతుడు మొదలయిన పదిమంది ఒక్కసారిగా తలపడతారు. వాళ్ళందరూ చస్తారు అర్జు నుని బాణాలతో కృపాచార్యునికి చివరకు రథం విల్లుకత్తి, డాలూ అన్నీ నుసికావ టంచేత అశ్వత్థామ రథం వద్దకు పరువెత్తి వెళ్ళిపోతాడు. ఇక భయపడిపోయిన కౌరవబలం భీష్ముని రథం వెనుకకు సర్దుకొని నిలుస్తారు. అర్జునుడు భీష్ముని మీదకు వెళ్ళే సమయంలో వృషసేనుడొచ్చి అడ్డుపడుతాడు. కాని అర్జునుని గాండీవము క్త బాణం అతడి విల్లును విరగగొట్టటంచేత అతడు తప్పుకొని వెళ్ళిపోతాడు. అందు కని భీష్మునితో యుద్ధం తటస్థించింది అర్జునునకిప్పుడు.

భీష్ముడూ అర్జునుడూ యుద్ధం చేయడం చూస్తూ ఆకాశంలో నిల్చిన దేవ తలూ మొదలైనవాళ్ళు వీరి అస్త్ర శస్త్రవిద్యా బాహు బలాలు తమనందరనూ దాటి పోయినవి అనుకొంటున్నారు. వారు ఒకరికంటె ఒకరు ఎక్కువెక్కుడుగ శరపరం పరలను వేస్తున్నారు. భీష్ముని విల్లు విరుగుతుండొక క్షణాన ఆయన మహా కోపంతో మరోవిల్లు తీసికొని అర్జునుని ఎదుర్కొంటాడు-మళ్ళీ ఆ వింటిని విరగకొట్టు తాడు అర్జునుడు. భీష్ముడు మళ్ళీ మరోవిల్లందుకొంటాడు. చివరకు అర్జునుడు విసిగి ఆ విల్లు విరగగొట్టి మళ్ళీ మరొక విల్లు తీసికొనేలోపునే బాణాలతో భీష్ముని నొవ్వచేస్తాడు. భీష్ముడు రథస్థంభం ఊతగా పట్టుకొని పడిపోకుండా నిలుస్తాడు. అది గమనించి సారథి రథాన్ని దూరంగా తోలుకుపోతాడు.

ఆ సమయంలో అశ్వత్థామ మళ్ళీ కర్ణుని ఉడికిస్తాడు. "అతా యుద్ధరంగం నుంచి తొలిగారు. నీకేమయినా శక్తిఉంటే అర్జునుని ఎదిరించాలి" అని. కర్ణుడు

రోషంతో రథాన్ని ముందుకు తోలిస్తాడు. దాని వెనుక మాటున ఉన్న సైకులంతా 'హా' మంటుంటే అర్జునుడు తరుముకుంటూ వచ్చి చాపకట్టలా వారంతా పడిపోయేట్లు చేస్తాడు.

ఉత్తరుడు "అబ్బో ఇంక యుద్ధం పొడిగించవద్దు నేను భరించలేనుగాక" అంటాడు–పిల్లవాడుకదామరి! అర్జునుడు అదుగో రాజు తానే నామీదకు రావాలనుకొని అంజాయిస్తున్నాడు. వానిమీదకు పోనీ అప్పుడు మనమీదకు అతడు వస్తాడుగాక చూదాం వానిబలం అంటాడు.

రథం అలాగే తోలుతాడు. మళ్ళీ యుద్ధం బాణాలతో నడుస్తుంది. దుర్యోధనుడ్ని కాపాడాలని ఒక మంచి ఏనుగు నెక్కి వికర్ణుడు వస్తాడు. కాని అర్జునుడు తన ముష్ఠిఘాతంతో ఆ ఏనుగును చంపేస్తాడు. వికర్ణుడు ఇంకో దోవలేక మరొకరి రథమెక్కి వెళ్ళిపోతాడు. దుర్యోధనుని చుట్టూ ఉన్నవాళ్ళెవరూ మీదకు రాకపోవడంచేత అర్జునునకు దుర్యోధనుడొక్కడే దొరుకుతాడు. అతడు ఏమీచేయలేక పారిపోచూస్తాడు. కర్ణుడు దుశ్శాసనుడు ఇద్దరికీ బాణాలు గ్రుచ్చుకొంటవి. కర్ణుడు, అందర్నీచూచి అశ్వత్థామ, ద్రోణుడూ మొ॥ వారినందర్నీ పిల్చి వచ్చి సహాయం చేయండి. రారాజును రక్షించుకొనే బాధ్యత లేదా మీకు" అంటున్నాడు. ద్రోణుడూ మొదలైన వాళ్ళు ఇంకా అంజాయిస్తున్నారు. చివరకు దుర్యోధనుడే వారిని ప్రార్థిస్తాడు సహాయం చేయండని. అప్పుడు వాళ్ళు యుద్ధానికాయత్తమవుతారు.

ఈ సమయంలో అర్జునుడు దుర్యోధనుణ్ణి పిల్చి అంటాడు–"ఓహో! నీవు క్షత్రియుడవు ఓడిపోతావా! కుంతీ పుత్రుల్లో నేను చిన్నవాణ్ణి, నిన్ను యుద్ధానికి నేను రమ్మంటుంటే పారిపోవటం న్యాయమా నీకూ నీ మిత్రులకూను? జనులు నిన్ను మెచ్చుకొంటారా అలా చేస్తేనంటాడు. దుర్యోధనుడు యుద్ధం చేయాలని తిరగబడుతాడు. భీష్మ ద్రోణ కర్ణులూ ఇతరులందరూ వస్తారు. అర్జునుడు సమ్మోహనాస్త్రమనేది వేస్తాడు. అది మత్తుమందులాంటిదనిపిస్తుంది. దాని ప్రభావానికి అంతా వళ్ళు తెలీకుండా పడిపోతారు. అప్పటికి అర్జునునకూ ఉత్తరునకూ విశ్రాంతి కలిగింది.

ఉత్తరుడు వెళ్ళి పడిపోయినవాళ్ళందరి తలగుడ్డల్లోనూ కొన్ని చింపి తీసికొని వస్తాడు భీష్ముని తలవద్దకు మాత్రం పోవద్దుసుమా అంటాడు అర్జునుడు. నిజానికి

భీష్ముడు రథం నడిపి, వచ్చి అర్జునుని ఎదుర్కొంటాడు మళ్ళీ. కాని అప్పుడు అర్జునునిదే గెలుపు. భీష్ముడు నిల్చిపోతాడు. అర్జునుడు కొంచెం దూరంలో రథ నిలిపి వేచి యుంటాడు వీళ్ళంతా లేస్తారేమోనని.

కొంత సేపటికి దుర్యోధనుడు లేచి అర్జునుని చూచి మళ్ళీ యుద్ధంచే ప్రయత్నం చేస్తాడు. కాని భీష్ముడు అతనిని వారిస్తాడు. ఇప్పుడు సమయంకాదు అంతా వళ్ళు తెలియక పడివున్న స్థితిలో ఈ అర్జునుడు మన మెడలుతెగ్గోసిన దిక్కులేక పోయేదిగాక. కాని అతడు అలాటి పనిఏమీ చేయలేదు చూడు. అతర మన ప్రాణాలు తీయడానికి సంకల్పించలేదు. అదిగమనించి ఇప్పటికి మనం ఆ పోతే మేలు అంటాడు.

దుర్యోధనుడు చేసేదిలేక యుద్ధం చాలించి హస్తినాపురం వెళ్ళి పోదాం పద మంటాడు.

ఇంత యుద్ధంలో పేరులేనివాళ్ళు ఎవరో మాత్రం చంపబడ్డారుగాని. కౌరవు లలో ఎవర్నీ ప్రాణాలు తీసి చంపలేదు అర్జునుడు. ఇది చాలా ముఖ్యమైన విషయం యుద్ధం ఎంతో తీవ్రంగా చేసి ఉండాలి. కౌరవులందరూ ఒక్కపెట్టున ఉన్నా అర్జునుని ఏం చేయలేకపోయినారు. దీనికి కారణం ఏమిటని శంక రావడం కద్దు.

కౌరవులు కేవలం గోవులను అదలించి ధర్మరాజాదులు మత్స్య రాజ్యంలో ఉన్నారేమో తెలిసికొందామని మాత్రమె వచ్చారుగాని పెద్దయుద్ధం జరుగుతుందని తెలిసిరాలేదు. అర్జునుడు అజ్ఞాతవాసం గడువయిపోయిందని కౌరవులకు తెలియా లనీ తన చేతుల తీట సంవత్సరం నుంచీ పెరిగిందాన్ని తరిగించాలనీ మాత్రమే యుద్ధం చేశాడు. అంతా జ్ఞాపకంలో ఉంచుకున్నానా ? యుద్ధం చేయడమనేది మర్చిపోయానా అని తెములుచ్చుకోడానికే యుద్ధం చేశాడు. దుర్యోధనాదులంతా తన బంధువులూ వయస్యులు కావటంచేత వారిని ఈ తమాషా చమ్మచక్కలాట వంటి యుద్ధంలో చంపదలచలేదు. ఆ సంగతి కౌరవులకూ తెలుసు. అర్జునుడు తమను చంపడానికి యజ్ఞం ఆరంభించలేదని. తప్పనిసరిగా కర్ణుని తమ్ముణ్ణి, ఇంకా కొందరినీ చంపవలసి వచ్చింది గాక అర్జునునకు. ఆ కారణం చేత మహాకౌశలుడయిన అర్జునుడు కౌరవుల్ని సునాయాసంగా గెల్చినట్లు అనిపిస్తున్నది. ఒకరినొకరు చంప డానికిగాను చేసిన యుద్ధం కాదనేది జ్ఞాపకముంచుకొనటం మంచిది. అందుకె భీష్మ ద్రోణ కృపాశ్వత్థామలు తమ తమ వర్గపోరాటానికి సంబంధించిన మాటలు కర్ణుని

తోనూ దుర్యోధనునితోనూ అంటూనే ఉంటున్నారు. వారు కొంతసేపు యుద్ధం చేయనే లేదు నిజానికి. ఒక్కొక్కరే వచ్చి యుద్ధంచేసి ఓడి వెళ్ళిపోయి నుంచున్నారు. ఉత్తర గోగ్రహణ యుద్ధంలోని కీలకం ఇది. బలాబలాలు తెగవేయటానికి చేసిన యుద్ధమయితే ఇంతబాగా యుద్ధంచేసే అర్జునునకు గెలవడానికి పాండవ కౌరవ యుద్ధంలో 18 రోజులు ఎందుకు పట్టింది. కొడుకునెందుకు కోల్పోవాల్సి వచ్చింది అనేదానికి ఈ పై సంగతులు సమాధానం అనిపిస్తుంది.

3. చెడ్డరోజులు చివరెళ్ళటం

దక్షిణ గోగ్రహణ సందర్భంలో ధర్మరాజ భీమ నకుల సహదేవులు యుద్ధం చేసినా తాము ఫలాన అని ఎవరికీ తెలియలేదు. ఆ యుద్ధంలో పగటికాలంలో వాళ్ళు యుద్ధం చేయకుండా విరాటుడి వెనుకగా ఉన్నవారై వెన్నెల వచ్చిన తరువాత ముందుకువెళ్ళి యుద్ధం చేశారు. పైగా భీముడు విజృంభించి చెట్లు పీకి యుద్ధం చేయరాదని ధర్మరాజు చేసిన నియమం ప్రకారం శమాయించి మరీ యుద్ధం చేశాడు అందుకని వీరు ఫలాన అని ఎవరూ గుర్తింపలేకపోయినారు. పదిమందిలోపాటు వీళ్ళు ఎవరో యుద్ధం చేశారనే అనుకొంటున్నారందరు.

ఉత్తర గోగ్రహణంలో అర్జునుడొక్కడే యుద్ధంచేయాల్సి వచ్చింది. అంతేగాక అర్జునుడు తన అన్నగారి ఆజ్ఞకోసం వేచియుండకుండానే తాను అర్జునుడనని బైటకు చెప్పుకొని, కపికేతనం పెట్టుకొని గాండీవం పుచ్చుకొని కిరీటం ధరించి మరీ యుద్ధం చేశాడు. దీనికి కారణం క్రిందటి రాత్రితో 13వ సంవత్సరం అజ్ఞాతవాస సంవత్సరం పూర్తి అయిపోవటమె. పైగా తాను అర్జునుడని చెప్పుకొనక యుద్ధం చేసిఉన్నట్లయితే తన గెలుపు ఎలా ఉండేదో. ఇతడు అర్జునుడని కౌరవులకు తెలియంగానే వాళ్ళు కోరిన సమాచారం వారికి దొరికినందువల్ల సంతుష్టులైపోయినారు వాళ్ళు. కాకపోతె అజ్ఞాతవాస సంవత్సరకాలం పూర్తి అయినట్లుగా భీష్ముడు చెప్పటం వాళ్ళకు చెడ్డవార్త అయింది. అతడు ఎవరో మరియొకరనె అనుకొంటె భీష్మద్రోణ కృపాశ్వత్థామలు ఇంకా ఎక్కువ పౌరుషంతో యుద్ధంచేసి అర్జునుని ఓడించేవాళ్ళేమో కూడ.

ఏమయినా తాను అర్జునుడనే సంగతి విరాట రాజ్యంలో మాత్రం తనంత తానుగా బయట పెట్టడానికి అర్జునుడిష్టపడలేదు. పశువుల్ని తోలుకొని వస్తూ

ఉత్తరునితో ఈ సంగతి నగరంలో చెప్పవద్దు, సర్వులనూ నీవే జయించినట్లు చెప్ప వలసిందని కోరుతాడు. తమ ఆయుధాలు మళ్ళీ శమీ వృక్షంమీద పెట్టిస్తాడు, కపి కేతనం తీయించి సింహకేతనాన్ని పెట్టి తన కిరీట కవచకుండలాలను ప్రార్థించి అదృశ్యం చేయించి. తాను సారథియై కూర్చొని ఉత్తరుణ్ణి రథికుడుగా చేస్తాడు. మరి పేడిగతికూడ మళ్ళీ తిరిగి సంప్రాప్తించేదేమో ఇంద్రుని దయవల్ల.

పురంలో ఉత్తరుని విజయం చాటింపజేస్తారు. అంతఃపుర స్త్రీలువచ్చి ఉత్తరుని ఎదుర్కొని పొగడటం అరంభించినప్పుడు ఉత్తరుడు తన మనసులో ఉదయించిన నవ్వులాట (humour) ను భరింపలేక నర్మగర్భంగా బృహన్నల సహాయం లేకుండా కించిత్తు పనికూడ చేయలేకపోయేవాణ్ణి అంతపని చేయటానికి నా బ్రతుకెంత నేనెంత అంటాడు. అలా హాస్యాన్ని సృష్టిస్తాడు తిక్కన_

"కురుబలమున్ జయించుటయు గోవుల దెచ్చుటయున్ బృహన్నలా
స్ఫురిత భుజాబలంబునన చూవె నిజంబిది నాకు యేల యె
వ్వరికిని నెవ్వరిం గెలువ వచ్చున యిట్టి సహాయ సంపదం
బొరయకయున్న మీకెరుగ బోలునె నా బ్రతుకెట్టి భంగియో"
—అంటాడు ఉత్తరుడు.

క్రిందటి రాత్రి దక్షిణ గోగ్రహణ సందర్భంలో కలిగిన యుద్ధం పూర్తిచేసి అక్కడి ఇసుక తిన్నెలమీద కాలంగడిపి ఉదయానికల్లా విరాటుడు ధర్మరాజాదులూ నగరం చేరుతారు. తీరా ఇక్కడి పరిస్థితి విని విరాటురాజు బెంబేల్తు పడిపోతాడు. అయ్యో నా చిన్నబిడ్డ పసివాడు. అంత గొప్ప యోధులయిన కౌరవులపైకి యుద్ధా నికి వెళ్ళాడా! అయ్యో ఏమవుతుందో ఏమోనని గోల పెట్టుతాడు.

కంకుడు ధైర్యం చెప్తాడు_సుశర్మను జయించి రావడమనే శుభం నీకు ఇప్పుడె కలిగింది గనక రెండో విజయంకూడ నీకు సంప్రాప్తిస్తుంది. ఎందుకంటే ఉత్తరుడేననేమిటిగాక బృహన్నల సహాయంతో ఎవరు వెళ్ళే వాళ్ళే జయిస్తారు అంటాడు. ఎందువల్ల అలా అన్నారని అడిగితె అతడు అర్జునుడేను అని చెప్ప టానికి బహుశ ధర్మరాజు సిద్ధంగా ఉన్నాడు. కాని విరాటుడు అలా అడగలేదు. పైగా కొంచెం కోపగించుకొని ఉత్తరునికి సైన్యాన్ని సహాయంగా పంపవలసిందని తనవారికి ఆజ్ఞలిస్తాడు. ఇంతలోనే కౌరవుల్ని జయించి ఉత్తరుడు గోగణాలన్ని

తోలుకొని వచ్చినట్లు వార్తవస్తుంది. అనంతమైన సంతోషాన్ని పొందుతాడు విరాటుడు. కుమారుని తీసికొని రావాల్సిందంటాడు. కంకుభట్టుతో జూదం ఒక ఆట వేద్దాం రమ్మంటాడు. సైరంధ్రి మరి అక్కడకు తన భర్త సంతోషాన్ని చూడాలని వచ్చిందేమో బహుశ అక్కడ ఉన్నది. ఆమెను చూచి విరాటుడు జూదవు సారెలు తెమ్మని తెప్పిస్తాడు.

మళ్ళీ క్షణం గాలి పీల్చుకొని విరాటుడు ఓహో భీష్మ ద్రోణ కృపాశ్వత్థామలతో కూడుకొన్న కౌరవ సేనను ఓడించి నా కుమారుడెంత గొప్పపని చేశాడూ అని ఆనందిస్తున్నాడు. ధర్మరాజు ఎలాగైనా తమతమ రహస్య విషయాలు విరాటుడికి చెప్పాలనే ప్రయత్నం చేస్తున్నాడు గనుక, "అబ్బో వారందర్నీ ఉత్తరుడొక్కడే జయించాడంటే అంతకంటె అచ్చెరువైనది ఇంకొకటి ఉంటుందా! ఉత్తరుడు ప్రసిద్ధికెక్కి యుండేవాడు గదా" అన్నాడు. అందుకు విరాటుడు "ఐతే అతడు వాళ్ళని జయించనే లేదంటావా? నీవు కనుక ఊరుకొన్నానుగాని మరొకరలా అంటే ఏమి చేసేవాడివో" అంటాడు. ధర్మరాజు మళ్ళీ "బృహన్నల రథంమీద నిల్చి తన భుజబలం పెరవారిమీద చూపుతుంటే ఉత్తరునకు రాక్షసులు కోట్లకొలది వస్తేమాత్రం జయించడం కష్టమా?" అంటాడు. విరాటుడు "ఔరా! నాకుమారునికయిన పొగడ్త నీకు పొసగటల్లేదు. మూర్ఖమైన ఉద్రేకంతోకూడ మాట్లాడుతున్నావు! నేను ఇది సహింపను" అంటున్నాడు. కంకుడు మాత్రం "నేను చెప్పాను గదా ఇది తథ్యం విను. బృహన్నలే నీ కుమారుని సారథిగా తీసుకొనివెళ్ళి అందర్నీ గెల్చి ఉంటాడు. ఇది తెల్సికొనాల్సింది" అంటాడు. ధర్మరాజు అంతర్యం "అలా ఎందుకనుకొంటున్నావు" అనె ఉత్సుకతతో విరాటుడడుగుతాడని !!! విరాటుడికి మాత్రం కోపం అగ్గలమైపోతోంది. చివరకు ధర్మరాజు, "బృహన్నల విజయాన్ని పురంలో చాటింపు" మంటాడు. దీనితో ఓర్పు నశించిపోతుంది విరాటునిలో. ఆసారె ఒకదానిని తీసికొని ధర్మరాజు ముఖాన కొట్తాడు. నెత్తురు కారుతుంది. వెంటనే ద్రౌపది తన చీర చెరగుతో ఆ రక్తం క్రింద బడకుండ ఆపి పత్తిపట్టుకుంటుంది. మీ ఇద్దరకూ సంబంధ మేమిటని అయినా విరాటుడు అడగక నీపై చీరతో ఆరక్తం అంత భద్రంగా ఎందుకు పట్టుతున్నావు అని అడుగుతాడు సైరంధ్రిని. సైరంధ్రి ఆయన తన భర్త అని చెప్పటం అసంభవం ఆ సందర్భంలో. ధర్మరాజు ఆజ్ఞ లేకుండా ఆమె అలా బయటపడదు. కనుక అంటుంది ఆయన రక్తం ఎన్నిబొట్లు

క్రింద పడితె అన్ని సంవత్సరాలు ఆ రాజ్యంలో అనావర్షభయం కలుగుతుందని" ఆయన ద్విజుడవడమె దానికి కారణమని ఒక సూచన నిస్తుంది.

ఇంతలో ప్రతీహారివచ్చి "ఉత్తరుడూ బృహన్నల ఇద్దరూ తమరు రమన్న కారణంచేత వచ్చారు ప్రవేశపెట్టుమంటారా' అంటాడు. వెంటనే ధర్మరాజు "బృహన్నలను రానీయకు. ఉత్తర కుమారుని రమ్మనవలసింది.బృహన్నల ఈ రక్తాన్ని నా ముఖాన ఈ దెబ్బను చూస్తే కోపిస్తాడు'' అంటాడు. విరాటుడికి ఈ సలహా మరీ బాగుండి యుండవచ్చు. "అలాకానీమం"టాడు- ఎందుకంటె బృహన్నలను తాను చూడటానికి ఇష్టపడకపోవచ్చు ఉత్తరుని కలిసిందాకా.

ఉత్తరుడు వచ్చి తండ్రికి నమస్కరించి కౌగలించుకొని, కంకుభట్టుకు సగౌరవంగా నమస్కరించి ఆయన ముఖంపై నెత్తురు దెబ్బ చూచి అదేమిటంటాడు. విరాటుడు తాను సారె తీసి వేశానని చెప్పి ఎందుకంటే, "నీ విజయాన్ని నేను పొగిడినప్పుడు అతడు సరిగా గ్రహింపకపోయినా'' డంటాడు. ఉత్తరుడు "అయ్యో! ఎంత పొరపాటు చేయడమయింది. ఈ సందర్భంలో తమరు అంన్ని ప్రార్థించాల్సింది కరుణింపుమని" అంటాడు-విరాటుడు - పాపం కంకుభట్టును భక్తియుక్తంగా వేడుకొంటాడు. తరువాత బృహన్నల రాంగానే కంకుభట్టు తన ముఖంపై దెబ్బ కననపడకుండ కాటికప్పుకొంటాడు.

సమర విషయాలన్ని చెప్పవలసిందని తండ్రి అడిగినప్పుడు ఉత్తరుడు తనకు ఒక మహాత్ముడు సహాయం వచ్చి రక్షించాడనీ నిజానికి తాను భయపడి పారిపోతున్నప్పుడు అతడువచ్చి ధైర్యం చెప్పి రక్షించాదంటాడు. ఆ రక్షించింది బృహన్నలని గాని అర్జునుడనిగాని చెప్పడు. ఎందుకంటే అర్జునుకు అలా కట్టడి చేశాడు. అక్కడ యుద్ధం మొదలయిన దగ్గర్నుంచీ ఒక్కొక్కరిని ఎలా జయించడమయిందో అంతా వర్ణించి చెప్తాడు. చివరకు ఒకొక్కరు గెలువలేక ఎలా పారిపోయిందనిన్నీ తప్పించుకొన్నదిన్నీ కూడ వర్ణిస్తాడు. ఇది ధర్మరాజూ. ద్రౌపదీ కూడ వింటున్నారు. వారికి అర్జునుని పరాక్రమం వర్ణించటం ఎంత ముదావహమో విరాటుడికి తెలీదు. ఈ కంకుడు ధర్మరాజనీ, అర్జునుడు, భీముడు, నకులుడు, సహదేవుడూ ద్రౌపదీ అంతా ఇక్కడే ఉన్నారని తెలిసిన ఉత్తరుని సంతోషోద్రేకానికి ఆ మాట చెప్పకూడదని అంత ఒకటి హద్దు అయిపోయింది. తన కుమారుడే ఎలాగయినా గెల్చివచ్చాడనే సంతోషానికి అడ్డుగా ఆ యక్షుడెవడో వచ్చి ఇంత పేరు కొట్టేశాడనె కించ విరాటు

డికి ఉండటం చిత్రమైన సన్నివేశం. చివరకు ఉత్తరుడు' ఆ గంధర్వుడు మన వంశానికి మేలు చేయటమె తనకు ప్రధానమ'న్నట్లు చెప్పాడు.

ఇలాంటి విజృంభమాణమయిన యుద్ధం చేశాడెవరోను అని ఉత్తరుడూ, బృహన్నలే అంత మేధావీ అని కంకుభట్టూ చెప్పిన మాటలను సంధానంచేసి ఆలోచించటం విరాటుడు చేయలేదు. అతడిది నపుంసకత్వ బుద్ధి అంటాడు తిక్కన్న. నిర్వ్యాప్తి అని అర్థం. బృహన్నలను విరాటరాజు ఆదరించి, ఉత్తరుణ్ణీ బృహన్నలనూ అంతః పురానికి పంపివేస్తాడు. అలా వెళ్తూ బృహన్నల ఉత్తరుని నీవు బాగా మాట్లాడినావని మెచ్చుకొంటాడు. ధర్మరాజుకు అంతకంటె ఎక్కువ తెలియనీయ నక్కరలేదంటాడు.

తను చేసిన పనికి ధర్మరాజు ఎలా భావిస్తాడోనని అర్జునుని శంక అనేది గమనీయం.

4. అభిమన్యుని వివాహం

ఆ రాత్రి రోజువారి కృత్యాలు పూర్తి చేసుకొని ధర్మరాజు ఉంటున్న గృహంలో భీమార్జున నకుల సహదేవులూ ద్రౌపదీ అంతా వెళ్ళి కలుస్తారు. గోగ్రహణపు కథా విషయాలన్నీ ఒకరికొకరు తెల్పుకొని సంతోషిస్తారు. కాని అర్జునునకు ధర్మరాజు తన ముఖాన్ని పూర్తిగా కనపడనీయక మారుమొగంతో ఉన్నాడు. దానికి కారణమేమిటో తెలియటల్లేదని భీమసేనునితో అర్జునుడు అంటాడు. అప్పుడు యుధిష్ఠిరుడు జరిగిన సంగతిని చెప్పక తప్పలేదు. వెంటనే భీముడూ అర్జునుడూ చంపేస్తాం ఈ విరాటుడినంటారు. అప్పుడు ధర్మరాజు జ్ఞాపకం చేస్తాడు వీరిద్దరికీ—

"ఆ రాజుకు మనం ఫలాన అనేది ఇంతవరకూ తెలియదు. ఇన్నాళ్ళూ అతడి చాటున మనం దాగి పబ్బంగడుపుకొన్నాం. అతనికి ఏ విధమైన ఎగ్గుగాని చేయటం సమంజసం కాదు. మనం ఫలాన అని తెలిసిం తరువాత అతడట్లా ప్రవర్తిస్తే ఆ సంగతి వేరు అంటాడు. ముందు తమని తాము రాజునకు తెలియవరచుకోవటం కర్తవ్యం. ధర్మరాజు కర్మయోగి. కర్తవ్యం లేని పనులను చేయడు. ఇప్పుడు కర్తవ్యం తమని తాము రాజున కెరిగించుకొనటం.

మరునాడు రాజదర్బారులో తెలుపుకొందామని నిశ్చయించుకొని ఆనాడు అక్కడనే విశ్రమించి ఉదయం స్నాన సంధ్యలు పూర్తిచేసి రాజదుస్తులు ధరించి వచ్చి విరాటుని దర్బారులో ఉన్నతాసనాలమీద కూర్చుంటారు. ధర్మరాజు విరాటుని సింహాసనంమీదనే కూర్చుంటాడు - విరాటుడు వచ్చేటప్పటికి. ఈ రంగం విరాటునికి చాలా కోపాన్ని తెప్పిస్తుంది. ఆయన వచ్చినా, వీళ్ళు లేవరుకూడ. విరాటుడు కంకుభట్టుని పిల్చి మదకారణంచేత కదా నీవు నా సింహాసనంమీద కూర్చొని నేను వచ్చినా లేవకున్నావు అంటాడు.

అప్పుడర్జునుడు "అయ్యా ఈయన నేల నాల్గుచెరగులా ధర్మపరిపాలనం చేసినవాడు. దిక్కులన్నీ ఇతడి కీర్తితో వెలుగొందినయి. రాజసూయాధ్వరం చేసినవాడితడు. సత్యభాషా మహావ్రతశాలి. ఈయనే ధర్మరాజు సుమా! ఈయన ఈమాత్రపు సింహాసనానికి తగడా అంటాడు. విరాటుడప్పుడు అలాఅయితే భీమార్జునులు మొదలయినవారంతా ఏరి? అంటాడు అమాయకంగా. అప్పుడు అర్జునుడు వాళ్ళను ఒక్కొక్కరినే చూపిస్తూ వాళ్ళను పరిచయం చేస్తాడు. భీముడు అర్జునుని తెల్పి పరిచయం చేస్తాడు. ఉత్తరుడప్పుడు ఈ అర్జునుడే నన్ను యుద్ధంలో సారథి చేసికొని కౌరవులను గెలిచినవాడు. ఆయన వెంటనే ఆ సంగతి చెప్పవద్దనటంచేత ఇప్పటివరకూ నేను చెప్పలేదు." అంటాడు. విరాటుడు ధర్మరాజు పాదాలకు నమస్కరించి మిగతావారిని కౌగలించి సుధేష్ణకు కబురంపి ఈ సంగతంతా తెల్పి ద్రౌపదిని గౌరవింపచేస్తాడు.

అర్జునుడు విరాటుడికి కృతజ్ఞతలు తెల్పుతూ ఈ అజ్ఞాతవాస వత్సరం విరాటుని ఆస్థానంలో తాము ఒదిగి ఉండటానికి ఎన్నో వీళ్ళు కలిగినదై విరాట్పురి ఉన్నదని మెచ్చుకొంటాడు. అందుకు విరాటుడు "మా పుణ్యవశంచేతనే మీరు ఈ సంవత్సరం ఇలా కడపగలిగారుగాక ఇందులో నా గొప్ప తనమేమీ లేదు. పైగా మీరు వేరూ నేను వేరూ అనుకోవద్దు. మీరు సంతోషపడటం నాకెంతో సంతోషం. ఈ రాజ్యాన్ని మీరు ఏలుకోవలసింది అంటాడు. అప్పుడు ఉత్తరుడు ఎంతో తెలివిగా మాట్లాడతాడు, "ఈ రాజ్యానికేమి. ఈ రాజ్యం వాళ్ళు జయించి ఇచ్చిందేగదా నిన్నటి రోజున - ఆ ఇవ్వటం చాలదుగాక. ఇంకా ఒక కొత్త కాన్క నివ్వాలి ఉత్తరను పెలిపించాల్సింది" అంటాడు.

విరాటుడికి చాలా సంతోషమవుతుంది. "ఉత్తరను అలంకరించి తీసుకొని రమ్మం"టాడు. సుధేష్ణకు కబురంపుతాడు. మంగళ వాద్యాలతో ఆమెను తీసుకొని వస్తారు. విరాటుడు ఉత్తరను ఆదరంతో తీసుకొనివచ్చి ధర్మరాజు ప్రక్కన నిలిపి, మేమంతా మీకు పనిచేయడానికి ఇష్టపడుతున్నాము. ఈ బంధువుల కందరకూ మీతో కలిసియుండటం ఎంతో ఇష్టం అంటాడు. ధర్మరాజు అర్జునుని వంకచూస్తాడు. అర్జునుడు మత్స్య రాజుతో ఈ పిల్లను నా కోడలుగా తీసికొంటానుగాక. ఈ సంవత్సరమంతా వీరందరి పరిచయంతో మెలగిన కారణంగా నేను ఈమెకు గురువు నవుతాను కనక అదే సమంజసమంటాడు.

అర్జునునికి సుభద్రయందు అభిమన్యుడనే కుమారుడున్నాడు పెండ్లీడువాడు. విరాటుడు వెంటనే చాల బాగున్నదంటాడు. ధర్మరాజు అంగీకరిస్తాడు. అంతా ఒప్పుకొంటారు వెంటనే. దైవజ్ఞులను పిల్చి ముహూర్తము నిశ్చయించి యాదవ పాంచాలాది బంధుజనుల నందర్నీ పెండ్లికి రావలసిందని రెండు వంశాలవారున్నూ కబుర్లు పంపిస్తారు.

ఇక దుర్యోధనుడు కర్ణశకుని దుశ్శాసనులతో మంతనం చేసి అజ్ఞాతవాస కాలం పూర్తి అయిందని భీష్ముడు చెప్పింది సరికాకపోయి ఉండవచ్చుననీ, అయన పాండవులమీద పక్షపాతంతో అలా చెప్పి ఉంటాడనీ ఈ సంగతి నిజమైన లెక్క తెలియాలంటే ధర్మరాజువద్దకే కబురు పంపితే అతడు నిష్కర్షగా సత్యమైన సంగతిని చెప్తాడనీ తీర్మానిస్తాడు. ఇది ధర్మరాజు యొక్క ధర్మనిరతిని తెలుపుదు చేయడానికి ఎంత బలమైన నిదర్శనమో యుపకులు ఆలోచించి చెప్పడానికి ప్రయత్నం చేస్తే ధర్మరాజుమీద దురభిప్రాయం కలగడం మానుతుందనిపిస్తుంది.

దుర్యోధనుడు ఒక దూతని ధర్మరాజు వద్దకు పంపి అజ్ఞాతవాస కాలావధి పూర్తికాకముందే అర్జునుని తాము గుర్తించారుగనక ఇప్పుడేం చేయాలో అదిచేయాల్సిందని కబురు చేశాడు. ఆ దూతవచ్చి చెప్పంగానే ఆ కాలావధి కచ్చితంగా అంతకుముందే పూర్తి అయిందని చెప్పి—

"నిండె సమయాబ్దములు నిం
కొండన లేదిపుడచని సుయోధనుతో భీ
ష్ముండు గురుడును వినగా
నిండెననుము ని.డె నిండె నిక్కంబునకున్"

—అంటాడు తిక్కన. కౌరవులు ఇది విని మాట్లాడకూరుకొన్నారు.

ధర్మరాజాదులు తమ తమ ఆయుధాలు తెచ్చుకొని ఉపప్లావ్యానికి వెళ్తారు. అప్పుడు శ్రీకృష్ణుడు, బలదేవుడు సాత్యకి ఇతర యాదవులు అంతావస్తారు. పాండవులు ఎదురువెళ్ళి సుభద్రాభిమన్యులు సహా అంతరనూ ఆదరిస్తారు. పాంచాల దేశంనుంచి ద్రుపదుడూ అతని పుత్రుడూ వస్తారు. వీరందరూ కలిసి విరాటపురికి పెండ్లికి తరలి వెళ్తారు.

అక్కడ మత్స్యపురాధీశుడు మహార్భాటంగా ఉత్తరను అభిమన్యునకిచ్చి పెండ్లిచేస్తారు. పాండవులకు శుభం ఇలా కలిగింది. సభాపర్వంలో కలిగిన రాజ్య సుఖం గొప్పదేగాని ఇప్పుడు తమ కుమారుని పెండ్లిలో ఇంకా ఎంతో ప్రశాంతమైన సుఖాన్ని వారు పొందారనేది గమనీయం.

విరాట్పర్వ కథలో వ్యాసమహర్షి, అదివరకె అహంబ్రహ్మాస్మి సాధన పూర్తి చేసిన సాధకుడు, బ్రహ్మ అయి తాను తిరిగి లోకంలోకి వచ్చి సర్వమూ బ్రహ్మమయేను అనే "సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మమనే సాధనను" ఆరంభించటం సూచించాడు. పాండవులు మహత్తర స్థితిని వదలి సామాన్యులుగా మనటం నేనే బ్రహ్మమనే స్థితి నుండి వచ్చి సర్వమూ భగవన్మయమనే దోవవైపునకు రావటమేనని గమనీయం.

ఇది విరాట్పర్వము

మహాభారత కథలు

ఉద్యోగ పర్వము– ప్రథమాశ్వాసం

1. ఉద్యోగం

పాండవుల అజ్ఞాతవాసకాలం పూర్తి అయింది. సక్రమంగా పూర్తి అయింది. ఆ మీదట అభిమన్యునకూ ఉత్తరకూ పెండ్లి వైభవంగా అయింది. బంధువులంతా విరాటనగరంలోనే ఉన్నారు.

అంతా కూర్చొని ఉన్న సమయంలో శ్రీకృష్ణుడు వారితో అంటాడు. — మీరంతా ఈ పాండవుల సంగతిని ఆలోచించాలి. వాళ్ళు శకునిచేత కపట జ్యూతంలో ఓడించబడినా రాజ్య భ్రంశాన్ని ఒప్పుకొని అరణ్యవాసం అజ్ఞాతవాసం వహించి ఇప్పుడు బైటపడ్డారు. వీరికి కౌరవులతో యుద్ధంరాకుండా వీరి రాజ్యం వీరికి ఇవ్వడం జరిగితే ద్యూతానికి సంబంధించిన సంవిద పూర్తి అవుతుంది.

పూర్వం ధృతరాష్ట్రుడే రాజ్యం చెరిసగంగా పంచి పాండవులకూ కౌరవులకూ ఇచ్చి ఉన్నాడు. వీరికిచ్చిన భాగం పాండురాజు జయించిన భాగం, ఇప్పుడీ విషయంలో కౌరవులకు కర్తవ్యంచెప్పి వీరి పాలు వీరికిప్పించాల్సి ఉంది. అలా కాకపోతే పాండవులు తమ బలం ప్రదర్శించాల్సి వస్తుంది. దుర్యోధనుడు సూది మొన మోపిన మేరైనా వీరికి రాజ్యమివ్వనంటున్నాడు. వీలయితే వీరిని చంపేస్తానంటున్నాడు. యుద్ధమనేది కలిగితే వీరి తరపునా వారి తరపునా కూడా అనేకులు చేరి, యుద్ధంచేసి నశించడానికి దోహదమవుతుందేమో. ఎవరినైనా వారిద్దకు కర్తవ్యం చెప్పడానికి పంపడం మంచిదనిపిస్తుంది" అన్నాడు.

బలరాముడు అంటాడు అవును పంపాలి, ఆ వెళ్ళిన వ్యక్తి కౌరవుల్ని తిట్టి కార్యం చెడగొట్టే వాడుగా వుండరాదు ఎంతవాళ్ళు దుర్మార్గులని మన మంటున్నా జూదంలో ధర్మరాజు సాహస పూర్ణమైన పందెం వేయడమే ఈ అరిష్టానికి కారణం. శకునికి అక్ష విద్య తెలుసు గనుక గెలిచాడు, తనకు రాదుగనుక ధర్మరాజు ఓడిపోయినాడు. ఇప్పుడిక వాళ్ళు అధర్మ పరులని నిందించడమెందుకు? ?

సాత్యకి మాటనందుకొని, అదేమ్మాట ! ధర్మరాజు వేడుకకోసం జూదమ లేదు. వారు బలవంతం చేసి ఆడించారు. పైగా కపటంతో ఆడారు, అది న్యాయ మెలా అవుతుంది? పాండురాజు జయించిన రాజ్యం ఎప్పుడూ పాండవులదే. కౌ వుల వద్దకు అడుక్కోడానికి వెళ్ళినట్లు వెళ్ళాల్నా?.... వాళ్ళు వీళ్ళ రాజ్యం కివ్వకపోతే నా ఆయుధాలతో వాళ్ళను నిర్జించి మరీ ఇప్పిస్తాను. ఈ భీమార్జునుల కవలు, పాంచాలురు, వృష్ణివరులూ ఉన్నారు గదా! మత్స్యరాజున్నాడు. ధృ రాష్ట్రుడు మర్యాదగా వీరి రాజ్యం వీరికిస్తే తప్ప ఎక్కువ తక్కువలు మాట్లాడి ఆ ఫలితాన్ని అతడనుభవింపకపోడు.

ద్రుపదుడు కల్పించుకొని "అనువు, దుర్మార్గునికి చెప్పే మెత్తని మాటలవ వారికి మదమెక్కించటమే అవుతుంది గాని వారికి ప్రసన్నతా మహిమ కలుగద అక్కడ కుట్రచేసి సంధి చెడగొట్టే కర్ణుడు మొదలైనవారే ఉన్నారుగాని ధర వరులులేరు. మా పురోహితుని రాయబారిగా పంపుదాముగాక. ఐనా మనకు సహాయం చేసే వారిని అర్థించి మనవైపు చేర్చుకొనాలి. రెండు విధాలా ప్రయత్న చేయడం అత్యవసరం" అన్నాడు.

అక్కడున్న వారంతా ఇది విని చాలా సంతోషిస్తారు. యుద్ధమే నిశ్చయ మయితే మాకు కబురు పంపండి. మేమంతా సహాయం వస్తాము అంటారు. ఇ పర్యవసానంగా అంతా తమ తమ నెలవులకు వెళ్ళడానికి నిశ్చయించి వెళ్ళిపోతారు.

ద్రుపదుడు తన పురోహితుని పిల్చి "మీరు వెళ్ళి, ఒక్క ధృతరాష్ట్రునితో మాత్రమేగాక, భీష్ముడూ ద్రోణుడూ ఇతర సజ్జనులైన వారితో మాట్లాడి కౌరవుల చేస్తున్న దుర్మార్గం చెప్పి ఈ కులాంతరితమయిన తగాయిదాను తీర్చవలసిందని చెప్పు. కులవైరం పెద్దలు తీర్పుచేయటం భారతీయ సంస్కృతి, దానికి భిన్నంగా మొరాయించిన వారి కులాలు యుద్ధంలో నశించిపోవటం తథ్యమని పూర్వు నమ్మకం" అన్నాడు.

ఇప్పుడు ఎవరికి వారె గొప్పవారమనుకొంటూ పెద్దల నాశ్రయించే అలవాటు వదులుకొన్నారు. పెద్దలూ కలిగించుకోరు, నశించేవారు నశిస్తారుగాక మనకేమున్న భావం ఎక్కువ ప్రకటితమవుతున్నది ప్రపంచంలో. అందుకే రహస్యంగా చంపటం, ఇళ్ళు తగులబెట్టటం బందిపోటు చేయడం దుశ్చర్యలు నడుపటం ఎక్కువయి పోతున్నాయి. న్యాయమని ఆక్రోశించేవాళ్ళు మాత్రం కోర్టుకెక్కి చివరకు నెత్తిన

గుడ్డ వేసుకొని తిరుగుముఖం పట్టుతున్నారు. అయ్యో; అయితే ఇక నెలా" అనిపి స్తుంది గాక. దానికి సమాధానం "మనుషుల మనసులు మారాలి" అనే. కాని "ఎలా మారటం" అనే దానికి సమాధానం లేదు. కేవలం సాధన తప్ప.

ద్రుపదుడు చెప్తున్నాడు:— "నీవు అక్కడ ఉన్నన్నాళ్ళూ రోజూ అక్కడి సంగతులను నాకు సమాచార మందిస్తూ ఉండు. దుర్యోధనుడు సంధి కొడబడితే అది మనం మేలుగానే భావిద్దాము. ఒడంబడకపోతే యుద్ధానికి సిద్ధమే. రెండు పక్షా లకూ శాంతి కలుగడమే మన ఇచ్ఛ". ఇదే సాత్త్వికుల ఇచ్ఛ అనేది గమనీయం.

ఆ తరువాత ద్రుపదుడూ, పాండవులూ యుద్ధసన్నాహాలు చేయడాని కుపక్ర మిస్తారు. ఈ సంగతిని దుర్యోధనుడు విని, వెంటనే తనకు స్నేహితులయిన రాజు లందరకూ సందేశాలు పంపుతాడు.

అత్యంతమైన పలుకుబడి గలవాడు అప్పట్లో శ్రీకృష్ణుడు. ఆయన సహాయం అర్థించడానికి గాను అర్జునుడూ, దుర్యోధనుడూ కూడ ద్వారకకు వెళ్తారు. ఎవరు ముందు అర్థిస్తే వారికి మాటయిచ్చి ఆ ప్రకారం వారికే సహాయం చేయడం యోధు లకు ఆ రోజుల్లో మామూలు. అదేమిటి ధర్మా౽ధర్మాలు మాట్లాడరా అని ఆశ్చర్య పడవద్దు. ఆ స్థితి దాటి యుద్ధం నిశ్చయమయితేనే సహాయం అర్థించేది. ఇక ధర్మా ధర్మాలు లేవు జయాపజయాలె ఉన్నాయి.

అర్జునుడు శ్రీకృష్ణుని మందిరం లోపలకు వెళ్ళి ఆయన నిద్రపోతున్నాడని చూచి లేపకుండా కాళ్ళవైపు కూర్చున్నాడు. దుర్యోధనుడూ వచ్చి తలవైపున కూర్చుంటాడు. శ్రీకృష్ణుడు నిద్రలేచి వరుసగా చూసి ఇద్దరూ సహాయాన్ని అర్థించ డానికే వచ్చారని తెలిసి, చిరునవ్వు నవ్వుతాడు. చివరకు సైన్య విభాగంచేసి, ఇద్ద రకూ సహాయం చేయాలని నిర్ణయిస్తాడు. ఎలాగంటే తనతో సమానమయిన శరీర బలం కలవారు పదివేలమంది ఒక ప్రక్కనూ, తాను శరీరబలం యుద్ధంలో ఉపయో గింపక కేవలం తెలివితేటలు మాత్రం ఉపయోగిస్తూ రెండో ప్రక్కనూ ఉండేట్లు విభాగం చేశాడు.

రెండూ సమానమెలా అవుతవి? అనే శంక ఉదయించవచ్చు. ఆ రోజుల్లో శరీరబలంకంటే మనోబలం బుద్ధిబలం పదివేలరెట్లు ఎక్కువ అనే అంచనా ఉండేది—అందుకని అవి రెండూ సమానమైన బలాలుగానే గమనించారు. నిజానికి

దుర్యోధనుడు తనకె ఎంపిక చేసే హక్కు ఇచ్చినట్లయితే పదివేలమంది పక్ష ఎంపిక చేసేవాడు. ఆ ఎంపిక హక్కు అర్జునునికిచ్చినందుకు కొంచెం వ్య పడ్డాడు. కాని అర్జునుడు శ్రీకృష్ణునే ఎంపికచేయటం గమనీయం.

అర్జునునకు తన బాహుబలంమీద అత్యంతమైన నమ్మిక. పదివేలమం నారాయణాభిధానులయితే మాత్రం తనకు లెక్కా? కాని శ్రీకృష్ణుని మనోబలం అచింత్య మైనది. అది తనకు రక్ష. వెంటనే ఆపక్షాన్నే ఎంపికచేశాడు.

ఇది దుర్యోధనునికికూడ అత్యంత సంతోష విషయమైంది. ఎందుకంటే అతడి దృష్టిలో కర్ణుని తెలివితేటలముందు — తన తెలివితేటలుసహా — అందరి తెలి తేటలు దిగదుడుపే. అందుకని నారాయణాభిదానుల బలమె తనకు మంచిదని సంతో షించాడు.

ఏమయినా శ్రీకృష్ణుని ఆశ్రయించిన ఇద్దరూ ఎంతో పుష్కలమైన సంతో షాన్ని పొందారు. శ్రీకృష్ణుని దివ్యత్వం ఎలాటి సంతోషాన్నిస్తుందో ఆలోచించి కొద్దీ ఆనందబాష్పాలు వస్తయి.

2. శల్యుడు

దుర్యోధనుడు అక్కణ్ణుంచి వెళ్ళి బలరాముని చేరి సహాయమడుగుతాడు కాని బలరాముడు తాను యుద్ధంలో పాల్గొననని ఆదే తాను దుర్యోధనునకు చేయ గలిగిన సహాయమనీ చెప్తాడు. దుర్యోధనుడూ సంతోషిస్తాడు ఈ సందర్భంలో కూడ.

ధర్మరాజు మద్ర దేశాధిపతియైన శల్యుడికి సహాయంకోసం కబురంపుతాడు. ఆయన మాద్రికి అన్నగారు. మేనమామ వరుసవాడు. ఆయన బయలుదేరి పాండ వుల్ని కలవాలని ఉపప్లావ్యానికి ప్రయాణం చేస్తుంటాడు. దోవ ఎడారులద్వారా ఉంది. దుర్యోధనుడు ఈ సన్నివేశం తెలిసి, స్వయంగా వెళ్ళి దోవలో అనేక ప్రదేశాల్లో చలివేంద్రాలు శీతలకర సౌకర్యాలూ, మనోహ్లాదక మధురిమలూ కల్పించి శల్యుని సంతోషపెట్టుతాడు. శల్యుడు ఈ ఉపచారాలు చేయిస్తున్న వారెవరో తెలిసికోకుండానే "నాకోసం ఇంత శ్రమపడి చేస్తున్న మంత్రి పుంగవుడెవరో అతడి కేం కావాలంటే అది ఇచ్చేస్తాను" అంటాడు. వెంటనే అప్పటివరకూ ప్రచ్ఛన్నంగా

వేషంలో ఉన్న దుర్యోధనుడు సహాయం చేసే వరం ఈయమంటాడు. శల్యుడు తప్పనిసరిగా అందుకు అంగీకరిస్తాడు. కాని తాను ధర్మరాజును కలిసిన తరువాతనే వచ్చి దుర్యోధనుని పక్షంలో చేరుతానని చెప్పి ఉపప్లావ్యానికి పోతాడు. దీనర్థ మేమని. గట్టిగా ధర్మరాజు మాతో ఉండి తీరాలంటే ఉండక తప్పదనా అర్థం? లేకపోతె తానుకూడ శ్రీకృష్ణుడల్లె తన బలగం సగంచేసి పాండవులకు ఇవ్వాల్సి వస్తుందనా! ఏదో ద్వైదీభావముంది!!

తరువాత ధర్మరాజును కలిసి, ఇలాఇలా జరిగింది అనీ తాను దుర్యోధను పక్షంలోనే ఉండి యుద్ధంచేయాల్సి వచ్చిందనీ నొచ్చుకొంటాడు. ధర్మరాజుమాత్రం "నీవేలాటి చింతగాని ఆ విషయంలో పడకు, యుద్ధం అన్న తరువాత ఎవరెక్కడ యుద్ధం చేశారనే ప్రసక్తి అనవసరము. ఐతే ఒకానొక విషయంలో నీవు మాకు సహాయం చేయగలవు. ఆ అవకాశం వస్తుంది. అర్జునుడికి శ్రీకృష్ణుడు రథసారథి. రథసారథులలో అంతటి చాకచక్యం నీకుతప్ప ఇంకెవరికీ లేదు. కర్ణుడు నీ సహాయాన్ని తెప్పించుకొనే అవకాశం రావచ్చు, నీవు అంగీకరించేటప్పుడే నీకున్న వాక్స్వాతంత్ర్య విభవానికి అడ్డులేకుండా చూసుకొని, అర్జునుని రక్షించాల్సింది. అదెలాగంటావేమో! కర్ణుడు యుద్ధంచేస్తున్నప్పుడు వాని ఏకాగ్రతకు భంగం కలిగించే మాటలు చెప్పటం ద్వారా అర్జునుని రక్షించు" అన్నాడు. శల్యుడు ఆ పరిస్థితుల్లో అందుకు అంగీకరించుతాడు.

శల్యుడు ధర్మరాజును అరణ్యవాసం తరువాత కలువడం ఇదె మొదలు. అంతకష్టం అనుభవించినవాళ్ళను పరామర్శించటం బంధువుల బాధ్యత. ఈ అర్థి బుద్ధి కలిగిన శల్యుడు ధర్మరాజు అడిగిన అభ్యర్థనను కాదనలేకపోయినాడు. ఐనా యథాతథంగా తాను సారథిగా ఎందుకు పనిచేస్తాడు? అందుకు తాను ఒప్పుకొనకనే పోవచ్చు. అందుకని ''సరెలె"మ్మని సమాధానమిచ్చి తరువాత పరామర్శ చేస్తాడు.

"మీరు ఎన్నో కష్టాలు పడ్డారు. ఒక్కొక్కప్పుడు అలాటి స్థితులు తప్పవు— దేవతలకైనా—

''వాసవుడు తొల్లి నిజకాంతా సహితముగాక నధిక దైన్యము నొందెన్,
మీ సంపద పెద్దయె విధిసేసినగతి ఖదయకుండ శివునకు వశమే."

ఇంద్రుడే భార్య యెడబాటు సహా ఎన్నో కష్టాలు అనుభవించాల్సి వచ్చింది. ఆ ఇతిహాసం చెప్తాను విను—

"త్వష్ట అనే మునికీ ఇంద్రునకూ పడలేదు. త్వష్ట అప్పుడు విశ్వరూపుడనే మూడు తలలవాణ్ణి సృష్టిస్తాడు. అతడు జాగ్రత్ స్వప్న సుషుప్తిలు అనే మూడవస్థల్లో ఆ తలలతో తపస్సు చేస్తున్నాడు – ఇంద్రపదవికోసం. ఇంద్రుడిది సహించక రహస్యంగా వచ్చి ఆ మూడు తలలనూ త్రుంచివేస్తాడు. అందువల్ల అతడికి బ్రహ్మ హత్యా పాతకం సంక్రమించింది. బ్రహ్మతత్త్వం శరీరమనో బుద్ధులతో అనుభూతి చేసి మోక్ష స్థితిని పొందటం ఇంద్రునికైనా త్వాష్టుడికైనా కర్తవ్యమై ఉండగా దానిని చెడగొట్టినప్పుడు పాపం వస్తుంది. బ్రహ్మతత్త్వ సాధకుణ్ని చంపినందుకు పెద్దపాతకం రాకేం చేస్తుంది? భూతాల ఆక్రోశం ఎక్కువైంది అతడికి, దానిని తట్టుకోలేక ఏదో కష్టతరమైన వ్రతం జరిపి, తన పాప ఫలాన్ని సముద్రానికీ, చెట్లకూ భూమికీ స్త్రీలకూ పంచి అందుకు ప్రతిగా వారికి తానేవో వరాలిచ్చి సమాధాన పడుతాడు.

త్వష్ట మళ్ళీ కోపించి, వృత్రుడనేవాణ్ణి పుట్టించి, వెళ్ళి ఇంద్రుణ్ణి జయించుమంటాడు. త్వష్ట నియమశీలి – ఇంద్రుడు అంటె మనసు. మనసును నియమించాలని నియమశీలి అనుకోవటం అసలైన సంగతి. అప్పుడు వృత్రుడు నోరు తెరుచుకొని వచ్చి ఇంద్రుణ్ణి మ్రింగేస్తాడు. కాని వానిలోపలనె ఇంద్రుడు కొంతసేపుండి వృత్రుడావులించిన సమయాన తిరిగి సూక్ష్మరూపంలో బయటకు వస్తాడు. యుద్ధం చేస్తాడు. ఐనా ఓడిపోతాడు. చివరకు వృత్రునితో సంధిచేసికొంటాడు. అతడికి అందుకుగాను మునులు ఒక వరమిస్తారు. ఏమనంటే ఆర్ద్రమైన దానిచేతగాని, శుష్కమైనదానిచేతగాని, తరుపాషాణ శస్త్రాస్త్రములతో దేనిచేతగాని, వృత్రుడు చావకుండా వరమిస్తారు.

కొంతకాలానికి ఇంద్రుడు ఆర్ద్రమూ శుష్కమూ కానట్టి సముద్రపు నురుగు కనుపడగా దానిని తన కత్తికిపూసి, నారాయణమూర్తి నందు ప్రవేశింపజేసి, వృత్రుని జయిస్తాడు. కాని వృత్రుడు చచ్చిన కారణాన బ్రహ్మహత్య తిరిగి ఇంద్రునికి కలిగింది. భూతచయం చలములో వానిని నిందించడ మారంభించింది. ఇంద్రుడు నిషధాచలం పారిపోయినాడు. ఇంద్రపదవిలోనికి మునులు నహుషుని పిల్చి తెచ్చి నిలుపుతారు.

ఇంద్రుడు వెళ్ళి ఎక్కడో ఉత్తరాన సరస్సులో ఒక పద్మనాళంలో దాక్కొంటాడు. శచీదేవి కష్టాలు వెంటనే ప్రారంభమవుతాయి. నహుషుడు తానింద్ర పదవి నధిష్టించాడు గనుక శచీదేవి కూడ తనవశం కావాలంటాడు. ఆమె బృహస్పతిని శరణు జొచ్చుతుంది. బృహస్పతి ఆమెను కొంత కాలంపాటు వ్యవధిని నహుషునివద్ద కోరుమంటాడు. అందుకామె నహుషుని ఒక సంవత్సర కాలవ్యవధికిగాను అభ్యర్థిస్తుంది. నహుషుడు అంగీకరిస్తాడు.

ఈ సంవత్సర కాలంలో ఇంద్రుణ్ణి వెదకి పిలిపించి అశ్వమేధ యాగం చేయిస్తారు అతడు బ్రహ్మహత్యనుండి బయటపడాలని. అలా అతడు తప్పించుకొన్నవాడైనా నహుషునివంక చూడలేనివాడై తిరిగి వెళ్ళి దాగొంటాడు. సంవత్సర కాలం అయిపోతున్నదని శచీదేవి ఉపశ్రుతి అనే దేవతను ఆరాధిస్తుంది. ఉపశ్రుతి ప్రత్యక్షమై శచీదేవిని తీసికొనిపోయి మంజుతరం అనే పర్వతంమీద నూరు యోజనాలు దాటి అక్కడి సరస్సులో పంచ వర్ణాత్మకమైన కమలనాళం చీల్చి అందులోంచి వెళ్ళి సూక్ష్మ రూపంలో వున్న ఇంద్రుని చూపి తానదృశ్యమవుతుంది. ఇదేదో సహస్రారంలోనున్న ఒకానొక ప్రకాశమైన తేజస్సును వెదకినట్లుంది. అంతరార్థమేమిటో దీనికి భగవంతుడె అనుగ్రహించాలి.

ఇంద్రుడు శచీదేవిని హఠాత్తుగా అక్కడ చూసి కంగారుపడిపోతాడు. అప్పుడంటాడు: "నీవు కష్టాల్లో వున్నావని తెలుసు. ఐతే కాలం కలిసిరావాలని చూస్తున్నాను. మొన్న నే నొచ్చినప్పుడు నహుషుని తేజస్సుని కళ్ళెత్తి చూడలేకపోయినాను. ఇప్పుడు నీవొక పనిచెయ్యి. ఆ నహుషునికి కబురంపు. నిన్ను పొందాలనే ఉద్దేశ్యం ఉన్నట్లయితే పల్లకి నెక్కి దానిని బ్రాహ్మణులూ, మునులూ అయిన వారిచేత మోయించుకొని రమ్మను. అతడలా చేస్తే అతడి పుణ్యం క్షయమవుతుంది" అంటాడు.

ఆమె వెళ్ళి అలాగే నహుషునకు కబురంపుతుంది. నహుషుడు అలా నడుచుకోవడానికి ప్రయత్నిస్తూ క్రింద మోస్తూ వెళ్తున్న అగస్త్యుని కోపంతో తన్నుతాడు. పుణ్యం క్షయించింది. వెంటనే పాముగా శపించబడుతాడు. మునులు బృహస్పతి ఇంటికి వచ్చి శచీదేవికి ధైర్యం చెప్తారు. దేవతలు వెళ్ళి ఇంద్రుని తిరిగి తీసికొని వచ్చి పదవిలో నిలుపుతారు.

ఇంద్రుడు—అంటే మనసు— నిలవాలి ప్రపంచ రచనకు— చచ్చిపోతె కేవలం మోక్షమె— వ్యక్తికయితే. ఇంద్రుడు వట్టి మనసుకాదు. సమష్టి మనసు. అందుకని అతడె జయించాలి— దైవదృష్ట్యా-వ్యక్తిదృష్ట్యా కాదు ॥

ఈ కథ పేరు పురందర విజయము. శల్యుడీ కథను ధర్మరాజుకు చెప్పి ఈ కథ విన్న వారందరకూ సౌఖ్యాలే కలుగుతవనీ అందుచేత ఇక ధర్మరాజుకు వగవు అక్కరలేదనీ చెప్పి వెళ్ళిపోతాడు.

పురందర విజయాన్ని ఉపాఖ్యానంగా చెప్పడంలో ఒకానొక సత్య విషయం గర్భితమై ఉన్నదనిపిస్తుంది. ఇంద్రుడు సహా సర్వులూ కాలానికి కట్టుబడి ఉండక తప్పదనే భావమె ఆ సత్యం. ఎవరి తెలివి మేధ చాకచక్యం మహాత్మ్యం వారిదె. కాని ఎవరికివారు తమ కిష్టమైన విధంగా బ్రతుకుతామంటే మాత్రం కుదరదు. భగవంతుడికి లేదా కాలునికి లేదా పరిస్థితులకు వీటికి లోబడి మాత్రమె అవి ఉపయోగిస్తవనేది గమనీయం.

ఇంద్రుడు పెద్ద పదవిలోనివాడు. అతడికి కామ క్రోధాలుంటవి. తృష్ణకూ ఉన్నయి. మరి ఇలా ఎందుకు జరగాలి అనే దానికి సమాధానం అదృష్టమె. దానినె కాలమనీ భగవంతుడనీ అనటం. దానికి అంతా కట్టుబడి ఉండటమనేది తప్పనిసరి అనేది స్మరణీయం. నహుషుడూ దిగిపోవలసిన వాడె. అతనికి మదం విజృంభించి అగస్త్యుని తన్నిన క్షణాన చెడ్డకాలం అతడికి ఆరంభమయిందని తెలిసికొంటాము. కాలం కారణంగా దిగిపోయినాడా— ప్రవర్తన మారింది కనుక దిగిపోయినాడా అనేది శంక. ఈ రెండూ రెండుగా చూసినంత సేపూ సమస్య తీరేదికాదు. విత్తు ముందా చెట్టు ముందా వంటిదె ఈ సమస్య కూడా. విత్తుకూ చెట్టుకూ తేడా లేదని తెలిసినప్పుడు ఆ సమస్య విడిపోతుంది. అలాగే ప్రవర్తనలో కలిగే తేడాయే కాల ప్రభావం అని తెలిస్తేగాని ఈ చెడ్డ అనేయాని సమస్యా తీరదు.

3. సాంగత్య సాధనం

ఉద్యోగమంటే, ఉత్ + యోగం అని విడదీస్తే సాత్త్విక వృత్తికి ప్రతీకలైన పాండవులు మోక్షసాధనలో ఇంకా ఎన్నో సాత్త్విక వృత్తులను సమకూర్చుకొని యోగశక్తిని ఉచ్చస్థితికి కొనిపోవటమనె వ్యాస మహర్షి చెప్పిన సందేశమనిపిస్తుంది.

రెండు వృత్తులనూ తనలోపలే కలిగి యున్న సాధకుడు కొన్ని సిద్ధులను మాత్రమె సాధనచేయడం ఒకరకం. అలాటప్పుడు సాధనచేసే నమయంలో దుర్వ్రుత్తులు రాకుండా చూసుకొంటాడు. కాని నిర్వ్రుతి తత్త్వాన్ని చేరి (శ్రీకృష్ణుని చేరి) సత్సాంగత్యం జరపడంవల్ల ధర్మరాజు మోక్షాన్ని మాత్రమే ఆశ్రయించిన వాడు. ఇది రెండో రకం. ఈ మార్గంలో ఏ మాత్రపు దుర్వ్రుత్తుల్ని మిగుల్చుకొన్నా మోక్షం అసంభవం. కేవలం స్థైర్యం – శమం– అనే పరాక్రమంతో సాత్త్విక వృత్తులు దుర్వ్రుత్తుల్ని గెలవాలి. ఈ మార్గాన్నె కృష్ణుడు నొక్కి చెప్తుండటం ముందు ముందు వింటాం.

కాని విరాట్ నగరులోని సదస్సులో మాత్రం ద్రుపదుని ప్రతిపాదన ప్రకారం రెండు విధాలుగానూ ప్రయత్నించి సాధన చేయాలనేదాన్ని నెగ్గింపజేయడం జరిగింది. అది నిర్ణయించడానికి కూడ సాధకుడు కొంత అనుభవం పొందాలని వ్యాస మహర్షి అర్థమేమో.

నిర్వ్రుతి తత్త్వాన్ని (శ్రీకృష్ణుని సాంగత్యం) పొందటం ఉద్యోగ పర్వంలోని ఆధ్యాత్మికమైన మెట్టు.

4. సంజయ రాయబారము

ఉపప్లావ్యంలో పాండవులూ హస్తిపురంలో కౌరవులూ యుద్ధానికి ఆయత్తమవుతూ ఉంటారు. పాండవులతో సాత్యకి ధృష్టకేతుడూ జరాసంధ పుత్రుడయిన సహదేవుడూ కేకయ రాజూ ద్రుపదుడూ మత్స్యరాజూ పాండ్యరాజులూ చేరి ఏడక్షౌహిణీల బలమయినారు. కౌరవులలో భగదత్తుడూ శల్యుడూ సదక్షిణుడు జయద్రథుడు మొదలైనవారు చేరి పదకొండక్షౌహిణులయినారు.

ద్రుపద పురోహితుడు హస్తిపురి చేరి ధృతరాష్ట్రుని కృపుని ద్రోణుని భీష్ముని వేరు వేరుగా కలిసి తిరిగి ధృతరాష్ట్రునికి సభలో ఇలా చెప్పాడు—

“ధృతరాష్ట్ర! పాండు రాజ సుతులూ నీ సుతులూ వారి వారి ఆస్తులను తీసికొనడం ఉచితమయినపని. అలాగాక ఒకవేళ బాహుబలంచేత రాజ్యం సంపాదించాలంటే ఎవరికీ ఏ సూక్తి చెప్ప పనిలేదు. కాని మీరు వంచనచేత పాండవుల రాజ్యాన్ని పుచ్చుకొన్నారు. ఇదేం న్యాయం! వారి స్త్రీని సభలో అవమానించి వారి

సంపద పుచ్చుకొని వారిని అరణ్యాలపాలు చేశారు. దీనులుగా చూచి మల్కా నగా మాట్లాడారు. కౌరవుల ఈ అపరాధాన్ని పాండవులు వదలివేశారు. పగ పెట్టుకొనటల్లేదు. తమ రాజ్యం తమకీయవలసిందన్న దొక్కటె ఇప్పటి మాట! అది చెల్లకపోతే మాత్రం యుద్ధం జేస్తారు మీతో.

పదకొండక్షౌహిణీల బలముంది ఫరవాలేదనుకొంటున్నారేమో! భీముడూ సాత్యకీ యుద్ధంలో వేల అక్షౌహిణులకు సమానమనేది మరువద్దు. అర్జునుడ్ని ఎదిరింపగలిగే వారెవరు? శ్రీకృష్ణుడే వారి పక్షమనే సంగతి మరువకలిగిన విషయం కాదు. అందుచేత అవకాశం తప్పిపోకుండా పాండవులకు కబురంపి వారి రాజ్యం వారికివ్వాల్సింది. మనందరకూ మేలవుతుంది" అన్నాడు.

అప్పుడు భీష్ముడు చెప్తాడు. "ధర్మరాజు అలా కేవలం తమ భాగం మాత్రం అడిగి సంధి కావాలంటం మేలు. తమకు మీరు చేసిన ఎగ్గులు మనసులో పెట్టుకొనక పోవటం ఎంత మంచితనం! అర్జునుడు అలిగివస్తె ఎదుర్కోగలిగేదెవరు? ఇంత అయిం తర్వాత కూడ సంధికి ఉపపాదించటం ధర్మరాజు ధర్మవృత్తానికి రుజువు". అన్నాడు. కాని, కర్ణుడు:- "మనం చేసిన తప్పేమిటి? శకునితో ధర్మరాజే ఓడిపోయాడు. సిగ్గులేక మళ్ళీ వచ్చి రాజ్య మిమ్మంటున్నాడు- అప్పుడే యుద్ధ నన్నా హారంభించాడు- అటడిదే తప్పుగాని మనకేమి?" అంటాడు.

బహుశా సంవిద ప్రకారం 13 సంవత్సరాలకే హక్కు అనేది వదిలి కర్ణుడు వచ్చి అబద్ధం ఆడాడు. రాజ్యాన్ని పూర్తిగా వదులుకోవటం కాదు అప్పటి పందెం. అలాంటి పందెం మొదటి జూదమాడినప్పుడు పెట్టుకున్నారు. కానీ ఆ రాజ్యాన్ని ధృతరాష్ట్రుడు తిరిగి ద్రౌపదికి వరం రూపంగా ఇచ్చివేశాడు. రెండవసారి జూదానికి పిల్చి 13 సంవత్సరాల పాటు రాజ్యంలో లేకుండా పోయి తిరిగి అజ్ఞాతవాసం తరువాత రావటం ప్రజ్ఞ. పాండవుల రాజ్యాన్ని కౌరవులు ఈ రెండోసారి జూదంలో గెలుచుకొనవలసి యున్నదనే ప్రసక్తి లేదు.

కర్ణుడు తాను మహా సత్యవంతుడనని చెప్పుకొనేవాడు. మహా దానపరుడనని కూడ అనేవారు. ఇక్కడ ఇంత వచ్చి అబద్ధం ఎందుకాడినావని ఎవరూ హెచ్చరిక చేయకపోయినా రెందుకనో!! బహుశా "వీడికి నిజాయితీ ఏమిటి? పట్టి క్షుద్ర మనిషి" అని ప్రతివారూ అనుకొని వదలిపెట్టి యుండవచ్చు.

భీష్ముడు మాత్రం "ఎక్కువ మాట్లాడ వద్దు" అంటాడు. "నీకు నేను ఉత్తర గోగ్రహణ సందర్భంలో చెప్పలేదా ఆ వచ్చింది అర్జునుడనీ అప్పటికే వాళ్ళకయిన కాంట్రాక్టు అధిక మాసాలతో సహ చెల్లిందనీని, కాంట్రాక్టు ఏమిటో తెలిసి కూడ మనలనందరనూ అర్జునుడప్పుడు గెలిచినాడు కూడ. నీవిలా పలకడం – బహుశా ఈ మహారాజు కొలువులో మాత్రమే చెల్లుతుంది కావలె" అంటాడు. ఎంత తీవ్రమైన విమర్శ రాజరికం మీద !

భీష్ముడు చేసిన ఈ విమర్శను చూస్తే ఆశ్చర్యం కలుగుతుంది. ఈ భీష్ముని అప్పటి పరిస్థితులలో అవసరమైతే కాళ్ళు పట్టుకొని మ్రొక్కి అయినా తమ పక్షంలో ఉంచుకొనటానికి దుర్యోధనాదులు సిద్ధంగా ఉన్నారనేది పరమ ముఖ్యమైన విషయం. అందుకే అంత తీవ్రమైన విమర్శ ఆయన నోట వచ్చిందనన్చు.

ఈ రాజరికపు దుఃస్థితి అంతా ఈ వచ్చిన ద్రుపద పురోహితునకు తెలిసి పోతున్నదని ఆక్షణాన ధృతరాష్ట్రుడూ, కౌరవులూ కటకట పడతారు. అందుకని పైకి ధృతరాష్ట్రుడు ఇలా చెప్తాడు ఆ పురోహితునితో–

"బాబూ మేము ఈ సంగతి కూలంకషంగా ఆలోచించి సరియైన మనిషిని అక్కడకు పంపి మా మాటలు తెలియజేస్తాము. నీవు ప్రస్తుతం వెంటనే వెళ్ళాల్సింది" అంటాడు.

ఆ తరువాత కౌరవులు ధర్మరాజు వద్దకు సంజయుని రాయబారిగా పంపుతారు. ధృతరాష్ట్రుడు కేవలం ఒకే ఒక్క విషయం నొక్కి చెప్పి పంపుతాడు– 'యుద్ధం అనేది మాత్రం తలపెట్టొద్దని.' మరి దానికి ప్రతి ఫలంగా తాను ఏమైనా ఇస్తున్నాడా అంటే అలాంటిదేమీ చెప్పక కేవలం అంతా కలసి వుండటమే ప్రధానమంటాడు. అంటే ద్రౌపదిని పెళ్ళి చేసుకొని పాంచాల పురంలో పాండవులు వుండగా తాను పిల్చి వారిని రప్పించుకొని ఐదేళ్ళు తన ఇంట్లో ఉంచుకొన్నాడు గదా_అలాగే ఇప్పుడూ వారు తనతో ఉండాలెనని అర్థం.

ఈ మాటలు చెప్పేటప్పుడు భీష్మాది వీరులతో "అమ్మో యుద్ధం వస్తే వాళ్ళను–ఆ భీమార్జునులను జయింపగలిగేవారు ఎవరుగనుక–ఆ ధర్మరాజుకు కోపం వస్తే ఆపగలిగేవారెవరుగనుక" అంటాడు. పైగా ఒక సత్య విషయం చెపుతాడు. పాండుసుతులు దోషాన్వితులుకారు. ఈ దుర్యోధనునివల్ల ఇంత పుట్టింది అని.

"మనలనింక నమ్మ రనృతాత్ముల
న్యాయ పరులు గర్వులనుచు బాండుసుతులు
గూడి మనుట కియ్యకొన
నేరరైనను ధర్మజుండు గలడు దగవునడుప."

మనం క్షమింపదగని దుష్టులమె అయినా ధర్మరాజుతో సంధిచేసికొంటే దానిని 'తు' 'చ' తప్పకుండ ఆయన నడిపిస్తాడుగదా అని ధైరం చెప్పకుంటాడు. ధర్మరాజుమీద ఈ పగవాడైన ముసలివాడికికూడ ఎంతనమ్మకమో!

సంజయుడు ఉపప్లావ్యం వెళ్ళి కృష్ణార్జునులను చూచి మరునాడు ధర్మరాజు ముందు సభకు వస్తాడు. తనను ధృతరాష్ట్రుడు పాండవులను పరామర్శించి రమ్మని పంపాడు అంటాడు. ధర్మరాజుకు తెలుసు_అది ముఖ్యంకాదని! రాయబారం పంపు తాను ఎవరితోనైనాను" అని కదా ద్రుపదుని పౌరోహితునితో చెప్పి పంపేశాడు. ధృతరాష్ట్రుడు ఇప్పుడే సంజయుడు చెప్పే మాటలన్నీ రాయబారాన్నే చెప్పతున్నవి అని ధర్మరాజుకు అర్థమయిపోయింది.

అందువల్ల ఎన్ని మాటలు సంజయుడు చెప్పాడో అన్నిమాటలకూ ధర్మరాజు దీటుగా తానూ నర్మగర్భంగా పలుకుతాడు. అంతా కౌరవులలో బాగున్నారా? కర్ణుడి మాట చెల్లుతున్నదా? భీష్ముని అంతా గౌరవిస్తున్నారా అని పరామర్శ చేస్తాడు. సంజయుడు అసలు విషయం కదిలించడానికి వీలుకాక ప్రత్యేకంగా, గాలి పీల్చుకొని "ఆ మాటలకేమిగాక నేను చెప్పే మాటలు విను" అని చెప్పడమారంభిస్తాడు:—

"ధృతరాష్ట్రుడు ముసలివాడైన కారణంగా దుర్యోధనుడి దర్పం తగ్గింపలేక మనసులో బాధపడుతున్నాడు! నీవు సౌమ్యంగా రాయబారిని పంపినందుకు ఇప్పుడు శాంతిగా ఉన్నాడు. నీవు నిజంగా అజాత శత్రుడవు. నీ తమ్ములు మహా బలవంతులు. అయినా మీరు శాంతమూర్తులు? నేను చెప్పవలసిన మాటలు ఈ శ్రీ కృష్ణుని ఎదుట అందరి ఎదుటా చెప్తానుగాక!

మీవంటి ధర్మజ్ఞులూ శాంతులూ చులకనైన పని చేయరాదనేది జ్ఞాపక ముంచుకోవాలి. దుర్యోధనుని కారణంగా మీ సత్కులానికి మసివంటి నింద అంటటం మంచిదికాదు. దానిని అలాకాకుండా చేయగలిగింది నీవే! బంధువుల

నందరనూ చంపేట్లు యుద్ధం చేసినట్లయితే జయంఅపజయం ఏదయినా సుఖాన్నివ్వ జాలదు అనగా_ నీకు రాజ్యం ఏం ప్రయోజనమని ధ్వని! నీకు భీముడే పెట్టనికోట అర్జునుడున్ రణంబున దొట్టినమంట. ఈ గురువులైన భీష్మద్రోణ కృపాశ్వత్థామలు సుయోధనుని పక్షంలోనున్నవారని వారిని చంపుతావా? ఈ కలహం అందుచేత హితంకాదు. కనుక అసూయలు వదలి పెట్టండి. మీకందరకూ నేను నమస్కరిస్తాను. కోపం శాంతింపజేయండి"_అంటాడు.

ధర్మరాజు ఎంతో చాకచక్యంగా సమాధాని మిస్తాడు_నేను మాటాడిందాంలో స్నేహంకాక వేరే మైనా విన్నావా! సంజయా? భీమార్జునులైనా ప్రపంచహితం చేసేవాళ్ళేగాని దుష్కర్మలు చేయరే! చదురులేనివారెవరో మనసులో సుఖం కోరుతూ దుఃఖకరమైన పనులు చేస్తుంటారుగాక. భోగాలకోసమైనా వారితో వుందామన్నా వస్త్రమాల్యాను లేపాలు ఆయన మాకివ్వ దనను గాని - అనాడు మాకూ కొడుకులకూ కూడ బుద్ధి చెప్పలేకపోయినాడే! మేము గెల్చినప్పుడొక విధంగానూ ఇలా ఉన్నప్పుడొక విధంగానూ చూడటం న్యాయమా? తనకు రొట్టె ఇంకొకరికి ముక్కా అన్నట్లుండవచ్చునా? అతడి ప్రవర్తన నీకూ తెలియందికాదు. ఇంత దూరం వచ్చి నీవు అది మాట్లాడడం వ్యర్థమైన పని. జూదంలో వచ్చిన ధనం ఆసించరాదని విదురుడు చెపితే విన్నాడా? కర్ణశకునులెలా చెప్తే అలా చేశాడు గాని! ఇప్పుడు మళ్ళీ మేము వారితో చేరినా అంతే. మళ్ళీమాకు అలా వెళ్తే కౌరవుల అవినయమైన మాటలు కలుగుతాయని తెలిసి అంటున్నావో అమాయకంగా అంటున్నావో వెళ్ళి వాళ్ళను చేరండని! చెప్పలేకుండా ఉన్నాను.

కళ్ళు మూసుకొన్న కారణంచేత_ఆశ అనే పొగలోబడి యుద్ధానికి వచ్చిన క్షణాన, కపిధ్వజుడి ప్రతిభాకాంతికైనా అంధత్వం వదలకపోదులే. సద్గుణుడమైన నీవు వచ్చావు. సంతోషం. వాళ్ళు చేసిన ఎన్ని దుష్ట చర్యలను సహించి క్షమించామో నీకు తెలిదా? ఇక ముందుగూడ ఇప్పటికి మేము గడించిన ప్రతిపత్తికి గౌరవానికి విప్రతిపత్తి లేకుండా ప్రవర్తిస్తాముగాక. మమ్మల్ని పిల్చి ఇదిగో ఈ రాజ్యం మీది అని యివ్వటం అతడికి ఉచితంకాదా?

సంజయుడు_"ధర్మరాజా! నేను చెప్పదలచిందొక్కటి ఉంది. నీ గొప్పదనానికి కారణం నీ అహింస. కౌరవులు పాలు ఇవ్వకపోయినాసరె_ అహింసా పరుడవైన నీకు భిక్షాన్నమైనా మేలుగాని రుధిరాన్నం కోరదగింది కాదు. దుష్ట

ద్యూతంలో వాళ్ళు కొల్లగొట్టినా గంగిగోవులా నీ వడివికి పోయింది అందుకు కాద తీరా ఇన్నేండ్లు అయిపోయిం తర్వాత ఇప్పుడు యుద్ధంచేసి వెతికి వెతికి బంధువుల్ని చంపే స్థితికి నీవు దిగజారడం కోరదగింది కాదంటున్నాను.''

సంజయుడు చెప్పిన అహింసా సిద్ధాంత భావం నిజానికి పాండవులకె త బాధింపకపోలేదు. ఇదె అర్జునుడి బుర్రలో నెలవేసి యుద్ధారంభం తో భగవద్గీత ప్రవచనానికి శ్రీకృష్ణుని కదిపింది. ఈ క్షణాన మాత్రం ధర్మరాజె సంజయునకు సమాధానం చెప్తున్నాడు—సంజయా

"..............అది యెల్ల నీపలికినట్టిద—ధర్మవులట్లయుండి బో

ధనులరయంగ వచ్చిన నధర్మములై చెడుగొన్ని ధర్మవ

ర్తనములుగాకతోచి తుది ధర్మములై చను గొన్ని కర్మముల్."

కొన్ని పనులు ముందు ధర్మాలుగా అవుపడి చివరకు అధర్మాలవుతవి. కొ ముందు అధర్మాలై తరువాత ధర్మాలవుతవి. అందుచేత నేచేసింది అధర్మ వ డానికి పూర్వం నిరూపించి మరీ దూషించు. అహింస ధర్మమె. సందేహం లేదు కాని లోకకంటకులూ పాపాత్ములూ అయిన వారిని నిర్మూలనం చేయటం ధర్మమె రాజులు యుద్ధం ద్వారా దుర్మార్గుల్ని చంపి ప్రజల్ని వారే దుర్మార్గంనుంచి రక్షిం చాలి. అది కర్తవ్యం. శ్రీకృష్ణు డున్నాడు. ఆయన్నడుగు నాకది కర్తవ్యమో కాదో! అది కర్తవ్యమైతె నన్ను లోకం ఏమనుకుంటుందనే ప్రసక్తి ఎందుకు కర్మయోగ సారాంశమంతా పిండీకృతం చేశాడు ధర్మరాజు.

శ్రీకృష్ణుడు అప్పుడు పర్యవసానం చెప్తాడు— సంజయా! ధర్మరాజు మాటలు విన్నావుకదా! సంధి పొసగే అవకాశమేదీ కనిపించటల్లేదు. దుర్యోధనుడు దుర్మార్గుడు. ధృతరాష్ట్రుడు ఏమో మాటలు చెప్పినంత మాత్రంచేత వీరిపాలు వీరికివ్వకుండా వివాదం తీరుతుందా? తమపాలు తమకిస్తె స్నేహంగా ఉంటాననడం వీరి ఓర్పుకు ప్రతీక. ఇంకొకరయితె కార్పణ్యంకొద్దీ ఘోర యుద్ధం లేవదీయరా! నా ఉద్దేశ్యంలో వీరు అన్న వస్త్రాలకుగాను వాళ్ళల్లో కలిసి ఉండటం మేలుకాదు వాళ్ళు అడుక్కొని తినేవారు వారుకారు. వాళ్ళు క్షత్రియులు. చెడుచేసినది కౌరవులు

గనుక వారికి చెప్పు నువ్వు నీతి. ఎంతమంది పూర్వంజూదమాడలేదు. ఇంతటి అవమానకరమైనవని ఎవరైనా చేస్తారా?

శ్రీకృష్ణుడు ఉద్రేకం పెంచి మాట్లాడుతున్నాడు. అక్కడి అందరికీ కోపాలు పెరుగుతున్నయి. కర్ణుడిలా అన్నాడట. దుశ్శాసనుడిలా చేశాడట. సభలో ఒక్కడైనా ధర్మం చెప్పలేదట ఆ ప్రవర్తనలవల్ల ఇంకా వీళ్ళ గుండెల్లో గాయాలు రేగుతూనే ఉన్నయి. ఈ మాటలకు సభాసదులు కుతకుతలాడిపోతున్నారు. దోవ దొరకటల్లేదు. ఇంకా కృష్ణుడంటున్నాడు ఇక సంధెలాగయేది? అందుచేత—

అప్పటికి గాలిపీల్చుకొన్నారు జనం ఏం చెప్తాడో విందామని— "నేను అక్కడకు వచ్చి సంధికి ప్రయత్నం చేస్తాను. సంధి కుదిరినా కౌరవులు తాము చేసిన పాపాలకు పరిష్కృతి లేకుండా పోదనేది మాత్రం జ్ఞాపకముంచుకొను. పాండవ బాణాగ్నికి కృశింపకపోయినా వారు లోభమనే చిచ్చులోబడి చస్తూనే ఉన్నారనే సంగతిని గమనింపుమను. పాండవులు ధర్మమహాతరువు. దానికి వేదాలూ నేనూ మూలం. కౌరవులు రోషమహాతరువు. దానికి అసారమైన ధృతరాష్ట్రుడు మూలశక్తి. నేను మాత్రం రాయబారానికి వస్తున్నానని చెప్పు" అంటాడు.

సంజయునకు పెద్దభారం తీరింది. తన రాయభారంతో సంధి చెడినట్లుగాక ఇంకోరాయబారం శ్రీకృష్ణుడు నడుపటం అతడికి హృద్యమయింది. అందరికి నమస్కరించి వెళ్ళివస్తానంటాడు.

ధర్మరాజు కొన్ని పలుకరింపు సందేశాలు కౌరవులలోని వారందరికి పేరుపేరునా పంపుతాడు సంజయునిద్వారా, ధృతరాష్ట్రునికి — మేము మొత్తం రాజ్యం మాకివ్వమన్నా అది అధర్మం కాజాలదనేది గమనింపుమని చెప్పుమన్నాడు. 'భీష్మునితో — "శంతనువంశం నడిలోచిక్కి నశించకుండా అధర్మంనుంచి రక్షించాల్సిం" దని చెప్పుమన్నాడు. దుర్యోధనునితో "మావంటి బలవంతుల్ని ఉపేక్షించటం తెలివితక్కువని తెలిసికొనుమను.పాత స్పర్థలు వదలివేశామనిచెప్పు. మా ప్రక్కన ప్రత్యేకంగా ధర్మమనేది సహాయంగా ఉండటంచేత అధర్మపక్షమైన మీరు గెలువలే"రని చెప్పు అన్నాడు. అన్నిటినీమించి అఖిలలోక సేవితుడైన శ్రీకృష్ణుడు మాకు ప్రాపు ఉన్నాడని తెలిసికొనుమను. చివరిమాటగా కుశస్థలము, వృకస్థలము, వానంతి,వారణావతములయినా కనీసంగా మాకీయవలసింది. లేదా మా ఐదుగురకూ ఐదూళ్ళియవలసిం"దని చెప్పు అన్నాడు.

సంజయునకు ధర్మరాజు బుద్ధికి తలమువ్కలయినంతపనయింది. అర్జును కూడ సంజయునితో బాల్యక్రీడ విషయాలు జ్ఞాపకం చేసి సమాదరించుతారు సంజయుడు సెలవు తీసికొని వెళ్ళిపోతాడు.

ఆధాత్మిక సందేశం ఈ కథలో ఏమంటే ధర్మరాజు అష్టాంగయోగికి ప్రతీ అతడి ఉద్దేశ్యాల్లో తామసిక వృత్తులు సాధకుని యోగసమయంలో ఆవహించకుం ఉంటే చాలుననేది ఒక ఊహ." పై చెప్పిన కుస్థశలాది ప్రదేశాలు మణిపుర స్వా ష్టాన అనాహత విశుద్ధ చక్రాలవద్దగల సాధనలకు ప్రతీకలు. అక్కడున్నప్పు దుర్వృత్తులడ్డం రాకుంటే చాలు ననేది ఆ ఊహ. ఐతె పూర్తిగా మోక్షం గడిం దానికి అ సాధన చాలదని శ్రీకృష్ణుని తత్త్వమా అనిపిస్తుంది. ఏమయినా రెం సాధనలూ పాటించడానికే వ్యక్తి ప్రయత్నించాలి. మోక్షం రావాలంటే దుర్వృ త్తులు సంపూర్ణంగా నశించాల్సిందె. సద్వృత్తి చేసే కాలంలో దుర్వృత్తి రాకుం చాలునంటే అది మోక్షం దాకా తీసుకుపోలేదు. అదీ శ్రీకృష్ణుని తత్త్వం.

—: ఇది ప్రథమాశ్వాసము :—

మహాభారత కథలు

ఉద్యోగ పర్వం—ద్వితీయాశ్వాసము

1. ధృతరాష్ట్రి ప్రజాగరణం

సంజయుడు పాండవులతో రాయబారంచేసి తిరిగి వచ్చి ధృతరాష్ట్రుని ప్రొద్దు క్రుంకే వేళకు కలుస్తాడు. "ధర్మరాజు మీ అందరి క్షేమం పేరు పేరునా అడిగాడు. మీ ఆశీర్వచనం వల్లనే వారు సుఖంగా ఉన్నారట చెప్పమన్నా"డన్నాడు. "ధర్మరాజుకు ధర్మం రుచించినట్లు భోగాలు రుచింపవు. అతడికి నిర్మలమైన బుద్ధి కూర్మి అహింసా ఉన్నాయి. కేవలం మనుష్య ప్రయత్నం మీద మాత్రమే ఆధారపడడు. దైవాన్ని ఆధారంగా మనుతుంటాడు" అందుకని పుణ్యం పాపం అంతా నీ మీదనె పెట్టాడు. "నీవేమో స్వంత తెలివిని వదలి కొడుకుల తెలివిమీద నడుస్తున్నావు. నిన్ను అంతా చెడ్డవాడివని తిట్టుతుంటె వినడానికి చెవులు చీములు కట్టుతున్నాయి. అనాడె వాళ్ళు తిరగబడి మీ మీద యుద్ధం ప్రకటిస్తే యేమయేది? 'క్షమ' అనె పుణ్యానికి కట్టుబడి అతడు తన తమ్ముల కోపానికి ఆనకట్టలా నిలిచి ఉన్నాడుగాని అలా కాకపోతె ఏమయేది? మీరంతా అతడు చేతకాని వాడనుకోవటం మీ తెలివి తక్కువ, గృహదహనం చేయటం నీ ఉపేక్షవల్ల! దానికితోడు జూదంలో కపటం ఈ రెండే చాలు వాళ్ళు నిన్నూ నీ పిల్లల్నూ మట్టుబెట్టడానికి! ధర్మరాజు మెత్తని పులి! ప్రపంచానికంతకూ నీ దుర్మార్గాన్ని తెలిపి సర్వులూ నిన్ను ఛీదరించేటట్లు చేస్తున్నాడు. తీరా అనుకొన్నంతా అయి వాళ్ళు యుద్ధానికొస్తె వాళ్ళ నాపగలిగే దెవరు? నే నిప్పుడు చెప్పగలిగిందింత వరకె. రాత్రంతా ఆలోచించు, రేపు దర్బారులో అందరి సమక్షంలో వారేమన్నదీ చెప్తాను." సంజయుడు వెళ్ళిపోతాడు.

ధృతరాష్ట్రునికి తల బరువెక్కింది. సంజయుణ్ణి వంపింది. అక్కడి యుద్ధ సంగతులు తెలిసివచ్చి చెప్తాడని, ఇప్పుడతడు యుద్ధంలో కౌరవులాగలేరని చెప్తున్నాడు. ఇలా ఆలోచిస్తూ ఇక నిద్రపట్టటమనె దుండదనుకొన్నాడు. వెంటనె విదురుణ్ణి పిల్చి— "సంజయుడు వచ్చాడు. వాళ్ళన్నమాటలు రేపు చెప్తానన్నాడు, నేను పాపాత్ముణ్ణని సూచిస్తూ తిట్టిపోయినాడు. నాకు నిద్రపట్టటల్లేదు. ధర్మరాజు మనసు నీకు తెలుసుగదా— ఏమని ఉంటాడో చెప్పరాదా?" అంటాడు.

విదురుడు,— "నిద్రపట్టటల్లేదంటున్నావు! నిద్రపట్టనివాళ్ళు— ఎవరో ఎరుగుదువా? (1) బలవంతుడు పైనెత్తిన బలహీనుడు (2) ధనము గోలుపడిన యతడు (3) ముచ్చిలవేచువాడు (4) కామాకుల చిత్తుడు— నిద్రలేక కుందుదురంటారు. నీకీ నాల్గింటిలో ఏది వచ్చిపడింది? ఇతర్ల సొమ్ము తిందామనే బుద్ధి మళ్ళీ పుట్టిందా? ధర్మరాజు— నీకు బాంధవుండును జెలికాడునుందగు భటుండును బ్రెగ్గడయున్ గురుండుగాడె" అంటాడు.

"అతడెన్నడయినా తప్పుపలుకుతాడనుకొన్నావా? నీ వంటె— నీ కుమారుల మతం పట్టుకొన్నావు రాజ్యపాలనలో, అందుకె అది సరిగా నడవటల్లేదు. రాజ్యం నడిపేవారికి (1) తమను తా మెరిగియుండటం (2) తొందరపడకపోవటం (3) ఓర్పు (4) విడుపు ఇవి ఉండాలి. వీళ్ళకవెక్కడున్నయి?" అన్నాడు.

"విదురుడా, ఇప్పుడు నా మనసంతా తల్లడిల్లుతోంది. కర్తవ్యమేమిటో చెప్పు, హితమేమిటో చెప్పు. నా సంతాపాన్ని పోగొట్టు" అంటాడు ధృతరాష్ట్రుడు.

"ఏది కర్తవ్యమనేది ధర్మశాస్త్రాలు చెప్పేమాటలె. నేనవి చెప్తాను విను. ఏది సుఖాన్నిస్తుందో అదె చెప్తాను విను;"—

"సుఖం కలగాలంటె జనాలకు ఒప్పుదలగా నడుచుకోవాలి. నింద్యాలుగా లోకం చెప్పేవాటిని చేయరాదు. వారితో పొంది పొసగి మనాలి."

ఇది చిత్రానికి పూర్వం తెరమీద పూసే పూతలాటి నీతి. దీన్ని స్థిరంగా మనసులో నిలుపుకొనటం వల్ల మిగతా నీతులను అర్థం చేసికోవడానికి ఆధారం కలుగుతుంది. విదురుడు ఎన్నో సల్లక్షణాలను వర్ణిస్తాడు—"కోపము-ఉబ్బు-గర్వము—ఆపోవకుండటం - దురభిమానము నిర్వ్యాపారత్వం" ఇవి నీచపురుష లక్షణాలు. వాటిని దగ్గరకు రానీయరాదు. రాజును, దైవాన్ని, భార్యను బంధువుల్ని ప్రీతులుగా చేయాలి. లేకపోతె వాడలసుడవుతాడు. ధనం, విద్య, వంశం ఇవి దుర్మతికయితె మదాన్నిస్తవి. సజ్జనుడికయితె వినయాన్నిస్తవి. ఈ మంచీ చెడులు పాండవులకే పాటి ఉన్నాయనేది నీకు నీవె నిర్ధారణ చేసికొను."

"రాజా! విలుకాని బాణం గురితప్పితె ఒక్కణ్ణె చంపుతుంది. కాని, ధర్మరాజు వంటి నీతిపరుని స్ఫురణము రాజునీ రాజ్యాన్ని గూడ హరిస్తుందనేది మరువద్దు.

మనిషి భగవంతుని ఒక్కణ్ణి గ్రహించాలి. ఉపనిషత్తులూ ధర్మాలూ – రెంటినీ – నిశ్చల యుక్తితో అనుసంధానం చేయాలి. ధర్మార్థకామాల్ని మూడింటినీ, దాన, తప, జప అధ్యయనాలనే నాల్గింటి ద్వారా పొందాలి. ఐదు ఇంద్రియాల్నీ గెలవాలి. కామక్రోధాదులారింటినీ తెలిసికొని సప్తవ్యసనాలను కూడ వదలి నడుచుకోవాలి.

"ప్రవర్తన అనేది ఒక సముద్రం వంటిది. దానికి ఓడ అనేది సత్యం, దీన్ని అనుసంధానం చేయదమె పరమమైన సూత్రం. క్షమ శరీరానికి కవచంలాంటిది. అది వ్యక్తికి ఉత్తమ రూపాన్నిస్తుంది. వానిని చేతకాదనేవాడు మూఢుడు. పరుష వాక్కులు పలుకకుండానూ ఇతర్లకు నష్టం కష్టం కలుగజేయకుండా ఉండే వాడిసె ఉత్తముడంటారు. సాధించకలిగి కూడ ఇతరుని క్షమించేవాడూ తను పేద అయినా ఇతర్లకు పెట్టేవాడూ ఇద్దరూ పుణ్యపురుషులనబడతారు. పాత్రులకు న్యాయార్జనను పెట్టాలి. పెట్టకున్నా అపాత్రులకు పెట్టినా కీడు అనేది కలుగుతుంది.

ఇవన్నీ మంచి అనీ అవి పాటించిన వారికి ఎప్పుడూ సుఖమె కలుగుతుందనీ చెప్పడానికి చెప్తున్నాను. నీకు నిద్రపట్టలేదుగనుక కనీసం మంచి యేదో వింటె దుఃఖశమన మవుతుంది. అందుకే గదా నన్నుపిల్చి ఈ సంప్రశ్నము చేస్తున్నది॥

సప్తవ్యసనాలేవంటే (1) వెలది (2) జూదం (3) పానం (4) వేట (5) ప్రల్లదనపు పలుకులు (6) పరుసదనమైన దండనము (7) నిష్ప్రయోజనమైన వ్యయ ములయందు వ్యామోహము కలిగి యుండటమని అర్థం. ఐతె మరెలా ఉండాల న్నట్లయితె,– తగిన వేషం, స్వకీయ ప్రశంస లేకపోవటం, నొచ్చినప్పుడైనా కీడు పలుకకపోవటం, ఇచ్చికూడ అయ్యో ఇచ్చానని వగవకపోవటం, జీవనం సరిగా నడవకున్నప్పుడైనా సరియైన మార్గం తప్పకపోవటం, కొంచెమున్నా అందరితో పంచుకుతినటం–ఇవి ఉండాలి. అడిగినప్పుడు శత్రువునకయినా ఇవ్వాలి.

ఈ గుణాలన్నీ ధర్మరాజుకున్నయి. నీకు తెలుసు. అలాంటివాడిని నీ కొడుకుతో సమానంగా చూడ్డం మానేశావు. మీరూ మీరూ కలిసివుంటే దేవతలయినా మీ వేలు వంచగలిగేవారా?

ధృతరాష్ట్రుడు నిట్టూర్చి "ఐతె ఇప్పుడేం చేయాలో చెప్పి నా చిత్తానికి శాంతి చేకూర్చు" అంటాడు.

రాజుగారికి కలిగిన ఒక్కొక్క మూడ్‌లో కొన్ని నిర్ణయాలు పొందటం మంత్రులకు అలవాటు. విదురుడు ధృతరాష్ట్రునకు తమ్ముడేగాక మంత్రికూడ. వెంటనే "నీతమ్ముని భాగం వాళ్ళకిచ్చెయ్యి. దాన్ని నువ్వు మ్రింగేస్తామనుకొంటె ఇలాగే నిద్రపట్టటం మానేస్తుంది." అంటాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు ముఖం తిప్పుకొని "ఇందాకట్నుంచీ నువు చెప్పే ధర్మాలు ఎంతో మనోజ్ఞంగా ఉన్నయి. ఇంకా మంచీ చెడూల సంగతులు చెప్పు" మంటాడు' బుద్ధిదోవలోకి వస్తున్నా ఇంకా మనసు వెనక్కు పీకుతున్నది ధృతరాష్ట్రుడికి. బుద్ధికూడ దిగజారిపోతున్నట్లయితె మంచీ చెడూల సంగతిని కూడ వినగలిగేవాడు కాడనేది గమనీయం.

భారతంలో ఈ ఘట్టం సద్‌బుద్ధిని సంతరింప జెయడానికయిన బోధ అనేది జ్ఞాపకముంచుకోవాలి. మనసు మలినమైన దోవలో ఉన్నా బుద్ధి మంచి మాటలు రుచిచూస్తూనే ఉంటుంది. కాని మనసు కూడ మంచికి తిరగాలంటే — మనసు ఎలా కోరితే అలాగే జీవితం నడిపిస్తుంటే బుద్ధియొక్క ప్రభావం వ్యక్తికి ఉపయోగింపవాలదు. అందుకని విదురుడు —

"అదె చెప్తున్నాను. పండకముందే పంటను కోస్తే రుచీ ఉండదు — విత్తుకూడ చెడిపోతుంది. అందుకని కార్యం అదనులో చేయటం ముఖ్యం. ఆ చేయటం కూడ మృదువుగా చేయాలి. పూవును కోసినట్లుగా, తేనెను తేనెటీగ గ్రహించినట్లు చేయాలి. అంతేగాని, కట్టెలో ఉన్న బొగ్గె కట్టెను హరించినట్లు చేయరాదు. ధర్మరాజాదులను చేర్చుకొని ఎక్కువ రాజ్యం సంపాదించవచ్చుగాని వాళ్ళను నాశం చేయటం కర్జం కాదు. గొడ్డలితో కొట్టినా చెట్టు మళ్ళీ చిగుర్చుతుందిగాని, మాటలతో సామంస్యం చెడగొట్టితే మళ్ళీ పొసిగేది ఉండదు. కాళ్ళూ చేతులూ విరిగినా అతికించవచ్చుగాని నిష్ఠురమైన మాటలు మనసు నుంచీ పోగలిగేవా?"

ధృతరాష్ట్రుడు మళ్ళీ నిట్టూర్చి "నాకు నీతి వాక్యాలు చెప్పు తమ్ముడూ' అంటాడు.

విదురుడు:— అలాగె. న్యాయం తప్పకపోవటం అనేది అన్ని ఇతర పుణ్య కర్మలకంటెకూడ గొప్పతనంలో బరువుతూగుతుంది. ఎందుకనంటే న్యాయం ప్రక్కన ఎన్నో పుణ్యకర్మలుంటయి కనక ఇహంలో ఫలం కీర్తికూడ కలిగి, కీర్తి ఉన్నంతకాలం పరంలో స్వర్గప్రాప్తి ఉంటుంది —

ఒకసారి ప్రహ్లాదుడి కుమారుడైన విరోచనునికీ సుధన్వుడనేవానికీ ఒక ధర్మ శాస్త్ర విషయంలో వివాదం వచ్చింది. పందేలు వడ్డినవాళ్ళై ఎవరు ఓడితే అతడు చచ్చిపోవాల్సిందె ననుకొన్నారు. ఇద్దరూ కలిసి ప్రహ్లాదుని దగ్గరకు వెళ్ళారు. ప్రహ్లా దుడికీ పందెం సంగతి కూడ చెప్పారు. వారిలో విరోచనుడు తన కొడుకు. తానే మధ్యవర్తిన్నీ. న్యాయం ధర్మం ఏదో చెప్పక తప్పదు. చెప్తే తన కుమారునికి చావు తప్పదు. ఇదీ పరిస్థితి. చివరకు న్యాయం చెప్తాడు. విరోచనుడు తన జీవితం అంతం చేస్తాడు. సుధన్వుడు ప్రహ్లాదుని మెచ్చుకొని, వరమిస్తానడుగుమంటాడు.''

విరోచనుని బ్రతికించమని ప్రహ్లాదుడర్థిస్తె అతడు బ్రతుకుతాడు. ఇది జరి గిందా? కథా? అని కాదు ఇక్కడ తెలియాల్సిన మర్మం. ప్రహ్లాదుని నడవడివల్ల అంత ఫలితం కలుగగలదని బోధగా తెలియగలుగుతాం మనం! విదురుడు ఇంకా చెప్తున్నాడు—

"పరిస్థితుల్ని చూచి పాపాలు చేయక తప్పదని అనుకొంటారు కొందరు. అలా పాపంచేసి ఆ పరిస్థితుల ప్రాబల్యంతో సంతోషాన్ని వారూ పొందుతారుగాక." ఈ పరిస్థితి మనకు ఇప్పటికె చాలచోట్ల సంభవించిందనిపిస్తుంది!

సభ అని ఉన్నప్పుడు ఆర్యులైనవారుండాలి. ధర్మం తెలిసినవారని అర్థం. వాళ్ళు ధర్మం పలకాలి. ధర్మమంటే దేనిని పాటించి నందువల్ల నిజమైనది వ్యక్త మవుతుందో అది. అలాకాకపోతె అది సభాకాదు. అందలి వారు ఆర్యులూకారు. ఒక నెపంకోసం చెప్పబడిన మాట సత్యంకాదుగదా?''

నీతిపథంలో బ్రతకాలి. అది ఉత్తమం. శౌర్యసంపతచేత బ్రతికితె అది మధ్యమం. నిజం నీతి తప్పి భారవహమైన జీవనం జీవించేవారు అధములు. ప్రపంచం వారిని మెచ్చదు. ఒకరినుంచి సర్వసంపదలూ పొంది చివరకు వానికి కీడు చేసిన వాడి పీనుగును కనీసం కుక్కలుకూడ ముట్టవంటారు. పాండురాజు నీకు చేర్చిన రాజ్య సంపదను మరచి పాండవుల్ని వదలివేయటం నీతికాదు.

ఈ బ్రతుకు వచ్చింది. దాంతో చేటు—పొగడ్త—దూషణం—త్యాగం అడుక్కు తినటం—ఇలా సౌఖ్యం దుఃఖం వస్తూనే ఉంటయి. వాటికోసం నిస్పృహగాని వగగాని పొందటం సరికాదు. చెడు రాకుండా చూచుకొనటం, వస్తె సుఖంగాని దుఃఖంగాని అనుభవించటం ఇదె కర్తవ్యమైనది. వగవస్తుందిగాక. దాన్ని తలచుకొని తలచుకొని

మాత్రం దుఃఖించరాదు. శరీరంలో బలం కలుగుతుంది. ఎంతకాలముంటుంది. వగ అమాత్రం కాలంకూడ ఉండలేదు. ఆలోచించకుండా ఉంటే క్షణంలోపోతుంది. ఆలోచించిదాన్ని చాలాకాలం ఉంచుకొంటె మతి పోతుంది. తెగులు పుట్టుతుంది. ఇతర్లను తిట్టటమవుతుంది. అందువల్ల అప్రియం పెరుగుతుంది. అందుకని వగ వడం ప్రయత్నపూర్వకంగా మానేయాలి.

ధృతరాష్ట్రుడికి ఈ నీతుల్లో బ్రతుకున కుపయోగించే మాటలు బుద్ధికి తట్టుతున్నాయి. శారీరకంగా, భౌతికంగా నీతిపథం అనుసరించేమాట తరువాత. బుద్ధీ దాంతోపాటు మనసూ మంచికి మళ్ళుతున్నాయి అనిపిస్తుంది. అప్పుడంటాడు. "నా పుత్రులు దుర్వృత్తిలో ఉన్నారు. నేను వారి ఉపచారాలు చూసుకొని ఉత్తముడైన ధర్మరాజును ఉడికింపచేశాను. యుద్ధం వస్తె మనకు ఓటమి తప్ప కలిగే దేముంటుంది."

స్వార్థపరమై మనుతున్న మనకు కూడ ఈ ధర్మమార్గ సూచకమైన మాటలు వింటే తప్ప సన్మార్గమనేది ఒకానొకటున్నదని తెలియకపోవచ్చు. బుద్ధికి తెలియటం మొదలిస్తాయి. అది ప్రవర్తనలో జీర్ణించి అనుభూతి కావటం తరువాతి ఎత్తు. ముందు తెలియందె నడవడి బాగుచేయడమనె ప్రసక్తి అప్రస్తుతము అవుతుంది. అందుకని విదురునివంటి వారి మాటలు వినాలి. సత్సంగమంటె అదె. విని వాటిని జారవిడువకుండా పాటించటం తరువాతిది.

ఇంతకూ ధృతరాష్ట్రుడు విదురుని మళ్ళీ అడుగుతాడు— "వగ అనేది రాకుండా నిలుపుకోవాలంటే దేన్ని ఆశ్రయించాలి?" అని. అందుకు విదురుడు—

"నియత తపమును నింద్రియ నిగ్రహంబు
భూరి దయయును శాంతికి కారణములు
వాని యన్నింటికంటె మేలైన శాంతి
కారణము "లోభముడుగుట" కౌరవేంద్ర!

అని— "అందుచేత నీకు లోభమేమన్న ఉంటె అది వదలివేయి— వగ నశిస్తుంది." అంటాడు.

లోభం "స్వకీయ ప్రకర్ష"కు సంబంధించి కలుగడంచేత మొదట వారణావ తానికి పాండవుల్ని పంపేశాడు. అందుకే వాళ్ళను చంపాలని ఇల్లు కాల్చేశాడు. మళ్ళీ తెచ్చిపెట్టుకొన్నా తమ సొమ్ము వాళ్ళెందుకు తినాలని రాజ్యం సగంచేసి ఇచ్చేశాడు. జూదం పెట్టి కాజేశాడు.

ఇప్పుడు కాంట్రాక్టు ప్రకారం రాజ్యం ఇవ్వటం ఇష్టంలేదు. పగతో కుమిలి పోతున్నారు కౌరవులు. ఇదంతా లోభంవల్లకాదూ? అందుకని విదురుడొక మధ్యే మార్గం చెప్తామని చూశాడు—

రాజ్యమివ్వకపోతేమానె వాళ్ళను మీలో కలుపుకొని కలిసి ఉండండి. మీకు సిరిసంపదలు పెరుగుతవి. అలా ఇవ్వకపోతేకూడ పాండవులు ఊరుకోరాదా అన బోతావు! అలా ఇప్పుడూరుకున్నా ఎప్పుడో ఒకప్పుడు – విడిగా వాళ్ళున్నారంటే– నీకు చీకాకు కలిగింపకపోరుకదా! ఈ సంగతి మరువకు. అవసరమయితె దుర్మార్గు డయిన నీ కొడుకునె వదిలేయి. అంటే వేరు పెట్టుమని అర్థం.

ధృతరాష్ట్రిడంటాడు—

"నీవు చెప్పిన మాటలు నిర్మలములు
నిపుణ సమ్మతములు రాజనీతి మార్గ
బోధకంబులైనను బుత్రువిడువ
నోపధర్మో జయతియని యుండువాద." అని

ధర్మం ఎవరిపక్షంలో ఉంటే వాళ్ళే జయిస్తారనా అర్థం?—లేక–ధర్మమంటే ప్రకృతి లక్షణమని అర్థం. అదె జయిస్తుంది తప్పదు అనా? అనగా నీవెన్ని చెప్పినా నా ప్రకృతి జయిస్తుంది సుమా అనా?— చివరకు రెండూ అయినవిగాక. యుద్ధమూ వచ్చింది ధర్మపక్షమూ జయించింది.

"అంతేగాక ఒకవేళ దుర్యోధనుని జ్ఞాతిగనుక విడవకూడదని అన్నట్లయితె ధర్మరాజాదులూ నీకు జ్ఞాతులేగదా! వారినికూడ తెచ్చిపెట్టుకొను. అందుకు కాదన్నా వంటే తరువాత పశ్చాత్తాప పడాల్సివస్తుంది."

వాళ్లొచ్చి నీ బిడ్డల్ని చంపుతారని భయపడు తున్నావేమో. చావుకు భయ పడినందువల్లప్రయోజనమెప్పుడూలేదు. ఇప్పుడుకాతపోతే రేపు రుజావ్యాధులలో

చనిపోవటం ఖాయం. ఇహపరాల్లో శ్రీవిభవ-కీర్తివిభవాల్ని గడించటం కావాలి. చనిపోయిన తరువాత వెంటవచ్చేది కీర్తి సంపదే".

2. సనత్సుజాతుని బోధ

ఇన్ని విన్న తరువాత ధృతరాష్ట్రుడు విదురునితో "నీవు చెప్పినట్లె ధర్మరాజాదులకు సంపద నిస్తాను అంటాడు. విదురుడు ఒక ప్రక్క సంతోషం ఇంకో ప్రక్క అతణ్ని నమ్మకపోవటం అనుభవిస్తాడు. "నీవు నీ కుమారుడిమంతసంలో మళ్ళీ పడకుండా ఉండేకదా?'' అంటాడు.

నిజానికి ధృతరాష్ట్రుని మనసు ఈ సిరిసంపదల్లో గల అస్థిరతను ఆలోచిస్తూనే వున్నది. త్రిగుణాల్లో సత్త్వగుణం పాళ్ళు ఆక్షణాన అతడితో పెంపొందినయి పరమార్థం ఐహికార్థాల కంటె గొప్పదనే విషయం అర్థమయింది. అందుకని విదురునితో ''నాకు పరమార్థ దృష్టిని కలిగించే మాటలు చెప్పవలసిం''దంటాడు.

పరమార్థ దృష్టి అంటె ఐహికంలోనే మునిగిపోయే దృష్టికానిది. మునిగేదీ మునగకుండా ఉండాల్సిందీ మనసె. ధృతరాష్ట్రుని మనసు ఐహికంలో మునగకుండా విదురుడేం చేశాడనేది సంస్మరణీయము. విదురుడన్నాడు—

"నాకు తెలిసిన విషయాలు నీ మనసుకెక్కించటం వరకూ నేను చేయగలిగిన పని. ఆ పైన అనుభూతి కావాలి. దానిని నేను కలుగజేయలేను. సనత్సుజాతుడంతటివాడు వచ్చి అలా అనుభూతిని నీకు కలిగించాలి!" అంటాడు.

"అబ్బో అంతటి మహానుభావుడిప్పుడెలా లభ్యమవుతాడు? నీవే ఆ సంగతులు చెప్పు" అంటాడు ధృతరాష్ట్రుడు—

కాని విదురుడు అప్పుడు సనత్సుజాతుని తలచి భక్తితో ప్రార్థిస్తాడు. ఆ మునీశ్వరుడు అప్పటికప్పుడు అక్కడికక్కడ ప్రత్యక్షమవుతాడు. ఆయన్ను విదురుడు తమ రాజుకు పరమార్థ తత్త్వం బోధ చేయాల్సిందని కోరుతాడు. అప్పుడు ఆ ముని చెప్పిన తత్త్వం సనత్సు జాతీయమనె తత్త్వ గ్రంథమయింది. వ్యాస మహర్షి మహాభారతంలో ఇలాంటి మహత్తర తత్త్వ విషయాలు చక్కగా చేర్చి మహోపకారం జనాళికి చేశాడు. శ్రీమద్భగవద్గీత - విదురనీతులు - సనత్సు జాతీయము, అను

గీతలు అలాంటివి. అవి ప్రత్యక్షరం చదివి తెలిసి ఎరిగి అనుభూతి చేయాల్సినట్టివి. ఇక్కడ మీకు చెప్పే అధికారం అవకాశం కూడ నాకు లేవు అన్నారు బాబాయి.

తెల్లవారేదాకా ఆ మునీశ్వరుడు ధృతరాష్ట్రునికి తత్త్వ బోధచేసి, తెల్లవారేసరికి అదృశ్యుడై వెళ్ళిపోతాడు.

విదురుడు అంతా తెలిసిన వాడుగానే ఉన్నాడు. తానే ఆ తత్త్వ విషయాన్ని ఎందుకు చెప్పలేదు అని శంక. ఆయన యమధర్మరాజు అంశలో పుట్టినవాడు కదా అనిపిస్తుంది. విదురుడు ధృతరాష్ట్రునితో "తాను శూద్రయోనిజుడు కావటం చేత ఇతర్లకు చెప్పేటంతగా తెలి"దన్నాడు. తనకు మాత్రం తెలుసు.

ఆ మాటకర్థం ఎంతో అనిపిస్తుంది. తత్త్వ విషయం కేవలం మాటలతో భాషా మాత్రంగా తెలియజేయగలిగింది కాదు. ఆ సనత్సుజాతునకు దేవతలకు తెలియనివి కూడ తెలుసునంటాడు విదురుడు. తత్త్వం మాటల్లో తెలియజేస్తే తిరిగ ప్రశ్న వేస్తే మాటలు దొరకవు. భావ ప్రధానులయిన దేవతల కందని అతీతమైన భావమని అర్థం. అందుకని బ్రహ్మపదార్థ తత్త్వవేది ఎవరో అతడే చెప్పాలి-లేదా అనుభూతి కలుగజేయాలని అర్థం. ఈ బ్రహ్మ అనే పదం శూద్ర అనే పదం వ్యాసుడు రచించింది ఈ కులాల్లో విభేదాలు పుట్టించడానికేనని అనటం సహృదయతా లోపం వల్ల. శూద్రుణ్ణి అని విదురుడనటం తెలియజెప్పే అనుభవం లేనివాడనటమే గాని ఇంకేమీ కాదనిపిస్తుంది. ఈ దోషం మనలోది. భారతాన్ని చదువడానికి ముందె జాగ్రతపరులమై దీన్ని తొలగించుకొంటే తప్ప అర్థంకాని అంధకారంలోనె మనం ఉండిపోయే ప్రమాదమున్నదనేది మరువకండి.

3. ధృతరాష్ట్రు మనఃస్థితి మెట్టు నెక్కటం

సంజయుడు రాయబారం నడిపి ఉపప్లావ్యం నుంచి తిరిగివచ్చి మర్నాడు దర్బారులో అందరకూ ఆ విషయం చెప్తాడు. "పాండవ పక్షంలో అందరి కంటె ఎక్కువగా శ్రీకృష్ణుడె కౌరవుల ప్రవర్తనను నిరసిస్తున్నాడు". కౌరవ మహాసభలో ఆనాడు అన్యాయానికి బలియై ద్రౌపది ఎక్కడో ఉన్న తనను "గోవిందా రక్షించు" మః డం జరిగిందంటే అందుకు తానెంతో అప్పు పడిపోయినాడట. అర్జునుడి రథం

తొలుకొంటూ తానొచ్చినప్పుడు మీరంతా ఎక్కడకు పోతారో చూస్తానన్నాడు. ఆ అప్పు తానప్పుడు తీర్చుకొంటా"నన్నాడు.

ఇది విని పేరోలగం విలవిలలాడిపోయింది.

"అర్జునుడు భీముడు మీ సైన్యాన్ని నుగ్గుచేస్తుంటే తనూకవలూ ఊచకోత కోస్తుంటే అప్పుడుగాని ధర్మరాజును మీరు సరకు చేయరుగాక అన్నాడు. గాండీవం గుంద్రమైతేగాని మీ మెదళ్ళకు సంధి మాట తగులదు లెమ్మన్నాడు. ధర్మం తమ యందున్నది గనుక తామే గెలువడం ఖాయమన్నాడు.

ఇది చెప్పి సంజయుడు, "ఇక మీ ఇష్టం కురువృద్ధులెలా నిర్ణయిస్తే అలా జరుగనీయండి" అన్నాడు.

భీష్ముడు – నరనారాయణులు బ్రహ్మ సభలో ఉండే మునులనీ దేవాసుర యుద్ధంలో విజేతలనీ పౌలోమ కాలకేయాదుల్ని గెల్చినది వారిలో నరుడనే యాతడే ననీ–వారిద్దరే ఈ కృష్ణార్జునులుగా వినోదార్థం అవతరించారనీ వారు దేవతలనైనా సాధింపగలిగేవారనీ చెప్పాడు. దీనికి దుర్యోధనుడు పెదసరి వాలకం మాత్రమే ప్రదర్శించటం చేత మళ్ళీ అంటాడు భీష్ముడు,–"నీకు మేము చెప్పే హితం నెత్తి కెక్కటల్లేదు. నీవు దుష్టులూ కష్టులూ నికృష్టాత్ములూ సలహా చెప్తే వింటావు. వాళ్ళు మంచిని మాత్రం వదలి మిగిలినవి చెప్తారు" అన్నాడు.

కర్ణుడు ఆ మాటకు అభ్యంతరం చెప్పాడు – సభా మర్యాద దాటాడీ భీష్ము డంటూ. ఆ క్షణాన తెమలవలసిన నిర్ణయం కేవలం దుర్యోధనుడి మేధనుబట్టి మాత్రముండేది గాని మిగతావారి ఇష్టంతో సంబంధం లేదు గనుక కర్ణుని వ్యర్థ ప్రగల్భాలను గూర్చి మళ్ళీ చెప్తాడు. భీష్ముడు–"వీడేమిటి! ఏదో మాట్లాడుతాడు! అర్జునుడు ఎన్ని యుద్ధాల్లో విజయాన్ని గడించాడు? ఉత్తర గోగ్రహణ సమయంలో ఈ కర్ణుడు లేడా? ఎట్టి ప్రేలాపనవల్ల ప్రయోజన మేమిటి?" అన్నాడు. ద్రోణుడు "అర్జునుడితో సమానమైన యోధుడెవడున్నాడు? ఎక్కడయితె మాత్రం! ఖాండవ దహనం చేయించాడంటె సామాన్యుడా!" అన్నాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు ఉత్సుకతతో అంటాడు–"ధర్మరాజు ఇక్కడి మన యుద్ధ మోహరం విషయం తెలిసి ఏమనుకొంటున్నాడు? ఎవరెవరి సహాయాన్ని అతడు తెచ్చుకొన్నాడు?"

సంజయుడు ఆశ్చర్యంతోనూ దుఃఖంతోను సమాధానం చెప్తాడు– "ఎవరి సహాయమా! అంతటి పరాక్రమం కలిగిన భీముని సహాయం; మహా వీరుడయిన ఫల్గుణుని సహాయం; సింహసములయిన కవలు, ద్రౌపదీ పుత్రులు. సాత్యకి, ద్రుపదుడు విరాటుడు వాని తమ్ములు, జరాసంధుని కుమారుడైన సహదేవుడు, శిశుపాలుని కుమారుడు ధృష్టకేతు, వృషభుడు, చేకితానుడు ఘటోత్కచుడు ఇలా అనేక మంది".

వెంటనే ధృతరాష్ట్రుడంటాడు:

"అబ్బో ఆ భీముని తలుచుకుంటేనే గుండెలవిసిపోతున్నాయి. అర్జునుడూ ఇతన్లాంటోడైతె ఇంకా చెప్పగలిగేదేముంది! మిగతా వారందరూ ఆపాటివారె! పాండవులతో యుద్ధం కులక్షయానికే రాబోతుంది. శాంతి పొందటమె మేలు, మనవారికిష్టమయితే నేను దానికే ప్రయత్నం చేస్తాను" అన్నాడు.

మనవారంటె ఎవరు? దుర్యోధనుడూ అతడి బృందమూను. ధృతరాష్ట్రుని బుద్ధికి కిందటి రాత్రి సద్బోధ కలిగి ఉంది. మనసు పూర్తిగా మారలేదు. ఇంద్రియాది శరీరం ఇంకా మారలేదు. తన భావం సంధి చేయటమె కర్జమనిపించినా, దానిని దుర్యోధనాదుల యోజనకూ నిర్ణయానికీ లొగ్గు చేశాడు. అందుకె వ్యక్తికి తగిన సాధన ఉండాలనటం, ముందు బుద్ధిని సరియైన దోవలో పెట్టాలి. దానికిగాను ధర్మసంహితల నెఱుగాలి. అలా చేసిన కొంత కాలానికి ఇది ధర్మం అది అధర్మం అని తెలుస్తుంది. ఐనా మనసు ఇంకా దుష్టత్వంలోనే నిలవడం కద్దు. అప్పుడు బుద్ధిచేత మనసును నియమించాలి. ఇది సాధనలో రెండో స్థాయి. అది నెగ్గినప్పుడు మనసు అధర్మం మీదకు వెళ్ళటం మానుకొంటుంది. ఇంద్రియాలు ఇంకా అలవాటుగా అటు వెళ్తూనే ఉండటం సంభవం. ఎప్పటికో వాటినీ సాధించాలి. అప్పుడు గాని శరీర మనోబుద్ధులు ఏకమై చక్కని నిర్ణయాలను మనిషి అలవాటుగా తీసికొనడమనేది జరుగదు. మనోబుద్ధుల నుద్బుద్ధం చేయకుండా ఇంద్రియాలు నియంత్రణలో నుంచమంటె అది అసంభవమని చెప్పదగినంత కష్టమనిపిస్తుంది. ఒకవేళ హృదయ ప్రధానులై స్వకీయమైన మేధ లేక కేవలం తల్లి దండ్రి గురువు దైవం చెప్పినట్లు చేసేవారు మాత్రం మనోబుద్ధుల కంటె ముందు ఇంద్రియాలను ఉద్బుద్ధం చేయగలరేమో! ధృతరాష్ట్రుడు ఇక్కడ చేస్తున్న సాధనబుద్ధి, మనసు, ఇంద్రియాలను వరుసగా ఉద్బుద్ధం చేయడమని ఇక్కడి బోధ. ఈ ఆధునిక ప్రపంచంలోని మనకు కూడ అదే బాట. ఎందుకంటె ఆచారాలవల్ల చెప్పబడే నియమాలు మనం పాటించటల్లేదు.

దుర్యోధనుడు వెంటనే కల్పించుకొని, అంటాడు—"పాండవులు ఎక్కడో అడవుల్లో జనపదాల్లోపడి రూపుచెడి వున్నారు. ఈ శ్రీకృష్ణుడు వారిని ఒకచోట చేర్చాడు. ఆ మాత్రానికి భయపడటం అనవసరం. మనవైపు ఈ శాంతనవుడు ద్రోణుడు అశ్వత్థామ కృపుడు కర్ణుడు ఎంత మంది ఉన్నారు? వీరిని జయించగలిగిందెవరు? పాండవులకు మావైపు చూడగలిగే శక్తి ఉన్నదా? నీవు వట్టి బీదమాటలు మాట్లాడకు. మనకు పదకొండు అక్షౌహిణీలున్నాయి? వాళ్ళకు ఏడు మాత్రమే ఇంతకూ ధర్మరాజు తన నిశ్చయమేం చెప్పాడు అది చెప్పనీ విందాము" ధర్మరాజు యుద్ధం మనకొద్దని తమ్ముల్ని మాన్పించి యుండవచ్చు కదా అని దుర్యోధనుని ఊహ బహుశ. ధర్మరాజు శాంతి సూత్రం మీద వానికి కూడ అంత ఆశ!!

నిష్కర్షగా సంజయుడు చెప్పాడు—"వాళ్ళందరకూ కూడ యుద్ధమంటె చాలు పెళ్ళి సంబరమన్నట్లుగా ఉంది. ఎవరెవరిని ఎవరెవరు ఎదిరించాలని కూడ నిశ్చయించుకొన్నారు. భీముడు నిన్నూ, శిఖండి భీష్మునీ, ధృష్టద్యుమ్నుడు ద్రోణుని ఎదుర్కొనాలిట!

ధృతరాష్ట్రుడు—వీరినిలా పురికొల్పినవారెవరు?
సంజయుడు— ధృష్టద్యుమ్నుడు అంటాడు.
అప్పుడు ధృతరాష్ట్రుడంటున్నాడు— దుర్యోధనా, ఇది విను :—
"పరిజనులకు నీకును నిద్దరలోన సగంబుసాలు,
దక్కటి సగముం గరముచితముగ బాండవ
వరులగు। ధర్మజునకిచ్చి బ్రతుకుమునెమ్మిన్

కర్ణుండు రేచిబెట్టగ దుర్ణయపరులైన శకునిదుశ్శాస
నులీ నిర్ణయమె మేలనగ నీ కర్ణములకు నించునెట్లు కార్యవచనముల్

నీకూ నీ పరిజనులకూ సగం రాజ్యం చాలు. మిగతాది పాండవులకుచితంగా ఇచ్చెయి. ఇంత సేపటికి శరీర పూర్వకంగా కూడ (వాక్కు) సద్వాక్కు ధృతరాష్ట్రుడనగలిగాడు.

ఐతె "ఉచితంగా" ఇవ్వడమెలా అవుతుంది? పదమూడేళ్ళ ప్రవాసం తరువాత వాళ్ళ రాజ్యం వాళ్ళకిచ్చెయ్యవద్దా? కాలదోషం పట్టే ప్రసక్తిలేదు కదా! సభ్యులెవరూ ఈ న్యాయం మాట్లాడకపోవడమె యుద్ధానికి మూలమనిపిస్తుంది.

ఇద్దరి మధ్య పోరాటం - ధర్మవిదుడైనవాడు ఇది ధర్మమని చెప్పితే తగ్గిపోతుంది. అలా చెప్పే అలవాటు ప్రస్తుత కాలంలో లేదు. అందుకె సర్వత్రా పోరాటాలు ఎక్కువవుతున్నాయి. ఎవరైనా ఒకరు ఫలానిది ధర్మమని చెప్పినా, అధర్మపరుడు ఇతడి మీద పెద్ద పోరాటం లేవదీస్తాడు. ఆ సమయంలో మిగతావాళ్ళెవరూ అడ్డం రాకపోవటం శోచనీయం. అందుకె ఆ మొదటివాడు కూడ ఇంకెప్పుడూ ధర్మం చెప్పడానికె ప్రయత్నించడు. కనీసం కోర్టుకు వచ్చి సాక్ష్యం చెప్పడు. సాక్ష్యం చెప్తే తననేం చేస్తాడో ఎవరూ అడ్డురాకపోవచ్చునని భయమే కదా!

ఇలాటిస్థితి కౌరవ సభలో రావటంచేతనె దేశానికరిష్టంగా యుద్ధం వచ్చిపడింది. ఆయుద్ధంలో కలిగిన పరిణామం విమర్శించిచూస్తే "ఇది అధర్మం" అని చెప్తున్నవాళ్ళు మాత్రం బ్రతికారు. శ్రీకృష్ణుడు, విదురుడు, భీష్ముడు మొదలయినవారు.

ఇంతకూ ఆ సభలో దుర్యోధనుడు మాత్రం తాను సూదిమోపినంత స్థలం కూడ పాండవులకీయనంటాడు. ఇక తనను బాధపెట్టవద్దంటాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు మళ్ళీ ఎన్నో చెప్తాడు. భీమార్జునుల శౌర్యం భీభత్సమైందనీ పాండవులకు దేవతల సాయముందనీ అన్నాడు. దుర్యోధనుడు, దేవతలు పక్షపాతులైనట్లయితే ఇకవారి దేవత్వమేమిటి. వాళ్ళను మేము తేలికగా జయించేస్తామంటాడు. తాను రాక్షసాంశ సంభూతుడని ఒకప్పుడు పాతాళలోకంనుంచి వచ్చిన రాక్షసులు ఘోషయాత్రనాటి రాత్రి తనకు చెప్పటం జ్ఞాపకముంది. తనకు తానూ తన స్నేహితుడు కర్ణుడూ ఎంతో గొప్పవాళ్ళమంటాడు. తనకు తెలిసినట్లు గదా యుద్ధం ఎవరికీ తెలీదుట.

ధృతరాష్ట్రుడేమీ అనలేదు. అలా అన్నా ప్రయోజనం కలిగె అదను దాటిపోయిందప్పటికి. భీష్ముడు ఉండబట్టలేక అర్జునుణ్ణి జయించేవాడే లేడిందరిలోనూ అంటాడు. కర్ణుడే దుర్యోధనుణ్ణి చంపేయాలని ఇలా దుర్బోధ చేస్తున్నాడంటాడు. కర్ణుడికి రోషం వస్తుంది. వెంటనే "ఇదిగో నేను అస్త్రసన్న్యాసం చేస్తున్నాను భీష్ముడు యుద్ధంలో పడిపోయేదాకా నేను యుద్ధం చేయను" అని వెళ్ళిపోతాడు. భీష్ముడు—"ఇప్పుడు తెలిసుకొను. కర్ణుడు యుద్ధం చేయనని వెళ్ళిపోయినాడు. నేను చేస్తానంటున్నాను. అతడో నేనో—ఎవరో తెల్చుకో''మని దుర్యోధనుని హెచ్చరిస్తాడు. దుర్యోధనుడప్పుడు "తాతా! మా నిర్ణయం నీతి అయినా—అవినీతి అయినా—

మీ అండ చూసుకొని యుద్ధం చేయాలనె నిశ్చయించాము. కరుణించాల్సిం దంటాడు. ధృతరాష్ట్రుడు హఠాత్తుగా వచ్చిన ఈ వివాదానికి బాధపడి సంజయుని "ఇంకా నీవేం చెప్పాలో అది చెప్పు" అంటాడు.

ఇదె ప్రారబ్ధ బలం. నా "కర్మ" అంటూ నెత్తి కొట్టుకుంటామే_ దాని ఉదాహరణమిదె! సంధి చేయడమనేది అప్పటిదాకా తన అధీనంలో నున్న విషయం ఇష్టంలేకపోవడమూకాదు. ఐనా చేయలేదు. దీనివల్ల కలిగిన ఫలితం యుద్ధ మయింది. అందుకె అతడ్ని ఎప్పుడూ మనం "దుష్టుడు" అంటూ ఉంటాం. ఫలాన్ని బట్టికదా మంచి చెడూ నిర్ణయించడం!

ఆ సమయంలో మళ్ళీ సంజయుడు_ "వాళ్ళింకా ఎమన్నారంటే,_ మా రాజ్యం మాకిస్తె సరేసరి లేదంటే కౌరవుల మొత్తం ఐశ్వర్యాన్ని పుచ్చుకోవటం ఖాయం అని చెప్పుమన్నారు. ఇదే నిశ్చయ"మన్నారు. ఇది చెప్పే సమయానికి సభలో మిగిలింది తండ్రీ కొడుకూ సంజయుడూ మాత్రమె. ఇంత కఠినమైన మాట పదిమందినోట పడకపోవటం వారి అదృష్టం అనచ్చునేమో_

ధృతరాష్ట్రుడు అడుగుతాడు "పాండవుల బలంచూసి వచ్చావు. మన బలం సంగతి నీకు తెలుసు. వీరిద్దరిలో ఎవరు గెల్చేట్లున్నారో నీవు చెప్పు" అంటాడు

సంజయుడు_ఆసంగతి నన్నడగద్దు. నీ తండ్రినే (వ్యాసునే) అడుగు,_ అంటాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు నిజమెననుకొంటాడు. ఆయనే చాల సరిగా చెప్పగలిగిన వాడు. వెంటనే గాంధారిని పిలిపిస్తాడు. కృష్ణద్వైపాయనుని మనసా స్మరిస్తాడు. వీరి మనోబల కారణంగా గాని ఆయనకు వీరిపైగల అభిమానం అనుగ్రహాంవల్ల గాని వచ్చి ప్రత్యక్షమవుతాడు. కాని ధృతరాష్టుని ప్రశ్నకు సంజయునె సమాధానం చెప్పాల్సిందని ఆదేశించి, అతడికి తెలిసిన విషయం సరియైందేననీ అతడు తన ఎదుటనె చెప్పగలడనీ అంటాడు. అప్పుడు సంజయుడు__

"ఈ రెండు సేనలకూ తేడా వాసుదేవుడే! విష్ణువె!! ఆయన పాండవుల పక్షాన ఉన్నాడు. ఎంత కఠిన కార్యాలనైనా ఆటలాడినట్లు చేయగలవాడు. ఆయన కున్న సుదర్శన చక్రం ఆయన మాయా బలంచేత పాండవులకున్న అన్ని ఆయుధా

ల్లోనూ వ్యాపించి నిలిచింది అనేది తెలిసికోవాల్సిన సంగతి. సమస్త జగాలకూ విష్ణువే యైన ఆ శ్రీకృష్ణుని పోల్చితె అతడె ఎక్కువ అని చెప్పాలి.

ధృతరాష్ట్రుడు, "విష్ణుని గూర్చి నాకు విశదీకరంగా చెప్పాల్సింది" అని ప్రార్థిస్తాడు. అందుకు సంజయుడు, "వ్యక్తికి సాత్త్విక రాజసిక తామసికాలనే మూడు గుణాలుంటయి. వాటి పాళ్ళు ఎప్పటికప్పుడు మారుతూ ఉంటాయి. ఏది ఎక్కువగా ఉంటే ఆ మనస్తత్త్వం అతడికి ఉన్నదంటూ ఉంటాం. సత్త్వగుణం ఎక్కువ చేసి విషయ విమర్శనం చేసి జ్ఞానం పొందితె—ముందు బుద్ధీ, తరువాత మనసూ ఆ పైన ఇంద్రియాలూ శుద్ధమైతె— భగవంతుడె సర్వత్ర ఎలా వ్యాపించి ఉన్నాడో అవగతమవుతుంది. అప్పుడే ఆ విష్ణు నెఱుగటం: అదె విద్య, మిగిలింది అవిద్య, కేవలం విద్యవల్లనె విష్ణు నెరుగాలి!" అంటాడు. వ్యాసుడు అదంతా సత్య మని స్థిరమని చెప్పి ఆశీర్వదిస్తాడు.

దుర్యోధనుడు మాత్రం "ఏది యేమైనా అర్జునుని స్నేహితుడయిన శ్రీకృష్ణుని నేను సేవించే ప్రసక్తే లేదంటాడు.

—: ఇది ద్వితీయాశ్వాసము :—

మహాభారత కథలు

ఉద్యోగపర్వం—తృతీయాశ్వాసము

1. సంధిప్రయత్నం

సంజయుడు ఉపప్లావ్యానికి వచ్చి పాండవులతో సంధి విషయం మాట్లాడి వెళ్ళిపోయిన మరునాడు ధర్మరాజు సహోదర సహితంగా ద్రౌపదిని వెంటబెట్టుకొని శ్రీకృష్ణునింటికి వెళ్ళి ఆయనతో సంప్రదిస్తాడు.

"కృష్ణా! మా తండ్రి తరువాత తండ్రంతటి వాడివి నీవు. ఇప్పుడు నీ సహాయం మా కవసరమైంది. దుర్యోధను డవినీతిపరుడు. నీవు మా మధ్య సంధి చేసేటట్లయితే మా పాలికి వచ్చిన రాజ్యం మేము సుఖంగా అనుభవిస్తాము. నిన్న సంజయుడెలా మాట్లాడేడో నీకు తెలిసే ఉంది. రాజ్యం మాత్రం ఇవ్వడట! సాత్త్వికసంపన్నులమై మేము మాత్రం యుద్ధానికి గడంగరాదట!

"నేను మా అమ్మనీ బంధుజనాన్నీ సంతోషింపజేయాలనే ఉద్దేశ్యంతో సంధి చేసికొని పాండవులం కౌరవులం విడివిడిగా బ్రతుకుతూ ఎవరి సాధనలు వారు చేసికోవచ్చుననే భావంతో ఐదూళ్ళు మా అయిదుగురుకూ ఇచ్చివేయవలసిందని అడిగేను." ఆ మాత్రం దుర్యోధనుడు తన అధికారాన్ని వదలుకోలేడా? మేము మంచివాళ్ళమనీ వాళ్ళు చెడ్డవాళ్ళనీ ఎవరికివారు అనుకొంటూ ఉంటాము. మమ్మల్ని ఆ ఐదూళ్ళలో వదలి వారు వారి మంచిచెడులను చూచుకోరాదా! ఒకరి నొకరు చంపుకోవలసిన అవసరమేమిటి? పగ అనేది వదలి ఎవరి పనులు వారు చేసికోవచ్చునుగదా!

"శాంతి కావాలయ్యా! పగ శాంతిని నాశనం చేస్తుంది. సంధి దాన్ని సమకూరుస్తుంది. అందుకని శాంతి కలిగింపవయ్యా?"

అక్కడకు వెళ్ళి మాయందు పక్షపాతంతో మాట్లాడవద్దు. వాళ్ళకూ మాకూ సమమైన హితం కలిగే విధంగా సంధి చేయాల్సింది.

నీ మాటలకు దుర్యోధనాదులు పరుష వాక్యాలు పలుకటం కద్దు. కురువృద్ధులు చెప్పే మాటలనతడు విననివాడు కావచ్చు. ఐనా మనం, ఆ సలహా వింటున్నవాళ్ళంగానూ వాళ్ళు విననివాళ్ళుగానూ ప్రపంచానికి అవగతం కానిచ్చి, కురువృద్ధులేంచెపితె దానికి ఒప్పుకొని రావటం మేలుకదా అంటాడు. ధర్మరాజు ఒకవేళ మా

పెత్తం[డే అవినీతిపరుడై మాట్లాడినా నీవు విజృంభించి మాట్లాడి సంధి చెడగొట్ట వద్దు సుమా; నీవే ఈ రాయబారానికి తగిన వాడవని నాకు తెలుసుగాక. ఇన్ని చిక్కులు తొలగింపగలిగేది నీ ఒక్కడవె.

కాని నాకొక్కటే భయంగా ఉంది. నీవు శాంతుడవై ప్రవర్తించినా కుటిలాత్ములు కావటంచేత దుర్యోధనాదులు నీకు కష్టాలు తెచ్చిపెట్టారో ఏమో! నిన్ను పంపి ఆ సంకటాలు నీ పరం చేయటం నాకు హితవు కావటల్లేదు— అన్నాడు ధర్మరాజు.

అందుకు శ్రీకృష్ణుడు ఆ దుర్యోధనాదులే అలాంటి పని చేస్తారనీ వాళ్ళే దుష్టాత్ములనీ అనుకొంటున్నావా ధర్మరాజా! ధృతరాష్ట్రుడూ అలాంటివాడే! వారి పక్షాన భీష్మ ద్రోణాదులున్నారని వారు రొమ్ము విరుచుకొని ఉన్నారు. కష్టం లేకుండా రాజ్యం వశపరచుకోనిస్తారా? వాళ్ళు అధర్మానికి వెనుకాడనివారుకదా! అందుచేత ఈ సంధికి ఒప్పుకోరు.

శ్రీకృష్ణుడిక్కడ ఒక లోక విషయం ప్రస్ఫుటం చేస్తున్నాడు. ఎవరి బ్రతుకు వారు బ్రతుకుతాము ఆస్తి విడగొట్టుకొని—అని ఆలోచించటం పగలేని వారు అనుకొనేమాట. అనగా కలిసి ఉండాలనేవారు ఆత్మీయత కలవారనాలనిపిస్తుంది. ఇక దుర్వృత్తులైన దుర్యోధనాదులకు సద్వృత్తులైన పాండవులంటేనే పడదుకదా! ఇద్దరూ ఒకే రకమైన ఆలోచనగలవారయితె సంధి కుదరవచ్చుగాని రెండవ పక్షం వారినెలాగయినా నశింప చేయాలనే వారితో ఎలా సంధికుదురుతుంది? కుదరదు. ఈ లోక విషయం ఆధారంగా శ్రీకృష్ణుడు స్పష్టంగా ఈ సంధి కుదరదని చెపుతున్నాడు.

ఎందుకు వారంత చెడ్డవారంటున్నాడీ శ్రీకృష్ణుడనేదికూడ ఆయన మాటల్లో విశదమవుతుంది. "ద్రోణభీష్మాదులు చూస్తుండగా సభలో మీకెంత కీడు తలపెట్టారానాడు! మీరు అరణ్యానికి వెళ్ళేటప్పుడెలాటి మాటలు ఆ దుష్టచతుష్టయం మాట్లాడినారట! అలా చేసినందుకు సమస్త జనులూ వారిని ఎంత తిట్టుకొంటున్నారో నీకు తెలీదా? జనుల తిట్లకు గురియయేవారు దైవోపహతులే అవుతారు. వారు అప్పటికె చెడినవారనాలి. క్రూరాత్ములు వాళ్ళు. వాళ్ళను నశింపజేయటం ఆవశ్యకర్తవ్యం. వారియందు నీకు-అనగా సత్త్వపూర్ణుడవైన నీకు - బంధుత్వమేమిటి!" అన్నాడు.

"నేను వెళ్తాను. నీ మంచితనం ప్రస్ఫుటమయ్యేటట్లు కౌరవ సభలో మాట్లాడుతాను. ఆ దుర్యోధనుడు బ్రతికున్నంతవరకూ భూమి నీకు పంచి ఈయడమనేది ఉండదు. కచ్చితంగా యుద్ధం వచ్చితీరుతుంది. అందుకు ప్రయత్నాలు చేస్తూ ఉండండి సుమా!" అన్నాడు శ్రీకృష్ణుడు.

భీముడు శ్రీకృష్ణుని మాటలను విచిత్రంగా విన్నాడు. మహాయుద్ధం జరిగి వంశ నాశనము కాబోతుంటే ఎలాగయినా సంధికి ప్రయత్నంచేసి ప్రజానాశం తొలగించాల్సిన సమయంలో శ్రీ కృష్ణుడింత కచ్చితంగా యుద్ధం వచ్చేది ఖాయమని చెప్పటం చిత్రమనుకొన్నాడు. ఈయన నిజంగా ఈ మాటలు చెప్తున్నాడా! కేవలం దుర్యోధనాదుల మనస్తత్వాన్ని దూషించడానికి మాత్రమె అన్న మాటలా ఇవి! అని సందేహపడ్డాడు.

భీముడంటున్నాడు. "శ్రీకృష్ణా! యుద్ధం వస్తోంది_వస్తోందని మమ్మల్ని భయపెట్టుతున్నావటయ్యా! నీవన్నట్లు -నాకు తెలుసు_ నీవు చెప్పిన మాటనెలాగో ఆ పాపాత్ముడైన దుర్యోధనుడు వినడు. నాకు ఆతడంటే ఎంతో అయిష్టం, ఐనాసరె వంశనాశం కారాదనే లక్ష్యంతో _పోనీ ఆ ధృతరాష్ట్రుడు చెప్పినట్లే ఆస్తి విడకొట్టుకోకుండానే పాలూనీరూలా కలిసి బ్రతుకుదామనిపిస్తుందిగాక. ఐనా అలా ఉన్నరోజుల్లో పూర్వం వాడెంత దుర్మార్గం చేశాడో ఎరుగుదువుకదా. ఏమైనా ఇలా చెప్పువారితో:- అన్నదమ్ములం. ఒకరితోనొకరం పోట్లాడుకొని ఇతర్లగేలిని పొందటం సబబుకాదని చెప్పు.

శ్రీకృష్ణుడు ఆశ్చర్యపోయినాడు. భీముడిలాటి మెత్తటి సందేశం పంపుతాడని తాననుకోలేదు. మన కనిపిస్తుంది. – 'శ్రీకృష్ణుడు భగవానుడంటారు. భీముడు రజోగుణం కలవాడు కదా! కనీసం భీముడి సాత్విక ఆలోచనైనా శ్రీకృష్ణుడికి లేదా? అలా ఆశ్చర్యపోవడమెందుకు" అని, శ్రీకృష్ణుని తత్త్వం పక్షపాత రహితమైన తత్త్వం. భారతయుద్ధం అయిపోయింతర్వాత తాను ద్వారకకు వెళ్తూ దోవలో ఉదంకుని ఆశ్రమానికి వెళ్తే_ ఆ ఉదంకుడు అడుగుతాడు_ "బంధువులందర్నీ చంపించావా" అని. అందుకు చక్కగా నవ్వేసి "అవును! వాళ్ళ వాళ్ళ కర్మవశాత్తూ వాళ్ళు యుద్ధంలో చచ్చిపోయారు!" అంటాడు. అదె అతడి నిజమైన మనఃస్థితి. ఐతె మరి భీముడ్ని యుద్ధానికి ప్రోద్బలం చేయజూస్తున్నాడేమని మళ్ళీ సందేహం కలుగుతుంది మనకు. ఎందుకనంటే యుద్ధంవచ్చితీరె అవకాశ

మున్నట్లు అతడికి తెలును. దానికి భీమార్జునాదులు సుముఖంగా ఉండాలిగనుక వారి బుద్ధిని ప్రబోధింపజేస్తున్నాడు. యుద్ధం ప్రారంభింప జేయటంకాదు. అది ఎప్పుడో ప్రారంభమయింది పద్దెనిమిది అక్షౌహిణీల బలం సమావేశమై ఉంది కురుక్షేత్ర ప్రాంగణంలో.

ఆశ్చర్యంతో శ్రీకృష్ణుడు మాట్లాడుతాడు "ఇదేమిటి! భీముడిలా మాట్లాడటం వింతగా ఉందే! యుద్ధమంటే ఎంతో మక్కువగలిగిన ఇతడు అన్నగారికి రాజ్య సంసిద్ధి కలుగుజేయాలి అనేమాటను వదలి ఇలా పిరికివానివలె మాట్లాడుతున్నాదేమి?'' అంటాడు. భీముడప్పుడు—"అను, అను, అలాగే,అను. యుద్ధంలో ప్రతాపం చూపి 'అప్పుడేమన్నావయ్యా? అని రెట్టిస్తానుగాక'' అంటాడు. శ్రీకృష్ణుడు ఇంకా నిశితమైన విధంగానే మాట్లాడుతూ, – "అర్జునుడు యుద్ధంలో నా సహాయం కోరినాడులే. మేమిద్దరం యుద్ధార్థులం. నీకోసం అందుకోనం ఆశపడ్డాములేవయ్యా బాబూ! అంటాడు. భీముడికి దీంతో మహాకోపం వస్తుంది "అవునవును, మీరిద్దరే యుద్ధం చేయగలవాళ్ళు కాబోలు. అలా మీరు యుద్ధం చేసేటప్పుడు మిమ్మిరెక్కయుద్ధం... చూస్తాములే" అంటూనే భీముడికి కోపం పెరిగిపోయి యుద్ధంలో ''నేనిలా చేస్తాను అలాచేస్తానంటూ గంధగజప్రకరాల్ని చంపేస్తాను. శత్రువుల్ని చంపేస్తా"నంటాడు. అప్పుడు శ్రీకృష్ణుడు తగ్గినవాడై —"నాకు తెలిదుటయ్యా నీ ప్రతాపం ఊరికే అన్నానుగాని" అంటాడు. ''మాకు యుద్ధ విషయంలో కుదురు నీవేగదయ్యా!!" అంటాడు.

అప్పుడర్జునుడు మాట్లాడుతాడు. అర్జునుడు శ్రీకృష్ణుడు భగవంతుడేననే నమ్మకానికి దగ్గరగానున్న మన స్తత్వం కలవాడు. అందుకని ఆయనతో "నీవు కావాలనుకుంటే యీ యుద్ధమనే కీడు రాకుండా చేయగలిగినవాడివి. అలాంటి వాడిని "సంధి ఎలా అవుతుంది? కానేకా"దన్నట్లు మాట్లాడావు! మా పీడగల పక పాతంతో మేమనుభవించిన కష్టాలు తలచి అలా అని వుంటావు" అంటున్నారు. "అయిందేదో అయింది. వద్ద కష్టాలు వెళ్ళిపోయినయి. ఇప్పుడు సంధిచేసే మార్గం చూడు" అలా మంచిదికాదనే చిత్తం నీకుంటె స్పష్టంగా చెప్పేయి. ఈ సంధివద్దని. నీవు చెప్పటం మేమువినడం ఇది కొత్త విషయమేమీకాదుగా అన్నారు.

అందుకు శ్రీకృష్ణుడు–"ఛీ. ఛీ. అదికాదయ్యా నా ఊహ. కృషిచేసి తీరాలి. కర్తవ్యం వదలిపెట్టడానికి వీల్లేదు. సంధి చేయడానికి వెళ్ళాల్సిందె. వెళ్తాను. కాని

ఒకటి జ్ఞాపకం పెట్టుకొను. ఏ కృషికయినా ఫలితం కలిగేది దైవంవల్లనేననేది మరువకు"మన్నాడు.

ఇంకా అంటున్నాడు. "కౌరవులు సంధి కొడబడేవాళ్ళే అయితే, పుట్టినప్పటి నుంచీ ఇప్పటివరకూ ఇంతటి పాపాలు చేస్తుండేవారంటావా?" అతలా ఉంచు, ఉత్తర గోగ్రహణ సమయంలో భీష్ముడు నీ విజృంభణం చెప్తూ రాజ్యం పంచి కౌరవ పాండవులు ఏలుకోవడం మేలనిచెప్తే దుర్యోధనుడేమన్నాడో విన్నావుకదా! "నేను రాజ్యమీయను-సూదిమోపినంతయినా యీయ"ననలేదా? అందుకని సంధి పొసగదన్నాను-ఐనా పోయి మాట్లాడి, కనీసం వారి బలాబలాలేవో చూసివస్తానుగాక— అన్నాడు శ్రీకృష్ణుడు.

ప్రయత్నానికి అవకాశమున్నదంటే శ్రీకృష్ణునికి చేతకానిది లేదని పాండవుల నమ్మకం. అందుకని నకులుడు "శ్రీకృష్ణా నీ చాకచక్యం మాకు తెలుసు. నీవు వెళ్ళి మాట్లాడినట్లయితె సంధి కుదురుతుందని నా నమ్మకం. అక్కడి పెద్దలనందరనూ న్యాయమైన దోవకు తేవలసింది" అంటాడు—

సహదేవుడు మాత్రం తీవ్రంగా లేచి చెప్తాడు. ఇప్పటివరకూ మహాయోధులైన యుధిష్ఠర భీమార్జుననకులుల మాటలు వింటున్న యోధవరులు నిట్టూర్పులు విడుస్తూ సీళ్ళు చప్పరిస్తున్నారు. ఇప్పుడు సంధేమిటి నా మొఖం అంటూ. ఇప్పుడు సహదేవుడు చెప్పేమాటల్తో మహోత్సాహులై శభాష్ అంటూ వికసిత ముఖాలు కలవారవుతారు. సహదేవుడంటాడు— "ఈ పిచ్చి మాటలన్నీ ఎందుకు. మనమేమైనా అడుక్కోవటానికి పోతామా కౌరవుల దగ్గరకి? ఇలాటి పాడుపని చేయాలని మనం ఆరంభిస్తే మన చుట్టూ ఉన్న ఈ యోధవరులు, ఆలోచనాపరులు ఛీ అనరా? ధర్మం ధర్మమని ఒకవేళ సంధికి వెళ్ళినా వాళ్ళ దృష్టిలోనైనా ఆ సంధికి ఒప్పుకొన్నా ఒప్పందం నిలుస్తుందంటావా? అబద్ధం. నేనన్నానని అక్కడిలా చెప్పు శ్రీకృష్ణా:— కాంట్రాక్టు ప్రకారం మా నగం రాజ్యం నీవు వదమూడేళ్ళుంచుకొనటం. మేము అరణ్యాలు తిరిగి అజ్ఞాతవాసం చేసి రావటం అయిపోయింది. ఇలాటి స్థితిలో నీవుంటే, మేము నీ స్థితిలో ఉంటే నీకు తిరిగి రాజ్యం ఈయకపోతే, ఎలా ఉంటుంది? మాయలు పన్నడం మానెయ్యి. జాగ్రత్త అని చెప్పు" అన్నాడు.

చివరకు ద్రౌపది శ్రీకృష్ణునితో అంటుంది. "ఐదూళ్ళయినా చాలని ధర్మరాజు అడగడమేమిటి? పీరిబలం వాళ్ళకి చాలనిదని అందరూ అనుకోరా? వాళ్ళని

జయించలేమని భయమా వీరికి? ఎందుకంత తక్కువవరచుకొన్నారు వీరిని వీరు? వాళ్ళు అవికూడ వీరికి ఇవ్వమన్నప్పుడైనా యుద్ధం చేస్తారో చేయరో వీరు! నేను ఇలా అన్నానని మీ మంచితనాన్ని త్యాగం చేసి అపప్రథ పడకండిసుమా! చేతనయినంత మట్టుకు-మనకూ కర్తవ్యమైన పని జరిగే వీలుగానూ ధర్మస్థితికి వ్యతిరేకం లేకుండాను సంధి నడపాల్సింది.

నన్నెంత దైన్యస్థితికి తెచ్చారువారు? ఏక వస్త్రనయినదాన్ని పట్టి దాసినని సభకు తెచ్చారాదా దుశ్శాసనుడు. ఈ వెంట్రుకలు పట్టి ఈడ్చి తెచ్చాడు. ఇప్పుడు సంధి చేసి వాళ్ళతో కలిసి మనవలసిందని మీరంటే ఓహో నేను కోడలుగా వెళ్ళనా అక్కడకు దాసిగా వెళ్ళనా? అది నిశ్చయించండి ముందు! నా కడుపులో మండుతున్నది క్రోధాగ్ని-దానిని ఆర్పగలిగేదెవరు? దుస్సనేనుని శరీరం తునియలు తునియలుగానయి రూపంచెడిపోయి ఉన్నప్పుడుకాక మరొక మార్గంద్వారా ఈ అగ్ని చల్లారుతుందా? ఇంత అలుకను అగ్నిని మూటగట్టినట్టు ఒడిగట్టుకొని ఉన్నాను. దీనిని ఆర్పలేకపోతే ఈ భర్తల తేజస్సు ఎందుకింకా?" అంటుంది.

శ్రీకృష్ణుడామెను ఓదార్చి "నీవేం దుఃఖపడకమ్మా! కౌరవులెలానూ రాజ్యమివ్వరు. యుద్ధం వచ్చితీరుతుంది. ఇంత అధర్మపరులకు శుభమెలా కలుగుతుంది? బ్రహ్మవారికి యుద్ధంలో చావునే వ్రాసిపెట్టాడు" అంటాడు.

శ్రీకృష్ణుడు సంధికిగాను పురానికి ఎప్పుడు బయలుదేరాలో కూడ ధర్మరాజే తారాబలం లెక్కచూసి నిశ్చయిస్తాడు. అది మరునాడే అయింది.

ఆనాడు శ్రీకృష్ణుడు కాలకృత్యాలు తీర్చి సూర్యోపాసనచేసి, అగ్ని నారాధించి మంత్రాక్షతలూ దర్భలూ తీసికొని, సాత్యకికి కబురంపి మాట్లాడుతున్నాడు. "సాత్యకీ! నీవుకూడ నాతోబాటురా. దుర్యోధనుడు దుష్టుడు. అందువల్ల చక్రాయుధాలుకూడ రథంలో పెట్టించు" అన్నాడు. సూతుడ్ని పిల్చి రథం సిద్ధం చేసి గరుడధ్వజం ఏర్పాటుచేసి తెమ్మన్నాడు. మంగళ తూర్యాల మధ్య రథమెక్కి వీడ్కోలు ఇచ్చేవాళ్ళను సంభావించి బయలుదేరాడు భగవానుడు.

ధర్మరాజు అప్పుడంటాడు. కృష్ణా నీవు వచ్చావని తెలిసి మా అమ్మ కుంతి, పోయిన ప్రాణాలు కూడుకొని వచ్చినట్లు లేచి ఎదురుచూస్తూ ఉంటుంది, ఆమెకు చెప్పు-"పాండవులం అడ్గురమమ్మా" అని. ఇన్నాళ్ళు ఆమె పడిన కష్టమంతా తీరి

పోయేట్లు "ఆమెను ఆదరించిరా" అని కన్నీరు కార్చుతాడు. ఇన్నాళ్ళూ పాలలో పడిన బల్లిలా ఆమె ఉంటూ ఉంది అక్కడ బహుళ నంటాడు. దిక్కు లేని దానిలా అక్కడ ఆమె పడుంది. "చూడు కృష్ణా—కష్టాలు తీరే సమయం వస్తోందని చెప్పు. ఆమె ఎప్పుడూ "అన్నిటికీ కృష్ణుడే ఉన్నాడు అంటూ ఉంటుంది'' అన్నాడు ధర్మరాజు.

అర్జునుడంటాడు— కౌరవుల ''సమ్మతితో కార్యనిశ్చయం" చేశారా సరేసరి. లేకపోతె సపుత్ర మిత్రంగా—సద్దెస నందన గ్రొచ్చిపాతుదున్ అన్నానని చెప్పు అంటాడు. ఈ మాటలకు భీముని శరీరం ఒక్కసారిగా ఉబ్బిపోతుంది. 'అహా!' అని బ్రహ్మాండం దద్దరిల్లేటట్లరుస్తాడు. అందరికీ నవ్వుముఖాలు ప్రస్ఫుటించినయి.

రథాలు జయలుదేరి వెళుతున్నాయి. ఎంతో దూరం వెళ్ళిన తరువాత ఆ భగవానుడి రాకకోసం నారద జమదగ్ని కణ్వాది మహామునులు అక్కడ వేచి యుండటం కనపడుతుంది. వెంటనే శ్రీకృష్ణుడు రథందిగి వారికి నమస్కరించి కుశలమడిగి, ఇలా వచ్చారేమంటాడు. అందుకు నారదుడు ''పుణ్యాత్మా నీవు కౌరవ సభలో ఎలా పలుకుతావో ఆ తీరు తెలియాలనే ఉద్దేశ్యంతోనూ, భీష్మాదు లెలా వింటారో చూడాలనీ ఉంది మా కందరకూ. మేమూ ఈ రాయబారం చూడ టానికి వస్తాము—అన్నాడు. భగవానుడు ''అలాగే—అలాగే రండి తప్పకుండా— వెళ్దామా?" అన్నాడు. నారదుడు ఆయన్ను దీవించి "మీరంతా పదండి—మేము చేరే అక్కడకు చేరుకుంటాము" అని శ్రీకృష్ణాదులను పంపివేశాడు.

ఎల్లప్పుడూ సత్త్వంలో ఉంటూ బ్రతుకుతున్నవాళ్ళు ఋషులు కృష్ణుడూ అంతే నని వారికి తెలుసు. ఈ తామస రాజసాల వలయంలో ఉన్నప్పుడు సత్త్వపూరు లెలా మాట్లాడుతారనేది తెలియాలని వారి ఆశయం. ఆ రాజసం తామసం వచ్చి ఆయన్నా ఆవరిస్తాయా? లేక ఆయనే వాటిని తెచ్చి ఉపయోగిస్తాడా అని తెలియా లని అలా వస్తామన్నారు.

శ్రీకృష్ణుని దౌత్యబలగమంతా కుశస్థలం చేరేటప్పటికి సాయంకాలమయింది. అక్కడి బ్రాహ్మణులెదురు వచ్చి అరాత్రికి తమ ఇండ్లకు రావలసిందన్నారు. శ్రీకృష్ణుడు మాత్రం విశాల స్థలంలో డేరాలు వేయించి తనవారినంతా ఉండమని

చెప్పి తానూ సాత్యకి మొదలయిన ముఖ్యులు సమయోచితంగా ఆహ్వానించినవారిని గౌరవించి ప్రవర్తిల్లారు.

శ్రీకృష్ణుడు తమతో మాట్లాడ్డానికి వస్తున్నాడన్న సంగతి ధృతరాష్ట్రునికీ ధార్తరాష్ట్రులకూ తెలిసింది. ధృతరాష్ట్రుడు భీష్మాదులనూ కర్ణాదులనూ కూడ పిలిపించి "సర్వలోకాభిగమ్యుడైన ఆ మహానుభావుడికి మనమభిగమ్యులమైనామిప్పుడు. ఆయనకు సంతుష్టి నెవరు కలిగిస్తే వారికి శుభమంటారు. అందుకని ఆయన్ను సమాదరించే ప్రయత్నాలుచేసి గృహాలంకరణాది మంగళ ప్రకారాలు జరుపాల్సింది. అతడికి మనమీద ప్రియం కలిగేటట్లు ప్రవర్తించాల్సింది" అంటాడు. అందుకు భీష్మాదులూ సంతోషిస్తూ అంగీకరించారు. కర్ణాదులూ వారి కారణాల ఆధారంగా వారూ అంగీకరించారు.

ధృతరాష్ట్రుడు విదురుని పిల్చి కృష్ణునికెన్నో వివిధ మణిమయ రథాలు, జవనాశ్వాలు, భద్రసామజాలు, రత్న విభూషణాలు, దాసీ నివహాలూ, ఇస్తానంటాడు వెంటనే విదురుడు ధృతరాష్ట్రుని రాజసికదానవృత్తిని కనిపెట్టి "రాజా పాండవులకు ఐదూళ్ళివ్వనన్న లోభివి శౌరికి ఇవన్నీ ఇస్తానంటున్నావు! లంచమిద్దామని అంటున్నా వల్లె ఉంది. నీ వెంత చేస్తే మాత్రం అర్జునుడ్ని వదలి శ్రీకృష్ణుడు వస్తాడనుకొన్నావా మనవైపు! అసంభవం. అతడు మనవద్దకెందుకు వస్తున్నాడో తెలిసి ఆ పనిని వంచింపకుండ నెరవేర్చటం అతడికి ప్రియం చేయడమవుతుంది సుమా!" అన్నాడు భీష్ముడు.– నీ వేమిచ్చినా ఈయకున్నా కేశవుడైన శ్రీకృష్ణుడు తన పంథా మార్చుకొనేది ఉండదు. ఆయన నారాయణుడె అతడు చెప్పింది విని సీవూ పీఘ్రా ఆ ప్రకారం చేస్తే పగ తొలుగుతుంది" అన్నాడు. దుర్యోధనుడు "అది జరగనిపని. ఆయన సగం రాజ్యాన్ని పాండవుల కిమ్మంటాడు. నేనొల్లను. అదలావుంచి నేను శ్రీకృష్ణుడ్ని ఇక్కడి వాణ్ణిక్కడ బంధించి వేస్తాను. అప్పుడు పాండవులు రెక్కలూడిపోయిన పక్షులయిపోతారు" అంటాడు. భీష్ముడు అది నీ నాశనానికి నీవు చేసికొనేవని అని హెచ్చరించి ఇలాటి మాటలు నేను విననంటూ వెళ్ళిపోతాడు. ధృతరాష్టుడు దుర్యోధనుని మందలించి ఇలాంటివి ఆలోచించి నిశ్చయించినప్పుడు చేయాల్సినవిగాని, మనసులో ఊరికె పీటిని ఆలోచిస్తూ ఉన్నావంటే ఆయన చెప్పినట్లు చేటుమూడే పనులు చేసి వేయగలవురా! ఇలాంటివి తలపెట్టకు, దూతను అలా అవమానించడం ధర్మంకాదు" అంటాడు.

మరునాడు శ్రీకృష్ణుడు పురంలో ఆహ్వానితుడై రాజ ప్రాసాదాలకు వెళ్తూంటే ప్రజలు మిద్దెలెక్కి చూస్తున్నారు. -ఈ మహారాజకీయవేత్తేనా గోపికలతో ఆడు కొన్నది. బాలుడుగా పూతనాదుల్ని చంపింది! రోటికి కట్టబడింది! కంసుని చంపి దిన్నీ! వెన్నలు దొంగిలించింది!! అంతేగాక "శ్రుతి శిరోభాగముల దన సుభగ చరణ సరసిజామోదమును గూర్చు చతురుడితడే?" అంటున్నారు. శ్రీకృష్ణుడు కేవలం పరమాత్మేనని గోకుల బృందావనంలో వాళ్ళకు తెలుసు. మధుర వాసులకు తెలుసు. ఆయన మహత్తరమైన శక్తిగల మహానుభావుడనీ భగవంతుడే అయియుండ వచ్చుననీ ద్వారకావాసులకు తెలుసు. కురుక్షేత్ర వాసుల్లో అతను రాజకీయవేత్త అనే సంగతితోపాటు ఈయన భగవానుడే అనే ప్రథ మాత్రం తెలిసి ఉన్నది. స్వయంగా తెలీలేదు. ఆయన హఠాత్తుగా ఏ విశ్వరూపమో చూపిస్తే "ఓహో ఈయన భగవానుడే"నని విశ్వసించడానికి తగిన ప్రవృత్తి ఉందన్నమాట. మన మయితె ఇంతకాలమయింతరువాత పుట్టిన కారణాన అదంతా ఇంద్రజాలమో మెస్మరిజమోననే అనుమానంపడే అవకాశం ఉంటచ్చుగాక.

శ్రీకృష్ణుడ్ని ధృతరాష్ట్రాదులు ఆహ్వానించి ఎదురేగి తెచ్చి అర్ఘ్యపాద్యాదు లిచ్చి అర్చిస్తారు! శ్రీ కృష్ణుడు వారిని మెచ్చుకొన్నవాడై తాను విదురునింటికి పోయివస్తానని చెప్పి వెళ్తాడు. విదురుడు భోజనం తన ఇంట్లో ఏర్పాటు చేస్తానంటే సరేనని వెళ్తాడు కుంతి ఇంటికి. ఆమె అశ్రుపూరిత నయనాలతో వచ్చి ఎలుగెత్తి ఏడుస్తూ శ్రీకృష్ణుని కౌగలిస్తుంది. ఆయన ఆమెనోదార్చుతాడు.

ఆమె అంటుంది_"కృష్ణా! నా బిడ్డలు నీ శిక్షణలో పెరిగినారు గనుక పుణ్య పరులూ శూరులూ అయి ఉన్నారు. కాని నన్ను ఇక్కడ వదలి అడవులబడిపోయి నపుడు నా హృదయాన్ని వాళ్ళతోపాటు తీసికొనిపోయినారనుకో! వాళ్ళు అంతా కులానగ ఉన్నారా? నా కోడలికి నా కొడుకులకంటె నాపయినెక్కువ భక్తి ఆమె ఎన్ని ఇదుములు పడింది!" కంటనీరు కార్చుతున్నది కుంతి. తనవారి పూర్వబాధ లన్నీ వరసగ్రుచ్చి వాక్రుచ్చింది. చివరకు ఇదంతా ఒకటీ_ ఈ పదమూడేళ్ళా ఈ బావకొడుకుల అధీనంలో ఉండటం ఒకటీ నాకు' అన్నది. వీళ్ళు అంతా క్రూరులు.. ఒక్క విదురుడు తప్ప. నేను వీళ్ళందర్నీ నా పుత్రులతో సమానంగా భేదించని విధంగా చూసుకొంటున్నాను. ఈ నా ధర్మానికి ఆధారమైన ఫలం నీవూ నా బిడ్డలూ దుష్టముక్తులై సుఖంగా మనడం నే చూడగలగనని నమ్మి ఉన్నాను'_ అన్నది.

నీ స్నేహితులయిన నీ బావలకు నే చెప్పే మాటలున్నాయి. విని వారికిచెప్పు 'రాజపుత్రులైనవారు వేడుకొనాలని పోవడం నిప్పు తన వేడిమిని వదలడమే"నని యుధిష్ఠిరునకు చెప్పు. భీమార్జునులలో "వారిని నేను కన్నదెందుకో అందుకు సమయం ఇప్పుడు కలిగిందని చెప్పు.''

''భుజబలమున జీవించుట నిజధర్మము–మెత్తబడుట నింద్యము అని మాద్రీ ప్రజలకు జెప్పు. ద్రుపదాత్మజ(గార్యం బడుగుమనుము–తగ నందరతోన్" ఏంచేయాలో ద్రౌపదినడిగి తెలిసికొమ్మంటోంది కుంతి. కోడలిపై ఎంత నమ్మకం!!

"కృష్ణా! నా యలత నార్పవలసింది నన్ను కడతేర్పవలసింది" అని వాపో యింది కుంతి.

శ్రీ కృష్ణుడామెను ఆదరించి, "వినమ్మా నీబాధల్ని హరింపకపోతె ఎలాగమ్మా తప్పకుండా నీ పుత్రులు శత్రువుల్ని గెల్చి సామ్రాజ్యం పొందటం నీవు చూస్తావు గాక–అంటాడు. ఆమె కృష్ణుని కొనియాడుతుంది.

ఆ తరువాత సాత్యకి, కృతవర్మ సమేతుడై దుర్యోధనుని మందిరానికి సాగి వెళతాడు. అక్కడ జనులు సంభ్రమ మందుతుండంగా సింహాసనాసీనుడయి ఉన్న ధృతరాష్ట్రుడు బాహ్లిక భీష్మాది ప్రభుతులతో ఎదురువచ్చి శ్రీకృష్ణునీ సాత్యక్యాదు లనూ ఆహ్వానిస్తాడు.

కొంత సేపు కుశలప్రశ్నమైన మీదట శ్రీకృష్ణుడు తమ ఇంట భోజనం చేయక విదురునింటకు వెళ్తానన్నందుకు దుర్యోధనుడు తప్పపట్టుతాడు. బాంధవ్యం చూడకపోతున్నావంటాడు. అందుకు శ్రీకృష్ణుడు సమాధానం చెప్పితీరాలనే స్థితిలో దుర్యోధనుడు మాట్లాడుతాడు. అందుకు శ్రీకృష్ణుడు చాల గట్టిగా సమాధానం చెప్పవలసి వచ్చింది. చివరకు– "పగవారింట్లో భోజనం చేయరాదయ్యా! నేను పగ వాడినా అనబోతావేమో! నీకు పాండవులంటే కోపం. వాళ్ళు నాకు ప్రాణ సములు. నా ప్రాణాలపై అలిగినవాళ్ళు మీరు– పగవాళ్ళు కారా నాకు?'' అంటాడు. అలా చెప్పి విదురునింటికి వెళ్ళిపోయినాడు.

విదురుడు మహాభక్తి యుతుడై బ్రాహ్మణులచే భోజనం పెట్టించినాడట. ఆ తరువాత కవిగణక ప్రముఖ విద్వజ్జన గాయక పాఠక వాంశిక వైణికాదులువచ్చి

కాలక్షేపంగావించారు. రాత్రయిన మీదట శ్రీకృష్ణుడు విదురునింటనే పవ్వళించాడు. ఆ రాత్రి మాట్లాడుతూ విదురుడు రహస్యంగా చెప్తాడు—శ్రీకృష్ణునితో — "కౌరవు లంతా నీవు చెప్పబోయే మాటలనాదరింపవద్దని నిర్ణయించుకొన్నారు. నిన్ను పరుష వాక్కులతో బాధ పెట్టటంకద్దు. నీ వందుచేత అక్కడకు వెళ్ళనే వెళ్ళకుండటం మంచిది"—అని.

అందుకు శ్రీకృష్ణుడు చెప్పిన సమాధానమేమంటె "బంధువులు పోరాడు తుండే వాళ్ళలో కొట్లాడైనా ఆ పోటాన్ని ఆపకపోతే అతడు క్రూరకర్ముడవు తాడు. అందుకని శాంతికోసం ప్రయత్నం చేయాలి. చేస్తాను. అలా ప్రయత్నం చేయకపోతె కృష్ణు డిలాగని రేపు నన్ను తిట్టరా జనులు? ఆ తిట్టటం అజ్ఞానం వల్లనే అవుగాక. అయినా ప్రయత్నం చేస్తాను. 'వారు నా మాట వినకపోతే పోనీ వారికర్మ.' నా పై తులువపని నారంభించేటట్లయితె—నా ముందర వాళ్ళు నిలవ గలరా?" అన్నాడు కృష్ణుడు. తాను భగవంతుడనె ఊహనిచ్చాడు. విదురుడు సమాధానపడి వెళ్ళిపోయినాడు.

శ్రీకృష్ణుడు గోకులంలో పెరిగినప్పటినుంచీ అమాటకొస్తే తాను పుట్టబోయే ముందునుంచీ ప్రతి సన్ని వేశంలోనూ తాను భగవంతుడని చెప్తూనే వచ్చాడు. కంసుణ్ణి చంపడానికి భగవంతుడె దేవకీ గర్భంలో పుట్టి తమను సంతోష పెట్టుతాడని మధురా పురవాసులు కని పెట్టుకొని ఉన్నారు. శ్రీకృష్ణుడు మధురకు రావడమేమి— కంసుని చాకలిని చంపి,ఏనుగుల్ని చంపి చాణూరముష్టికుల్ని చంపి ఇతడు నాయకుడని పించాడు. ధర్మరాజాదులతో రాజకీయాలు నడిపించి వేత్త అనిపించుకొంటూ కూడ తాను భగవంతుడనే సంగతిని అవసరమయిన చోటనల్లా వ్యక్తంచేస్తూనే ఉన్నా డనేది తెలియవలసినట్టిది!

—

తెల్లవారినమీదట కాలకృత్యాలయేటప్పటికి కౌరవ పక్షదొరలొచ్చి శ్రీకృష్ణుని దర్శించి ధృతరాష్ట్రు పేరోలగానికి రావలసిందని తమవెంట తీసికొని పోతారు. అక్కడ విదురుడు ఎదురువచ్చి చేయిపట్టి పరమాత్మను తీసుకొని వెళ్తాడు. కృత వర్మాదులు శ్రీకృష్ణునికి దగ్గరకు చేరారు. దుర్యోధనాదులు రవిముందరి దీపాల్లా వెలవెల పోతున్నారు. అంతా పేరోలగానికి వెళ్ళి, తనకని అక్కడ ఏర్పాటు చేయ బడిన ఆసనం పై పునకు శ్రీకృష్ణుడు వెళ్ళంగానే నారదాది మునులు ఆయనకు అవుపడ్డారు. అప్పుడు భీష్మునికి శ్రీకృష్ణుడు చెప్పి వారికి అర్ఘ్యపాద్యాదులిప్పించి

ఆసనాలిప్పించి ఆ తరువాత ఆసీనుడయినాడు. అంతా సముచితాసనాల నధిష్టించిన తరువాత జలదస్వన గంభీరతతో శ్రీకృష్ణుడంటున్నాడు.

"రాజా! నేనెందుకు వచ్చానో చెప్తాను. నీకు తెలియంది లేకపోయినా తగవు, పరమహితము అయిన దానిని తనవారికి చెప్పవలసి యుండటం భారత సంప్రదాయం కనుక వచ్చాను. పాండవులూ మీరు పాలూ నీరూలా కలసి యుండటం మేలు అనేది నీవు తెలిసి నడపవలసి ఉంది. వారూ మీరూ నీకు వేరుకాదు. ఎన్నాళ్ళనుంచో నీవూ నీ తమ్ముడూ కలిసి ఈ సామ్రాజ్యాన్ని పెంచి పాలిస్తున్నారు. ఇప్పుడు ఈ క్రమం తప్పాల్సిన అవసరం లేదు. ఇతర్లెలా అనుకొన్నా ఈ వంశానికి కుదురు వయిన నీవు మాత్రం సద్భావంతో ప్రవర్తించాల్సిన కర్తవ్యం ఉంది.

నీ పుత్రులు మంచి యేదో తెలియక మసలుతున్నారు. మీరంతా సంధిచేసుకొని ఒకటై మసడం మంచిది. నీవశంలోనున్న విషయమిది. ఇంకొకరితో నేమిటి గాక! అటున్న భీమార్జునుల్ని గెలవగలిగేదెవరో తెలిసికొను ముందు. వారూ మీరూ యుద్ధంలో చావడంకంటె శాంతి మేలనేది తెలిసికొ. యుద్ధంవస్తే భూప్రజలందరకూ చేటు కలుగుతుంది. శాంతి కలిగితే సర్వభూపతులూ నిన్ను సేవిస్తారు.

పాండవులు ఒక్కటిగా నీతో చెప్పమన్నమాటలు చెప్తాను. తమ తండ్రి జయించి తెచ్చిన అర్ధరాజ్యం తమకెలాగయినా వస్తుందనీ, అంతేగాక మీతో చేసికొన్న సమయం ప్రకారం పదమూడేళ్ళు ఎన్నో చిక్కులు పడి శ్రమ పడ్డారుగనుక తమకు రావలసిన రాజ్యం తమకు పెదుగడ పైన నీవు ఇస్తావనీ నమ్మి ఉన్నారు. అది ధర్మం. ధర్మాన్ని పాలించే దేవుడున్నాడు అని చెప్పమన్నారు. అంతకంటె ధర్మం ఇంకేదీలేదనేది నే చెప్తున్నాను.

ధర్మరాజు దిగ్విజయంచేసి భూపతి సమాజమంతా కొలువుచేసేటట్లు చేసిన రోజుల్లో నీ సుతులూ మంత్రులూ కపటద్యూతమాడి ద్రౌపదిని భంగపరిచారుకదా! అప్పుడు భీమార్జునులు విజృంభించదలచినా ధర్మరాజు వారిని వారించి అరణ్యాల్లో బాధలుపడి ఇప్పుడింకా మీతో కలిసి మనగోరుతున్నాడు. అతని మంచితనం నీ కింతకంటె చెప్పాల్సిన పనిలేదు. నీ కుమారుల అతిలోభం మాన్పించి పాండవుల్ని ఆదరించు. వాళ్ళు నిన్ను సేవించడానికి సిద్ధమై ఉన్నారు. అలా నీ కిష్టం కాకపోతే యుద్ధానికి సిద్ధమై వస్తున్నారు — జాగ్రత్త" పాండవుల సంధికయిన సంసిద్ధతనూ

అది తప్పితే యుద్ధ సంసిద్ధతనూ సభ్యులు విని మహాసంతుష్టులైపోయి మనసుల్ని ధర్మరాజాదులకు సన్నిహితంగా ఉంచుకొంటున్నారు.

జమదగ్ని పూర్వకథ నొకటి చెపుతూ దంభోద్భవుడనే రాజు తన కెదురు లేదనుకొంటూ నరనారాయణుల నెదిరిస్తే వారు ఇలాగె ఎంత ధర్మం చెప్పినా వినక పోయినాడు. అప్పుడు నరుడు యుద్ధంలో ఆ రాజును సర్వనాశనం చేశాడు. ఆ నరనారాయణులే అర్జున శ్రీకృష్ణులనే సంగతి మరువకుమన్నాడు.

కణ్వుడు, గరుడుడు, అహంకారంతో విష్ణుని చులకన చేసినప్పుడు గర్వ భంగము నొందిన కథను చెప్తాడు. మాతలి ఇంద్రుని రథసారథి. ఆయన కూతు రయిన గుణకేసికి పెండ్లి సంబంధం చూస్తూ ఆర్యకుడనే నాగరాజు మనుమడయిన సుముఖునికి ఇవ్వవచ్చని అనుకొనికూడ గరుత్మంతుడు ఈ సుముఖుని తండ్రి నప్ప టికె చంపినవాడై సుముఖునిపై పగపట్టి యున్నాడని తెలిసి పెండ్లి స్థిరం చేయ లేదు. సుముఖుడు ఇంద్రుని కలిసి తన ఆయువుపు పెంపుచేసికొనాలని ఆయన వద్దకు వెళ్ళినప్పుడు అక్కడ శ్రీ మహావిష్ణువుకూడ ఉన్నాడు. వారిద్దరి సమ్మతిపై సుముఖుడు చిరాయువుగా నవుతాడు. పెండ్లి జరిగిపోతుంది. కాని గరుడుడువచ్చి ఇంద్రుని కలిసి పేచీ పెట్టాడు. అక్కడ విష్ణువు కూడ ఉన్నా తాను మత్సరించి వాగ్వాదం చేశాడు. సుముఖుని అదృష్టానికి కారణం విష్ణువేనని ఇంద్రుడు చెప్పి నప్పుడు, గరుడుడు అదితి సంతానాన్నంతనూ ఒక్క నా ఈకతో మోస్తాను నేను. అది గమనింపకుండా నీ విలా చేశావని ఇంద్రునితో విష్ణుని చులకనచేస్తూ అన్నాడు. అప్పుడు విష్ణువు తన ఒక్క చేతిని గరుడునిపై నుంచి "మోయుమయ్యా ఈ చేతిని" అన్నాడు. గరుడునికి అది భారమై అణగారిపోయి, "ఎఱకలు విచ్చుచు దుండము దెరచుచు వ్రేగడరి సొగసి త్రెళ్ళి వివశుడై" పోయినాడు గరుడుడు. విష్ణు తిరిగి కరుణించి అనునయించాడు. అందుచేత గర్వం తగింది కాదనేది తెలియుమని కణ్వుడన్నాడు.

నారదుడు చెప్తాడు చమత్కారంగా – బలవంతుల ఎదుట కొలదులవారి గర్వము నిలువదయ్యా! ఇదేతప్పు ఇంకోపని నేను చేయననే వానికెంత అలజడి కలుగుతుందో తెలుసునా? గాలవుడు విశ్వామిత్రుని శిష్యుడు. తాను గురుదక్షిణ ఏమియ్యాలని విద్యా అవసాన సమయాన గురువునడిగితె ఆయన నాకేమీ వద్ద న్నాడు. ఎన్నో చెప్పాడు విశ్వామిత్రుడు ఆ ప్రయత్నం మానుమని. కాని గాలవుడు

పట్టుదలతో హఠం పట్టాడు. అప్పుడు విశ్వామిత్రుడు 800 వందల తెల్లని గుఱ్ఱాలని ఒక్క చెవిమాత్రం నీలంగానున్న వాటిని తెచ్చి ఇమ్మంటాడు

అలాంటివి అన్ని ఎక్కడ దొరుకుతవి. వెతికి వేసారి గరుత్మంతుడు తన స్నేహితుడని అతడ్ని సహాయమడుగుతాడు గాలవుడు. గరుత్మంతుడు అతడ్ని తనపైనెక్కించుకొని ఎక్కడికో వెళ్తుంటే గాలవుడు వేగానికి క్రింద ఒక పర్వతం మీద పడిపోతాడు. ఇకనా ప్రయాణంమాని గరుత్మంతుడు గాలవుణ్ణి తన స్నేహితుడైన యయాతికి చూపి మార్గం చెప్పవలసిందని అర్థిస్తాడు యయాతి. తన కుమార్తెయైన మాధవినిచ్చి ఈమెను ఏరాజువద్ద అలాంటి గుర్రాలున్నాయో ఆ రాజుకు ఇచ్చి ఆ గుర్రాలు పుచ్చుకొను. అంతేగాని నా దగ్గర ఆ గుర్రాలు లేవంటాడు.

మాధవిని తీసికొని ఇక్ష్వాకు రాజువద్దకు వెళతాడు గాలవుడు. ఆ రాజు తన వద్ద రెండువందలే అలాంటి గుర్రాలున్నవంటాడు. మాధవికి ఒక వరముంది. పుత్రుల్ని కన్నప్పటికి ఆమె కన్యగానే పరిగణింప బడాలని: ఆ వరము నాధారంగా ఆమె ఇక్ష్వాకునకు పుత్రుని కనేదాకా ఉంచి ఆ రెండువందల గుర్రాలనూ ఆయన వద్ద పుచ్చుకొని ఆమెను తీసికొనివెళ్ళి అలాగే ఇంకా ఇద్దఱు రాజుల కామెనిచ్చి మొత్తం ఆరువందల గుర్రాలనే సంతరిస్తాడు. మిగిలినవి దొరికే అవకాశం లేక పోయింది.

అప్పుడు గరుడుని సలహామీద— మాధవిని విశ్వామిత్రునకే ఇచ్చి పుత్రుని పొందేటట్లుచేసి ఆ మిగిలిన రెండువందల గుర్రాలకు బదులుగా ఆమెనిచ్చివేస్తాడు. విశ్వామిత్రుని గరుడుడూ గాలవుడూ కూడ ప్రార్థించి ఒప్పించాల్సి వచ్చింది అడిగిన గురుదక్షిణ ఎక్కడ ఇవ్వగలిగాడు గాలవుడు? కనుక పట్టుదల కూడదనేది గమనీయం అన్నాడు నారదుడు.

దుర్మాన మనేది తగనిది. యయాతి దుర్మానం చేతకదా ఇంద్రుని స్వర్గంనుంచి పంపివేయబడి తన మనుమల నాశ్రయించి తిరిగి శీలం సరిచేసికొన్నాడు! అన్నాడు.

"నిర్బంధము, దుర్మానము దుర్బుద్ధికి గాక తగునె దుర్యోధన నీ మార్బలమె పాండవులకున్ దౌర్బల్యము వాపు శుభము దలకొనుసంధిన్"

— అని చెప్పాడు.

దుర్యోధనుడు అన్నీ విని– "మునులారా! నన్ను బ్రహ్మ ఎందుకు పుట్టించాడో అలాగే అవుతుంది గాక. నాకు రుచించని పలుకులెందుకు అనవసరం?" అంటాడు. వెంటనే ధృతరాష్ట్రుడు, "మీరు చెప్పినట్లు చేయడమె మేలు అవుతుంది. కాని వీడు నా మాట వింటల్లేదుగదా!" అంటాడు.

శ్రీకృష్ణుడు అప్పుడు నేరుగా దుర్యోధనునితో మాట్లాడుతూ, "అల్పబుద్ధులు చెప్పేమాటలు వింటే నీకేమి ప్రయోజనముండదు. పాండవులతో కలిసి బ్రతకడం భీష్మాదుల కెంతో ఇష్టం. ఆకలయితె మునిండి తింటారా? తింటే బలమొస్తుందా? అలాగె కర్ణ, శకుని, మొదలయినవారి మంత్రిత్వం నీకు ఉపయోగించదు. తోడ బుట్టిన భీమార్జునులు మహావీరుల సాయం వద్దని ఇతర్ల నాశ్రయించటం తెలివితక్కువ. ఇప్పుడు పాండవులు ఎత్తివస్తె వారిని గెలువగలిగేదెవరు? భీముడొక్కడు చాలు సర్వులనూ ఎదిరించడానికి."

పోనీ ఒక ఉపాయం చెప్తాను చెయ్యి. పాండవులలో అర్జునుడు ఒక్కడ్ని మీలో తగినవానినొకడ్ని యుద్ధం చేయుమందాము. ఎవరు గెలిస్తె వారి పక్షం గెలిచినట్లు, అలా చేస్తె జనక్షయం కాకుండనుండగలదు. కులనాశం కాకుండ చేయవయ్యా! పాండు కుమారులంతటివారు నీతోకూడి ఉంటామంటుంటే సిరిరా మోకాలొడ్డుతున్నావేమి?'' అంటాడు.

భీష్మ ద్రోణులు కూడ ఈ కృష్ణుని మాటవిని ధర్మరాజును గౌరవించి అంతా కలిసి మెలిసి ఉండుమంటారు. ఆ చెప్పడంలో ధర్మరాజు పాదాలకెరిగి భక్తిచేయు మంటారు.

వెంటనే దుర్యోధనునకు మండిపోతుంది. అప్పుడంటాడు. "మీరు ఇన్ని మాటలు మాట్లాడుతారుగాని, నేను చేసిన తప్పేమిటి? జూదం ఆయన ఇష్టంమీదనె ఆడేడు. ఓడిపోయినాడు. అరణ్యాల్లో ఎన్నో చిక్కులు పడ్డామని ఇప్పుడు మత్స్య పాంచాలాది రాజులచేర్చి మమ్మల్ని చంపేస్తామంటూ ఉగ్రకర్మ చేస్తున్నాడు దురాత్ముడై. చిన్నతనంలో ఎరుగని వాణ్ణయి వాళ్ళకు రాజ్యం పంచిఇస్తే ఊరుకున్నాను గాక ఆ పొరపాటుకు ఇప్పుడు నన్ను రాజ్యం మళ్ళీ ఇమ్మంటారా? ఇప్పటి స్థితి ఏమంటే.—

"ఎవ్వరైన సంగ్రామమునన్ జయంబుగొని
రాజ్యము చేయుట నిశ్చయించితిన్''

—అన్నాడు.

పాండవులదే అధర్మమనటం వల్ల శ్రీకృష్ణుడు కోపం తెచ్చిపెట్టుకొన్నాడు. వెంటనే సరె యుద్ధానికె సిద్ధం అవు. నీ వల్ల ఏ తప్పు లేదంటావు! తప్పులుగాక ఎప్పుడైనా ఒప్పు చేశావా? వాళ్ళకు విషంపెట్టి పాముల కఱపించి నీటిలో ద్రోసి, లక్కయింట్లో కాల్చి చంపాలని ఎంత ప్రయత్నించావు? చివరకు కపటద్యూతం పెట్టి ఇంత చేటు తెచ్చావు. అన్నదమ్ములు జూదమాడి స్త్రీల తలబట్టి సభలోకి ఈడ్చి చీరలొలుస్తారా ఏ మానవులైన నీవు తప్ప" అని ఉద్రేకంగా అంటున్నాడు.

అక్కడి వాతావరణంలో శ్రీకృషుని మాటలకు ఎక్కువ ప్రాధాన్యమిచ్చే వారున్నట్లు దుర్యోధనాదులకు అర్థమవుతోంది. దుశ్శాసనుడామాటె అంటూ ఇక నిన్ను తీపికొనిపోయి ధర్మరాజు కాళ్ళమీద వేస్తారు. అనే అర్థం స్ఫురింపజేశాడు. వెలటనే దుర్యోధనుడు ఆసనంనుంచి లేచి వెళ్ళిపోయినాడు. అతడి తరువాత కర్రా దులు, శకుని, తమ్ములు లేచిపోయి ఒకప్రక్క మంతనమాడుతున్నారు.

శ్రీకృషుడు అప్పుడంటాడు. భీష్మాదులతోనూ రాజుతోను. శరీరంలో ఒక చోట దుష్టమాంసం కురుపై లేచినప్పుడెలా దానిని కోసివేసి చికిత్స చేస్తామో అలా నేనొకసారి కంసుణ్ని చంపి మా వంశానికిగల దుష్టతను కోసిపారేశాను. మీరూ అలా చేస్తే పాండవులూ కౌరవులూ కలిసి యుండటం సంభవమవుతుంది అన్నాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు ఈ సూచనకు గడగడలాడిపోతాడు. గాంధారికి కబురుచేసి రప్పించి దుర్యోధనుని పిలిచి ఆమెచేత చెప్పిస్తాడు. కాని అతడు వినలేదు. హఠా త్తుగా లేచివెళ్ళిపోయి కర్ణాదులతో కుట్రచేసి శ్రీకృష్ణుని బంధీచేయాలని తాళ్ళు తెస్తాడు. అదిచూచి వారి మంతనం గ్రహించి సాత్యకి కృతవర్మను బయటకు వెళ్ళి తమ బలములను జాగరూకులచేసి కయ్యానికి సిద్ధం చేయవలసిందని పంపి, తానువచ్చి శ్రీకృష్ణునితో ఆసంగతి చెప్పి ఆయన సమ్మతితో—అక్కడి సభా సదులతో అంటాడు.

"అదుగో చూడండి కౌరవుల అశక్తదుర్జనత! నిప్పును తమ బట్టలో బంధిచా లని చూస్తున్నారు శ్రీకృష్ణుని శక్తి నెఱుగని చవటలు" అన్నాడు. విదురుడు

అదరిపడి, ధృతరాష్ట్రునికి చెప్తాడీ సన్నివేశం. ధృతరాష్ట్రుడప్పుడు రాజుగా తన కుమారుల్నీ వాని అనుచరులనూ దగ్గరకు సభలోకి పిలిపించి చీవాట్లు పెట్టుతాడు.

శ్రీకృష్ణుడు నవ్వుతూ "రాజా నాకు అనుజ్ఞనియ్యి. నేను తగిన విధంగా తగినవారికి తగినట్లుచేసి వెళ్ళివస్తాను" అంటాడు. నీవిక్కడ రాజువయినా నన్ను శిక్షించనీ నీబదులు కొంత-అనిధ్వని దుర్యోధనాదుల్ని చూచి "నేను ఒక్కణ్ణేగదా అని నన్ను బట్టేదామనుకొన్నారా!" అంటూ పక పక పక నవ్వేశాడు. అప్పుడు వారందరకూ-ఆయన ఫాలంలో బ్రహ్మ వక్షాన విరూపాక్షుడు వదనానవహ్ని ప్రక్కల ఇంద్రవరుణయమ కుబేరులు ఆదిత్యమరుద్విశ్వేదేవాశ్వనులూ ఉద్భవించి అవుపడుతారు. అంతేగాక, బలదేవుడు హలంతోనూ, అర్జునుడు గాండీవంతోను రెండు ప్రక్కలా ఉగ్రులై నిలుస్తారు. పాండవులంతా కన్పడుతారు. శంఖచక్రగదా ఖడ్గశక్తి శార్ఙ్గప్రముఖ నిఖిల సాధనాలు వెలసినయి. సభానదులందరకూ శ్రీకృష్ణుని కాంతికి కళ్ళుమూసికొనిపోయినవి. భీష్మవిదుర ద్రోణసంజయులకు శ్రీకృష్ణుని దయ కారణంగా ఈ విశ్వరూపము సందర్శనమయింది. దేవతలు దుందుభులమ్రోశారు. కల్పవృక్షం పుష్పవృష్టి కురిసింది.

ధృతరాష్ట్రునికి ఈ సంరంభమంతా వినపడుతోందిగాని కనపడటల్లేదు. భగవంతుడైన శ్రీకృష్ణుడు చేసిన చిత్రము ఏదో తనకు తెలియటల్లేదు. అందుకని "స్వామీ నీ చరణములను నేను చూచేట్లు ప్రసాదించు"మని ప్రార్థించాడు. వెంటనే ఆ విశ్వరూపం అతడికిన్నీ సందర్శితమయింది. ధృతరాష్ట్రుని మనసు బాగుకు తిరిగింది. ఇది ఆయన జీవితంలో కలిగిన మలుపు. ఇప్పటినుంచీ అతడి ఆలోచనలు సత్త్వగుణాత్మకమై ఉండటం చూస్తాము.

అతడన్నాడు. "స్వామీ ఈ నీ పవిత్రమైన రూపం చూచినమీదట ఇకదేన్నీ నేను చూడదలచలేదు. ఈ దృష్టి తీసివేయవలసింద"ని. తిరిగి గ్రుడ్డితనము అతడి నావహించింది. రాజరికం చేయడానికి అడ్డంగానున్న గ్రుడ్డితనం మళ్ళీ ఆవరించిందతడికి. ఐహిక విషయాలకైన గ్రుడ్డితనమె శరీరానికి మిగిలింది. మనసులో సత్త్వం చేరింది.

శ్రీకృష్ణుడు మునీంద్రులవద్ద శెలవుతీసికొని సాత్యకితో కృతవర్మతో వెళ్ళిపోతాడు సభనుంచి. ఇది శ్రీకృష్ణ రాయబారము—

ఈ "వ్యాసముని" రచనలో కొన్ని అంతరార్థమైన విషయాలున్నాయి. ధర్మ రాజు అష్టాంగయోగి, ఈయన, నాల్గుళ్ళ పేర్లుచెప్పి మొత్తం అయిదూళ్ళు వాటితో సహా ఇస్తే యుద్ధం చేయనని రాయబారం పంపాడు. ఆ నాల్గూళ్ళ పేర్లున్నూ శరీర వివిధ స్థానాల్లోనున్న స్వాధిష్ఠాన, మణిపుర అనాహత విశుద్ధ చక్రాలను సూచించే పేర్లు. అవి పంచభూతాలకు ప్రతీకలు. అవి తన సాధనకు అడ్డురాకుండా తన వశంలో ఉంటే ముక్తిని తాను సాధింపగలనని నమ్మకం ఆయనకు. ఆసాధన వీలుఅయేటట్లయితె దుర్వృత్తులన్నిటినీ నాశం చేసేదాకా సాధన సాపవలసినపని లేదని బోధ. అభయవృత్తికి ప్రతీక అయిన భీముడు సంధి అయినా ఫరవాలేదు. కాకపోయినా ఫరవాలేదు అనీ ఏ క్షణాన ఎప్పుడు ఎదురువస్తె అప్పుడు ఈ దుర్వృ త్తుల్ని నాశనం చేసేయగలనన్న ధీమాతో "చేయించు సంధి చేయించు నేనున్నా" ననే, "అభయాత్మకమైన ధైర్యం ఉంటే చాలు ముక్తినందవచ్చు"ననేదీ సూచిస్తు న్నాడు. అర్జునుడు పరమాత్మమీద భారంవేసి ఆయన ఎలాచేస్తే అలాగ ఇకైనా అకైనా మనకు-సాధకునకు-ఋజుత్వముంటే ఇంకేమీ ఫరవాలేదని అన్నాడు.

నకులుడు వైరాగ్యానికి ప్రతీక. యుద్ధం ఎందుకు? సంధియేమేలు అన్నాడు. సహదేవుడు జ్ఞాన ప్రకాశానికి ప్రతీక. జ్ఞానం ఉన్న చోటతమో వృత్తులు నిలువడా నికిలేదు. వాళ్ళ నాశనం కావలసిందేననేది వాని వాదం అయింది అందుకె. ద్రౌపది ముక్తికామనకు ప్రతీక. దుర్వృత్తులను ఆదరింపనే జాలని స్థితి, అందుకని యుద్ధం రావలసిందేనన్నది.

శ్రీకృష్ణుడు నిర్వృతి తత్త్వం. దుర్వృత్తిపరులు నాశనమైనారా సద్వృత్తి పరులు నాశనమవుతారా అనే ప్రశ్న అక్కరలేదు. నిర్వృత్తిని ఆశ్రయించిన వృత్తు లకు సహాయం చేయడమె కర్తవ్యమాయనకు నాల్గు నిర్దిష్టమైన ఊళ్ళూ మరొకటీ మొత్తం ఐదూళ్ళూ దుర్యోధనాదు లిచ్చినట్లయితె ఆయన సంధిని స్థిరపర చేవాడే కాని అలా జరుగలేదు. ఐనా జ్ఞానప్రకాశం ముక్తికాదు అనే సహదేవ ద్రౌపదులనే సద్వృత్తులు సమాధానపడకపోయెడివికదా! అనిపిస్తుంది. అందుకె ఆయన దుర్వృత్తు లన్నీ నాశనమై తీరాలి అని పట్టుపట్టింది అనిపిస్తుంది. ఐనా సంధి చేయడానికి వచ్చాడుగదా అనిపిస్తుంది. సంధివల్ల తామసికవృత్తులు అడ్డం రాకుండా ఉంటే సాత్వికవృత్తులతో అష్టాంగ యోగంచేసి తరించే అవకాశంకూడ శ్రీకృష్ణుడంగీకరిం చడమె సంధి చేయడానికి రావడం!

ఇది తృతీయాశ్వాసం

మహాభారత కథలు

ఉద్యోగపర్వము_చతుర్థాశ్వాసము

1. కర్ణుని స్థిరత

కౌరవ పేరోలగంలో శ్రీకృష్ణుడు విశ్వరూపాన్ని సభ్యులలో కొందరికి చూపించి కొందరికి కేవలం కళ్ళు మూసేసుకొనిపోయే కాంతి చూపెట్టి దుర్యోధనుడి కుట్రను ధిక్కరించి వచ్చేశాడు. సాత్యకి, కృతవర్మ సమేతుడైనవానిని ధృతరాష్ట్రాదులు బయటిదాకావచ్చి వీడ్కొలిపారు. ధృతరాష్ట్రుడు కృష్ణునితో-"కృష్ణా! నేనెన్ని చెప్పినా ఈ దుర్యోధనుడు వినకపోయినాడు కదా నీ ఎదుటనే! నేను అలా చెప్పి ఈ విపత్తు తప్పింప చూచానా కదా అనేది నీమనసుకు తెలియటం నాకు కావలసింది. ఇతర్లు ఏమనుకొంటేనేంగాక"_అన్నాడు. తాను అలా అంత అనుభూతితో దుర్యోధనుడికి చెప్పింది అదే మొదలు అనిపిస్తుంది.

శ్రీకృష్ణుడు ఒక చిరునవ్వునవ్వి రథం కుంతీ గృహానికి నడిపించాడు. అంతా అక్కడకు ఆయన్ను అనుసరించారు. ఆయన రథందిగి ఆమెకు నమస్కారం చేశాడు. కుంతికి సంధికావడం ఇష్టంలేదు. ఇప్పుడు సంధి చెడిపోయింది గనుక ఈ విషయం చెప్తే ఆమె అత్యంత సుఖాన్ని పొందగలదు. గనుక ఆమెకు ముందుగా ఈ సంగతి చెప్పాలెననుకొన్నాడు పరమాత్మ, అక్కడ జరిగిన సంగతులన్నీ ఆమెకు చెప్తాడు.

కుంతి గంభీర అయింది. ఇలా అంది. 'అసలు నీయంతవాణ్ణి ఈ సంధికి గాను పంపటం ఎంత నికృష్టం! అర్జునుడూ భీముడూ ఎందుకొప్పుకొన్నారీ సంధి కావాలనే మాటను? ద్రౌపది పడ్డ పాట్లు మర్చిపోయారా? ఇప్పుడు సంధి కాలేదుగనుక ఇక చింతించాల్సిన పనిలేదు.' క్షేమంగా వెళ్ళిరమ్మని పంపివేస్తుంది కృష్ణుని. ఇది విని భీష్మాదులు బెమ్మరపోతారు. "ఓహో కుంతి అనే చెలియలికట్ట కాస్తా పాండవులనే సముద్రానికి తెగిపోయింది. ఇంక మనను ముంచి యెత్తటం ఎంతోకాలం పట్టదనుకొంటారు.

శ్రీకృష్ణుడు అందరితో 'వెళ్ళివస్తా'నని చెప్పి మీరంతా ఇకరావద్దు ఉండిపొండి అంటూనే, కర్ణుని చేయిపట్టి నన్ను పంపివద్దువుగాక నాతో రమ్మని తీసికొనిపోయి

రథమెక్కించుకొన్నాడు. సాత్యకి వేఱుయానంలో వెంటవస్తూవీరి మాటలను వినలేదు.

అప్పుడు శ్రీకృష్ణుడు కర్ణుడికి చెప్తాడు-"నీవు వృద్ధజనోపసేవివి. నాకు తెలుసు ధర్మం తెలిసిన వాడివి. నీవు సూర్యుని వరంచేత కుంతికి పుట్టినవాడవు. ఈ పాండవులలో అందరికంటే పెద్దవాడవు. నీవు పాండవులలో చేరితే మొత్తం ఆరుగురవుతారు. రాజ్య పరిపాలన నీవంతు అవుతుంది. ద్రౌపది ఆర్గురకు భార్యగా కాగలదు" అంటాడు.

కృష్ణుడు అజ్ఞానం దేశంలో పోగొట్టడానికి ఉద్భవించిన పరమాత్మ అయి యుండి ఇలా మాట్లాడినాడేమనే సందేహం కలుగుతుంది. శ్రీకృష్ణుడు ధర్మాధర్మాల విభజించి ధర్మం ప్రతిష్టాపన చేయడానికికదా పుట్టింది! "ధర్మ సంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగే యుగే" అన్నది ఆయనేకదా! అనిపిస్తుంది. ధర్మసంస్థాపనమే ప్రాతిపదికగా రామావతారమెత్తి ధర్మగతిని తెలియచెప్పి వెళ్ళిపోయినాడు. దుష్టసంహారమె ప్రధానంగా పరాశురాముడై వెళ్ళిపోయినాడు. ఇప్పుడు జ్ఞానోపదేశం చేసి అజ్ఞానాన్ని వెళ్ళగొట్టడం ప్రధానంగా ఈ శ్రీకృష్ణుడు అనుసరించాడనేది గమనీయమైన విషయం.

జ్ఞానమంటే? జ్ఞానమంటే భగవద్గీత పదమూడవ అధ్యాయంలో 8వ శ్లోకం అయిన "అమానిత్వ మదంభిత్వం— "అనే దానినుంచి 12వ శ్లోకంవరకూ చెప్పినవేవో అదే జ్ఞానం. "అజ్ఞానం యతతోఽన్యథా"అని—మిగిలిందంతా అజ్ఞానమేనట.

శ్రీకృష్ణుడు వెన్న దొంగలించిన రోజుల్లో ప్రపంచాన్ని ప్రేమించి శుద్ధ సత్త్వగుణం వృద్ధి పొందించుకొని భగవానుని నిరంతరం స్మరించడం గోపికలకూ గోవులకూ నేర్పాడు. గోపికలనుంచి గర్భితమైన నమ్మతితోనే వాళ్ళ నవనీతం దొంగలించి సర్వులకూ పంచి పెట్టాడు. స్వ-పర-భేదం తొలగించి అందరు భగవంతుని పేర ఆప్తులైనా మనే విధం బోధించాడు గోకులంలో.

తిరిగి మధురవెళ్ళి ధర్మాఽధర్మాలు బోధించి యాదవులకు తమ కాళ్ళమీద నిలువగలిగిన స్థితి చెప్పి "స్వార్థం కాదయ్యా-కావలసింది! నిస్వార్థమైన సమర్థత" అంటూ తాను కంసుని చంపి రాజ్యం తనకు ఇస్తామంటె వద్దని ఉగ్రసేనునికిచ్చి ధర్మం ఆధారంగా మనడమె జ్ఞానమని బోధించాడు. ధర్మం అనేది నిస్వార్థతేనని చెప్పి నడిపాడు.

ఇప్పుడీ కురుక్షేత్రంలో అజ్ఞాన ప్లుతమైన రాజకీయంలోచేరి ధర్మం ఏమిటో చెప్పించుదామనే నిశ్చయంతో రాయబారానికివచ్చి మాట్లాడి వచ్చాడు. ఇప్పుడు కర్ణునిచే ధర్మం ఏదో చెప్పించడానికిగాను అంటున్నాడు—"నీవు వృద్ధోపసేవివి—ధర్మసంవేదివి" అని. అ తరువాత స్వార్థాన్ని రేగకొట్టుతూ మాట్లాడుతూ కర్ణునితో అతడ్ని రాజునేచేసి యుధిష్ఠిరుణ్ణి అతడి కింకరుడిగా చేస్తానంటున్నాడు. ఈ ఆశకు కర్ణుడు లొంగిపోతే దుర్యోధనాదులతో సరిసమానమైన అజ్ఞానునిగా నిశ్చయింప వలసివచ్చేది. అందుకే సంభాషణం మొదట్లోనే "వారికీ నీకూ, భేదమున్న"దని సూచిస్తూ నీవు ధర్మసంవేదివి అన్నది. అమాట అనంగానే బహుశ కర్ణుడు "ఈ అధర్ములతో చేరినావేమిటి" అని కృష్ణుడు తనను అడుగుతాడనుకొని వుండచ్చు. కాని కృష్ణుడు మరొక స్వార్థ విషయాన్ని ధర్మంగా చూపతగినట్లు మాట్లాడటం జరిగింది.

ఈ ఆశకు కర్ణుడులోనై "అలా అయితే వచ్చేస్తా"నంటే–'నీకు కుంతీ కొడుకువనే సంగతి అదివరకె తెలుసనుకున్నా. పాపం అది తెలిక ఇన్నాళ్ళా ఈ దుర్మార్గులతో చేరేవా! సరే నేను పాండవులతో ప్రస్తావించి తగిన విధంగా చేస్తాను' అనేవాడేమో. దాంతో కర్ణుడు కూడా వట్టి దుర్నయ పరుడేననె ప్రథ ప్రపంచంలో కలిగేది. అలాగాక కర్ణుడు బుద్ధిమాన్ గనుక స్వార్థంలో దిగక నిస్వార్థంగా "ధర్మం కాదు నేను రాజకీయ పక్షం మారడం"– అనగలిగాడు. రాజకీయ విషయంలో అతడు చెప్పకోతగ్గవాడై భారతంలో వెలిశాడు. కృష్ణుడు అతడ్ని నీవు వృద్ధోపసేవివి అనడంలోనే మంత్రం వేశాడు బాగుపడడానికి.

ఒకవేళ అధర్మం అని తెలియక స్వార్థంతో కర్ణుడు 'పాండవుల పక్షానికి వస్తాను' అని అన్నట్లయితే దుర్యోధనాదుల కదితెలిసిన క్షణాన విరసం కలిగేది కర్ణునితో. పాండవులూ అంగీకరింపకపోయేవారు బహుశ. వారు దుర్యోధనాదుల్ని అనగా దుష్టశక్తుల్ని చంపుతామని శపథాలు చేశారుకదా.

అందుచేత కృష్ణుడు కర్ణుని పరీక్షించి ఇతడు జ్ఞానియా కేవలం అజ్ఞానియా తెలియాలనిగాని, లేదా ఇతనికి జ్ఞానం (అంటే అమానిత్వం–అదంభిత్వం .... ఆత్మవినిగ్రహం వైరాగ్యం, అసక్తి సమచిత్తత్వం) కలిగించాలనే ఊహతోగాని అతడి అంతరాంతరాల్ని స్పృశించాడనేది గమనింపవలసిన విషయం.

అంతేగాక కర్ణుడు అనే పేరు యోగానికి ప్రతీక. అమనస్క యోగం:
అనగా ఇంద్రియాలు మనసులో మనసు బుద్ధిలో బుద్ధి ఆత్మలో లగ్నం చేసే ధ్యానం
(మెడిటేషన్) యోగమంటారు. ధానివల్ల ఆ క్షణంలో అమనస్కత సిద్ధించినా అది
అవి ప్రపంచంవైపు తిరగంగానే బుద్ధి మనసులు బురదగుంటలోకి వెళ్ళిపోతవి.
ఆ సుఖం తాత్కాలికం, దీనిని- ఆ అమనస్కతను - నిరంతరం పొందాలంటే
జ్ఞానం అత్యవసరం. దానిని కర్ణునికి ప్రసాదించాలని నిర్వృతితత్త్వ ప్రతీకయైన
శ్రీకృష్ణుని భావం. అందుకే ధర్మం సంగతి వృద్ధసేవనం సంగతి ముందు హెచ్చ
రిక చేసి ఈ స్వార్థ పూర్ణమైన ఎరను కర్ణునికి వినిపించాడు అనిపిస్తుంది.

ద్రౌపదికి నీవు ఆరవ భర్తవనే యెర పెట్టటం శ్రీకృష్ణు నంతవానికి తగినది
కాదంటారు కొందరు. (వ్యాసుడీ మాట వ్రాయలేదు) అది అసంభవము అనీ నల్లు
రిలో వరువుండదనీ అనైనా కర్ణుడు తన ఉపపాదన కాదంటాడనేమొ మంచీ చెడూ
తెలిసినవాడె కాని అతడినుండి బయటకు వచ్చే మాటమాత్రం పరమ పగ ఈర్ష్య
కార్పణ్యంలో ఉంటున్నయి. ఇప్పుడు శ్రీకృష్ణుడు అతడ్ని పరీక్షిస్తున్నాడు. తనంత
వాటిలో కూడ ఈ కర్ణుడు అతి న్యూనంగానే ప్రవర్తిస్తాడా అని. అలా కాకుండా
చేయాలనే అతడ్ని ఉద్ధరించాలనే ఈ సంభాషణం మొదలుపెట్టాడు. శ్రీకృష్ణ
రాయబారంవల్ల బాగుపడ్డవాళ్ళు అందుచేత ఇద్దరూ ఒక్క ధృతరాష్ట్రుడేకాదు.

ఇంతకూ కర్ణుడు శ్రీకృష్ణుని ప్రతిపాదనానికి అంగీకరించలేదు. అది ధర్మం
కాదు పొమ్మన్నాడు. నిజానికి శ్రీకృష్ణుని విశ్వరూపం తానూ దర్శించాడు. ధృత
రాష్ట్రి పేరోలగంలో, ఆయన పరమాత్మ అనే ఊహ అదివరకే ప్రచలితమై ఉంది.
ఇప్పుడు బహుశ కర్ణుని మనసులో స్థిరమైంది.

కర్ణుడంటాడు కృష్ణునితో-ధర్మరాజుతో నేను కుంతీ సుతుడనని చెప్పకు.
అలా చెప్తే అర్జునుడి మాటెలావున్నా ధర్మరాజు ఇక యుద్ధంచేయడానికి గాని
రాజ్యం చేయడానికిగాని ఒప్పుకోడు—చూడు కృష్ణా!

"అట్టి ధార్మికు డాధిపత్యంబుజేయ వలవదేశాశ్వతంబుగ వసుధకెల్ల:"

అంటాడు ఇంకా—

క. అనుజులు ఋత్విజులుగ నీ
పని యిటు సేయుమని నీ వుపద్రష్టవుగా
విను "కురుకుమార పశు విశ
సనము" న రణయజ్ఞ మతడు సమ్మతిఁజేయన్.

దానివల్ల మావంటివారికి ఈ కురుక్షేత్రంలో సద్గతి కలుగుతుంది అన్నాడు.

ఈ మనస్థితివల్ల కర్ణుడు స్వార్థం నిరాకరించి చాల మంచి కీర్తి తెచ్చు కొన్నాడు. తాను చాల గొప్ప మెట్టు నెక్కినట్లుగా కూడ అనుకొన్నాడు. నిస్వార్థ మైన పనిచేసినవారు ఇలాటి ఉన్నతి నంది ఆ స్థితిలో స్థైర్యాన్ని పొందుతారు భీష్ముడు తనను అర్థరథుడన్నందుకు పదిరోజులు అసలు యుద్ధంలోకే కర్ణుడు రాక పోయినాడు. బహుశ ఈ ధర్మ యుద్ధంలో కౌరవులతోచేరి యుద్ధం చేయడాని అంతరాంతరాల్లో వైమనస్యమూ అనిపిస్తుంది. ఆ సత్త్వస్థితివల్ల కలిగిన స్థిర సామాన్య మనడానికి వీలులేనిది.

శ్రీకృష్ణుడు అప్పుడైనా "నీవు ధర్మ ప్రకారమె చెప్తున్నావు అనలేదు అధర్ములలో కలిసేందుకు చెప్పే మాటల్లో ఎంత మెలుకువ, ధర్మం కనబరి మాత్రం దానిని ధర్మమని అనేదెలా? అందుకని అలా అనలేదు. పైగా యుద్ధ వచ్చితీరుతుంది. వచ్చే అమావాస్యనాడే ప్రారంభమవుతుంది. అర్జునునితో యుద్ధ చేసి నీవు గెలవడం అసంభవం. అతడివద్ద దివ్యాస్త్రాలున్నాయి. గాండీవ అక్షయ తూణీరాలూ ఉన్నాయి. అతడిముందు 'నే'నుంటాను నాగలమీద. నీకు తర కాదనేది తెలిసికొను, అంటాడు. వెంటనే కర్ణుడు-నాకు తెలుసు. గెలుపు ఆ ధర్మ రాజుకె కలుగుతుందని. ఇక నీవేం చెప్పనక్కరలేదు. అందుకె నేనటు రానంటున్నా నంటాడు. అంటే ధర్మరాజే రాజ్యం చేయటం ప్రజలకూ భూమికీ మేలని సూచన ఎప్పుడు తెలిసి వుంటుంది సంగతి కర్ణునకు విశ్వరూప సమయంలో తప్ప?

ఇంత రహస్యంగా మాట్లాడిన మాటలు బయటపడితె చిక్కు అని తెలిసి కర్ణుడు చివరకంటాడు-

శకునీ, దుశ్శాసనుడూ, నేనూ కారణం ఈ యుద్ధానికి. వాళ్ళిద్దరూ కూడ మిమ్ముల్ని చేరితే నేనూ వస్తాను, అంటాడు నిజంగా చేరేవాడేనా? అంటే-అసలా ప్రసక్తి రానేరాదని తెలుసుగనుక అలా మాట్లాడాడు కర్ణుడు అని చెప్పచ్చు. శ్రీకృష్ణుడు కర్ణుని తమవైపు రమ్మనడంకూడ అది జరగనిదేనని తెలిసే రాజ్య దౌత్య నీతిజ్ఞుడు diplomat గా పలికిందేనని తెలియాలి.

శ్రీకృష్ణుడు వెళ్ళిపోయింతర్వాత కుంతి సంతోషాన్ని అనుభవిస్తూ లోపలి కెళ్ళి యుద్ధ విషయం వితర్కించుతోంది. దబ్బాధనం కోసం తమవార్ని వధించటం

ధర్మమూకాదు తేలికైన పనీకాదు. భీష్మ ద్రోణ కర్ణాదుల్ని జయించటం మాటలూ కాదు. కర్ణుడికి భీమాదుల మీద మహాకోపం. కర్ణునకు భీమాదులు తనకు సహోదరు లేనని తెలిపితే ఈ యుద్ధం వల్ల కలిగే తీక్షణత కొంత తగ్గుతుందేమోననుకొన్నది వెంటనే కర్ణుడు అనుష్టానం గంగ దగ్గర చేసికొంటూ ఉంటాడని తెలిసి అతడ్ని కలుపడానికి అక్కడకు వెళ్తుంది.

అక్కడ ఆతడి అనుష్టానమయేవరకూ ఒక ప్రక్క నిలచి తరువాత అతడ్ని పలుకరించి విషయం చెవుతుంది, అతడు కౌంతేయుడే గాని రాధేయుడు కాదని. ఈమె కూడ కర్ణుని, ధర్మరాజు పక్షం వహించి రాజ్యమేల వలసిందంటుంది. నరే నంటే ఈమె అందుకు ఒప్పించగలదా! అసలు ఆ ఉద్దేశ్యమేలేదు. కేవలంవారు నీ సహోదరులేను అని చెప్పడమే ఈమె ఉద్దేశ్యం. సహోదరులు కనుక అతడు యుద్ధ సమయంలో ఏదైని కొంత కనికరం చూపించాలెననే ఆమె ఆశ. కర్ణుడు ఈ విషయాన్ని ముందే ఆలోచించి నిర్ణయానికి వచ్చినవాడు గనుక శ్రీకృష్ణునికి చెప్పిన సమాధానమె ఆమెకూ చెప్పి అలా చేయడంవల్ల తాను హాస్యాస్పదుడు కావటం ఇష్టంలేదంటాడు. కాని తల్లి తనవద్ద ఏదో అర్థించితే తాను కాదంటున్నాడు. అదికాకపోయినా తద్విషయికమైన దేదో చెప్పాలి కనుక తనకు అర్జునునిపై పగ బాగా ఉన్నదనీ అర్జునుడు చస్తే తనను కలుపుకొని కౌంతేయు లయిదుగురనీ తాను చచ్చినా కౌంతేయు లయిదుగురేనని ఊరటపొందవలసిందంటాడు. ఇతరుల నెవ్వ రినీ తాను చంపనుగాక అంటాడు.

కుంతికి తెలుసు అర్జునునితో ఇతడు సమానబలుడే అనుకొన్నా అర్జునున కున్న భగవత్సహాయం దివ్యాయుధాలూ కారణంగా అతడ్ని ఇతడు జయించడం కల్ల అని. అలా ఊహించి, ఇతరుల నెవ్వరినీ చంపనన్న మాట మర్చిపోవద్దనేది తిరిగి జ్ఞాపకం చేసి వెళ్ళిపోతుంది.

తల్లికయినా కొడుకులందరిమీదా ఒకే విధమైన ప్రేమ ఎల్లప్పుడూ ఉంటుం దనుకో వీలులేదు ఇతర్లతో పోల్చినప్పుడైతే వీ రెవరుగాని (సరిసమానంగా) ప్రియ మైన వారవుతారుగాని వారిలో వారికిగల తేడాలు కారణంగా నైతే వారివారిపై గల ప్రేమలూ తేడాగానేఉంటయి. పైగా కుంతికి కౌంతేయులపైనేగాక పాండవులపై కలిగిన ప్రేమ ప్రపంచంలోని జనులు వారిని కౌంతేయులుగా కీర్తించటంచేత

ఇనుమడించి ఉంటుంది. నకుల, సహదేవులుకూడ కుంతీ పుత్రులుగానే చెప్తూ కర్ణుడు కౌంతేయులయిదుగురు అనటంకూడా అందుకు నిదర్శనమె.

శ్రీ కృష్ణుడు తిరిగి ఉపప్లావ్యం జేరి ధర్మరాజాదులకు జరిగిన విషయాలను కథనం చేస్తాడు. "ఎన్నో చెప్పాను. చెప్పించాను, కినుక తెచ్చుకొని జంకించాను. భంగించాను. ధిక్కరించాను, తృణీకరించాను మళ్ళీ శాంతవచనాలు పలికాను. వాళ్ళు చివరకు దొరదుర్నయ వృత్తికి దిగిన సమయాన అమానుషమైన మాయలు కొన్ని సేనూ చేయవలసి వచ్చింది. ఏంచేసినా సంధిమాత్రం కాలేదు అన్నాడు.

అప్పుడు కూడ ధర్మరాజు చిత్తశుద్ధితో శ్రీ కృష్ణుని సలహా అడుగుతాడు— కృష్ణా! మేము ధర్మచ్యుతి చేసినవాళ్ళం కాకుండా ఏంచేయుమన్నా అదిచేస్తాం నీవు చెప్పు ఇప్పుడు కర్తవ్యం" అంటాడు. దానికి కృష్ణుడు చిత్రంగా కుంతి చెప్పిన మాటలు, భీష్మ, ద్రోణ, బాహ్లికులకు దౌత్య సమయాన కలిగిన మనఃక్లేశం చివరకు కౌరవులలో దుష్టచతుష్టయం తనను బంధింప జూచిన విషయం చెప్పి ఇక నీయందు ధర్మం లేదు. యుద్ధమే శరణ్యమంటాడు.

ధర్మరాజు మాత్రం దిగాలుపడి తమ్ములవంక చూచి—ఇకమీరు నిర్ణయం చేయండయ్యా మన కర్తవ్యమేమిటో నంటాడు. అర్జునుడు "విదురాది మహాత్ములూ శ్రీకృష్ణుడూ యుద్ధము చేయమంటుంటే ఇంకా సందేహమెందు" కంటాడు. వెంటనే యుధిష్ఠిరుడు యుద్ధాన్ని నిర్ణయిస్తాడు. శ్రీకృష్ణుని సమ్మతితో ధృష్టద్యుమ్నుని సేనాపతిగా చేస్తారు. దండనాయకులుగా ద్రుపదుడు, విరటుడు, సాత్యకి, జరాసంధతనయుడైన సహదేవుడు, చేకితానుడు, శిశుపాల తనయుడైన దృష్టకేతువు శిఖండి ఈ ఏడుగురూ ఉండాలన్నారు. ఆనాటికి మంత్రాంగం చాలించి విశ్రాంతి తీసికొని మరునాడే వారి వారిని ఆయా విధంగా అభిషేకం చేశారు.

2. సైన్యసమారంభం

ధర్మరాజు అర్జునుడి వద్దకు వచ్చి-"నీవు ఎప్పుడూ అన్నిచోట్లా వ్యాపించి అందరకూ కంటికి రెప్పలుగా నిల్చి, రహస్యంగా ప్రేమతో ఉపాధ్యాయునిలా సలహాలనిస్తూ వీర బుద్ధితో రక్షిస్తూ ఉండు. ఇక నీకు రక్ష ఎవరంటావేమో, ఇదుగో ఈ పరమేశ్వరుడైన కృష్ణుడే రక్ష-అన్నాడు.

వెంటనే ప్రస్థానభేరి మోయించారు. సైన్యాలన్నీ వచ్చి నిల్చి తమ తమ అధికారయుతమయిన పదవులనందుకున్నారు. మరునాడు మళ్ళీ అలాగే కలిసి ఏర్పాటై